NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1916 HÄFT. 4

KULTURHISTORISK·TIDSKRIFT

·UTGIFVEN·AF·
DR·GUSTAF·UPMARK
MUSEETS·STYRESMAN

Nils Keyland, Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrideld, slageld 195
— a —i, Mötena i Kristianstad 17—19 aug. 1916 259

Bilaga: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1915 samt Redogörelse för K. Lifrustkammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1915.

Gåfvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Uppteckningar om lefnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkännedom.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige.

Gnideld, vrideld, slageld.

Med en jämförande studie.

Af

Nils Keyland.

Hvem är han som i askgrufvan sofver,
gjord af en sten, flykting utan far och mor?
Så månde han framlefva sina dagar.
Hervarar saga.

C. Slageld och slagelddon.[1] Med ett tillägg om fnöske, optisk tändning m. m.

Flinta och pyrit.

Vid hopslagning af två tillräckligt hårda föremål uppstå till följd af friktionen gnistor, hvilka på samma sätt som den vid gnidning med torrt trä erhållna glöden kunna uppfångas i fnöske och därifrån blåsas vidare till en låga.

För erhållande af gnistor, som antända fnöske, fordras emellertid att ettdera af de hopslagna föremålen innehåller järn eller svafvelkis (pyrit) i någon form. Detta förhållande bekräftas stundom af de gamla författarne, hvilka omnämna slagning med stenar.[2]

[1] Forts. fr. kap. Vrideld i Fatab. årg. 1913, s. 236. — Ordet *slageld* är här bildadt af *slå eld* i analogi med *gnideld* och *vrideld*.

[2] Jag gör här i början en sammanställning af citat efter dessa författare för kommande hänvisningar. Citaten bjuda på visserligen ganska olikartade synpunkter, tekniska, historiska, t. o. m. filosofiska med spekulationer öfver den i flintan, pyriten, metallen och annat inneboende eldens väsen. Intressanta äro de ej mindre därför, att de beröra uråldriga förhållanden och bruk under en historisk tid.

Plinii Naturalis Historia L. XXXVI, c. 30 (Parisuppl. 1831): In Cypro eum repiriri volunt, et in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo ... Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos vivos appellamus, et ponderissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarii, qui clavo vel altero lapide percussi scintillas edunt: quæ exceptæ sulphure aut fungis aridis, vel foliis, dicto celerius ignem trahunt.

Isidorus af Sevilla, Etymologiæ L. XVI, c. 4: »Est pyrites vulgaris quem vivum lapidem apellant, qui ferro vel lapide percussus scintillas emittit ... hunc vulgus focarem

»Det är», säger Hough, »ett kändt förhållande, att två kvartsbitar ensamma ej förmå alstra en gnista af nog hög värme för att antända, äfven om de äro bestrukna med svafvel.»

---

petram vocat.» — Silex (flinta) definieras därsammastädes cap. 3 såsom »lapis durus, eo quod exsiliat ignis ab eo dictus».

Ovidius, Fastorum L. IV, 795 ff., nämner slagning:

»Pars quoque, cum saxis pastores saxa feribant,
Scintillam subito prosiluisse ferunt:
Prima quidem periit, stipulis excepta secunda est.
Hoc argumentum flamma Parilis habet.
(Rudolphi Merkelii uppl., Lipsiæ 1873.)

Cicero: Lapidum conflictu atque tritu elici ignem videmus.

Virgilius, Aeneiden I, 174 (jfr sammes Georgicon I, 135):

»Ac primum silici scintillam excudit Achates
suscepitque ignem foliis atque arida circum
nutrimenta dedit rapuitque in fomite flammam.»

Sophokles, Philoktet 295—96 (Palmblads öfvers. 1841):

Nu feltes också eld, då gned jag sten mot sten
och med osäglig möda lockade till slut
den gömda gnistan . . .

Vita S. Severini (Epistola Eugippii presbyterii ad Paschasium diaconum XIII, se Monumenta Germaniæ, utg. Berlin 1877): Item juxta oppidum, quod Juvao appellabatur, cum quadam die intrantes basilicam aestatis tempore, sollemnitatem vespere reddituri, ad accendenda luminaria ignem minime reperissent, flammam concussis ex more lapidibus elicere nequiverunt, in tantum alterutra ferri ac petræ collisione tardantes, ut tempus vespertinæ sollemnitatis effluueret.

Plinius anf. a. VII, 57: Ignem e silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asservare in ferula, Prometheus. — Enligt egyptern Nonnos, Dionysiaica II, 493 ff. existerar mellan de två stenarna den skillnaden, att den ene är hankön, den andra honkön. Hopslåendet af dem är följaktligen en aflelseprocess, och gnistan, som alstras, är barnet. En analogi till detta genusförhållande spårar man mångenstädes i de gamla indiska urkunderna, hvari eldvridningen skildras som en aflelseprocess, där vridpinnen representerar hankönet (penis) och härden med borrhålet honkönet.

Stundom finner man hos de gamla författarne åsikter uttalade om eldens väsen, som fullkomligt öfverensstämma med ännu existerande folktro.

Allmogen formulerar sin syn på saken ungefär så: »Det är eld i flintan; när man slår på henne, så kommer elden fram.» Blixt och åska är enligt samma folkliga föreställningssätt en eldslagning i stor skala, där molnen äro de båda eldstenarna eller flintan och stålet. Flerstädes har jag hört detta uttryck: »När de kalla och varma molnen slå ihop, så åskar det.»

Jämför då t. ex. Lucretius, De rerum natura VI, 160 ff.:

Fulgit item, nubes ignis cum semina multa
excussere suo concursu; ceu lapidem si
percutiat lapis aut ferrum . . .

och Plinius, anf. a. II, 43: »Posse et (fulmen) conflictu nubium elidi, ut duorum lapidum, scintillantibus fulgetris.»

Mot framkastade påståenden, att eskimåerna skulle ha slagit eld med två kvartsbitar, reserverar sig denne författare och framhåller, att kvartsen i så fall måst varit pyritförande.

Smärre, icke tändande gnistor erhåller man, efter hvad jag vid egna experiment utrönt, med lätthet af alla hårdare stenarter. Redan vid slående eller till och med repande af två någorlunda hårda sandstenar mot hvarandra har jag erhållit gnistor, synliga i mörker, dock knappt vid fullt dagsljus. Flinta mot kvartsit ger ytterst små gnistor, vid repning framträdande som ett rödglödgadt streck vid stenens yta. Flinta mot flinta utlöser något ljusare gnistor. Dessa framspringa märkbart från ytan, men äro ytterst små och kortvariga. De båda stenbriketternas bestrykning med svafvel har för mig i någon mån underlättat gnistbildningen, men ej ändrat gnistornas beskaffenhet såtillvida, att de däraf blifvit ljusare eller större eller mera tändande. Någon af dessa bländande hvita, tunga och heta gnistor, hvilka liksom dala i en båge och nedfallna lysa för ett ögonblick och antända torrt fnöske, där de träffa sådant, har jag ej lyckats frambringa trots behandlingen med svafvel.

Samma åsikt som Hough uttalar äfven Georg Sarauw.[1]

Af allmogen har jag ofta hört berättelser, att våra förfäder slagit eld med två vanliga flintor,[2] t. o. m. med kvartsstenar (»kattstenar»). Dessa berättelser torde ha sin grund i den vanliga barnleken att slå gnistor med flinta och kvarts.

I Teutsche Speisskammer (Hieronymus Bock, Strassburg MDLV), Cap. ij, läses: » ... dann die stein, wacken, kalck und holtz schen und greiffen wir wol, aber das fewr so darinn verborgen ligt keinswegs ... so offt der wacken mit stahel oder eisen droffen würt, als dann spritzen die fewrige fünncklin herausser ... als bald würt das vor verborgen und onempfindtlich fewr sichtbarlich und empfindtlich, bringt nutz und schaden ... Im himmel ist das fewr ausgespreitet.» — Jfr Ol. Magni Historia, 1555, IV, c. 7.

Möjligen syftar den latinska benämningen »lapides igniarii» på både pyriten och flintan. Tyskans *Feuerstein*, angels. *fyrstān*, gnord. *tinna* är flinta, och enligt indianskt språkbruk lär benämningen på detta mineral också vara liktydig med eldsten. Eskimåerna kalla åter pyriten, som de tro komma ned från himlen med meteorer, för eldsten.

[1] Annales du XXe Congrès archéologique et historique de Belgique, Gand 1907, s. 215.

[2] Äfven i England skall det ha förekommit. Archiv für Anthropologie 1898 s. 165—170, Heidinger.

Det synes likväl ej uteslutet, att verklig eldslagning med flinta och pyrit tillfälligt förekommit under en jämförelsevis sen tid, och möjligen har detta af traditionen förväxlats med nämnda barnlek.

Understundom har man vid slagningen användt stenar af samma art, såsom man vid gnidning och vridning med trä stundom äfven användt lika träslag.[1]

Parry berättar, att eskimåerna på Melville Peninsula slå eld med två vanliga pyriter.[2] Invånarne vid Point Barrow begagnade i gamla tider icke flinta utan »two pieces of pyrites, and got big fire».[3] Hos invånarne på Aleuterna »a stone containing quartz and pyrites is struck against another similar one», och denna metod brukas än i dag på öarna väster om Unalashka.[4] Enligt Le Pere Lafitau[5] »Les sauvages Montagnais et Algonquins battent deux pierres de mine (två pyriter) ensemble». Det ojämförligt mest vanliga sättet har emellertid varit att slå eld med stenar af olika kvalitet, t. ex. flinta, kvarts eller kvartsit mot pyrit eller annan stenart, som innehåller järn i någon form.

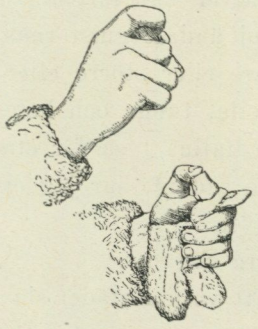

Fig. 1. Slagning med flinta och pyrit. Eskimåerna.[7]

Forskningsresanden Elisha Kent Kane berättar, huru eskimåerna vid Anoatok ännu praktisera denna metod,[6] och i en afbildning hos Hough, här återgifven i fig. 1, finna vi eskimåisk

[1] Fatab. 1913, s. 233.

[2] Journal of a Second Voyage, for the Discovery of a North-West Passage, London 1824, s. 504: »... two lumps of common pyrites, from which sparks are struck into a leathern case.»

[3] Hough, Fire-Making Apparatus, Smithson. Report 1888, s. 575.

[4] Hough, anf. a. s. 576.

[5] Moeurs des Sauvages Ameriquains etc., Paris 1724, s. 242—43. Om liknande förfarande hos de nu utdöda Beothucs se Journal of the Anthrop. Inst. of Great Britain and Ireland, V, s. 225.

[6] Explorations in the years 1853—55, Philadelphia 1856, Vol. I, s. 379: »Our stranger Esquimaux was striking a fire from two stones, one a plain piece of angular milky quartz, held in the right hand, the other apparently an oxide of iron. He struck them together after true tinderbox fashion throwing a scanty supply of sparks on a tinder composed of the silky down of the willow-catkins, which he held on a lump of dried moss.»

[7] Efter Hough, anf. arb. s. 575.

eldslagning med flinta och pyrit åskådliggjord, jfr fig. 2. Denne författare omtalar, att bruket är utbredt ibland nordliga indianstammar i Norra Amerika och bland eskimåerna på vissa trakter från Dixons' Sound till Labrador. Ännu ganska allmänt är det hos athapascanindianerna, och hos en af deras stammar, kutchinindianerna, nedlägger man fortfarande hos de döda stycken af flinta, pyrit och fnösksvamp.[1] Tylor anför exempel från eldsländarne,[2] jfr fig. 3. Till nämnda sagesmän fogar jag Emil Bessels,[3] hvilken karaktäriserar metoden (hos innuitindianerna) som »Aneinanderreiben zweier Steinstücke».

I Europa har den sannolikt förekommit hos de klassiska folken under historisk tid enligt litterära vittnesbörd, citerade här ofvan (ss. 195—196, noterna).

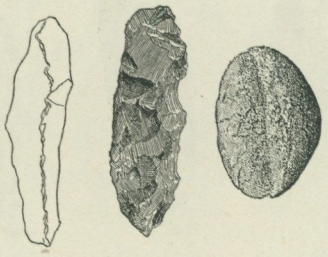

Fig. 2. Flinta och pyrit. Eskimåerna.[4]

Bland Europas förhistoriska folk under sten- och bronsåldern synes flintan och pyriten hafva spelat ungefär samma roll som flintan och stålet under järnåldern, ehuru numera hvarje folklig tradition om deras användning tyckes vara utplånad (Se dock Virchow, Zeitschrift f. Ethnologie 1885, XVII, s. 155).

Fig. 3. Pyrit. Eldslandet.[6]

Sarauws anförda utredning om de speciella eldslagningsflintornas förekomst i nordvästra Europa från neolitisk stenålder[5] fram till början af vår tidräkning innehåller afbildningar af flintor från grafvar i Danmark, Frankrike och Belgien, af dem ett par som varit tillverkade särskildt för eldslagning och andra som ursprungligen

[1] R. R. Ross, Smithson. Rep. 1866, s. 326.

[2] E. B. Tylor, Researches into the Early Hist. of Mankind, London 1865, s. 246.

[3] Die Amerikanische Nordpol-Expedition, Leipzig 1879, s. 358.

[4] Efter Hough, anf. arb., s. 573.

[5] Dessförinnan begagnade man hvilka för ändamålet användbara stenar som helst utan speciell tillformning. Genom fynd af svafvelkis å boplatser t. ex. i Belgien är det konstateradt att redan rentidens människor kände konsten att slå eld.

[6] Riksmuseets etnogr. afdeln.

haft annat ändamål (t. ex. dolkar). Sarauw sammanfattar resultaten af föregående forskningar och ger många intressanta synpunkter och uppslag.

Genom vänligt tillmötesgående från Statens Hist. Museum är jag i tillfälle att visa några afbildningar af eldflintor ur dess rikhaltiga samling från södra och mellersta Sverige.[1] Dessa flintor

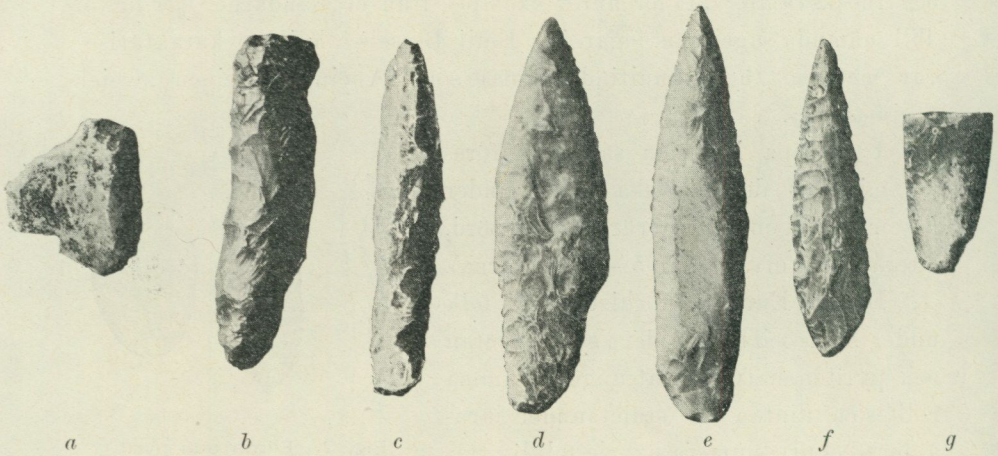

Fig. 4 *a—g*. Eldslagningsflintor från Sverige.[2] 1/2 naturl. storl.

a) Stat. Hist. Museum (framdeles ofta förk. till St. H. M.) 14,218, Liared sn. Vgld. Hällkista.[3]
b) » » » 8,971: 30, Älfsborgs l., Vgld. Hällkista.
c) » » » 9,736: II, Karleby sn, Vgld. Gånggrift.
d) » » » 7,038, Vreta kloster sn, Ögld. Hällkista.
e) » » » 6,746: b 5, Smål. Graf fr. 2:dra perioden af bronsåldern.
f) » » » 11,338, Vreta kloster sn, Ögld. Hällkista.
g) » » » 15,202, Hidinge sn, Nke. Hällkista.[4]

[1] Till de enskilda tjänstemännen vid museet stannar förf. i största tacksamhet för den beredvillighet, hvarmed de stått till tjänst med sakkunniga upplysningar.

[2] Bland de talrika eldslagningsflintorna i Stat. Hist. Museum har jag utom dem som äro afbildade här, antecknat: nr 3,319, Smål., Hamneda sn, funnen med skelett af minst 13 människor i en 5 m. lång hällkista; 5,386: a, Vgld., Karleby sn, funnen i en af ett stenröse täckt hällkista; 5,654: f, Sk., Löderup sn, gånggrift; 5,907: a, Smål., Häringe sn, hällkista; 5,974, Vgld, Timmerdala sn, med rost sannolikt af förvittrad svafvelkis, hällkista; 7,038: 3 och 11,486: 3, Ögld, Vreta Kloster sn, hällkista; 7,331: 391—401, Hall., Ljungby sn, stenkista; 13,324 A: 30, Smål.; 14,699, Smål. Örs sn, hällkista (afb. i Fornv. 1912 s. 198); 6,163, Vgld, Lundby sn.

[3] Jfr Fornv. 1911 s. 129.

[4] » » 1915, tillväxten s. 24.

bära tydliga spår efter slagning. Särskildt är deras ena ände, den som å bilden vänder nedåt, slagen och nött. Fig. 4 *a* är en rå, oretuscherad splittra liknande dem, hvarmed man under senare tid slagit eld mot stål. Den har öfver ytan rostfläckar, sannolikt rester af förvittrad svafvelkis (pyrit), hvarför den troligen blivit nedlagd i grafven med sådan. Af de öfriga *b*—*f* äro med säkerhet de flesta från början flintdolkar.[1] En för eldgörning speciellt tillslagen svensk flinta finnes afbildad hos Frödin, Fornvännen 1910, s. 59.

a *b* *c* *d*

Fig. 5 *a*—*d*. Eldslagningsflintor (*a*—*c*) och pyritbollar (*d*) från Alvastra, Ögld. • 1/2 naturl. storl.

Fynd af den till flintan ursprungligen hörande svafvelkisen äro sällsynta, emedan denna stenart förvittrar fort i naturen. Sarauw afbildar ett par »rognons de pyrite» från Belgien och Danmark. I Sverige är den anträffad t. ex. å boplatsen vid Gullrum och i en hällkista i Söndrum sn, Halland. I fig. 3 visas en bild af ett svafvelkisstycke från Eldslandet. En grupp för sig bilda de å boplatsen vid Alvastra genom antikvarien Frödins gräfningar i dagen bragta talrika eldslagningsflintorna. Frödin afbildar i nämnda uppsats ett par tre karaktäristiska exemplar. Det är med hans vänliga medgifvande jag här meddelar fotografi af tre andra flintor och af ett par pyritbollar, funna på samma plats, fig. 5. »Vid Alvastra», säger Frödin, »har man

[1] Meddel. af amanuensen d:r Sune Lindqvist. Enligt honom bli i Västergötland eldslagningsflintor allmänna först mot hällkisttidens slut.

användt samma metod (flinta och svafvelkis) att slå eld, dock något modifierad med hänsyn till de lokala förhållandena. Det gällde att ersätta flintan med ett i trakten förefintligt material, som till sin mineralogiska sammansättning närmast öfverensstämde med flintan, och ett sådant ämne erhöll man i kvartsiten (som i några fall är ersatt med hällflinta). Genom en simpel tillhuggning gaf man dessa klapperstenar en för ändamålet afpassad och handterlig form. De äro vanligen aflånga och sluta då i en spets (t. o. m. två till tre spetsar).»

Bronsålderns människor stodo i fråga om eldtekniken kvar på stenålderstadiet, och en lång period af järnåldern hann förflyta, innan den gamla beprövade pyriten helt föll undan i konkurrensen med järnet. Under århundradena närmast före och efter Kristi födelse räknades pyriten omväxlande med järnet ännu som elddon bland greker och romare.[1] I Danmark äro stenåldersflintor med pyrit, sannolikt härstammande från de två första århundradena af vår tideräkning, hittade.[2]

S. k. eldstenar som sannolikt slagits med brikett af järn eller stål.

Omkring denna tid uppstod i Norden en ny typ af stenredskap af omväxlande kvarts, kvartsit, sandsten m. m., som man numera allmänt anser vara eldslagningsstenar, fig. 6—9. De hafva anträffats (fr. o. m. 2:dra t. o. m. 6:te århundradet) i länderna omkring Östersjön, Sverige, Danmark, Norge, Finland, Östersjöprovinserna, Tyskland (den sydligaste är funnen i Mähren), dessutom i Skottland och Irland.

Talrikast förekomma de i länderna kring södra Östersjön, särskildt i södra delen af Sverige,[3] hvilket förhållande gifvit anledning

[1] Se ofvan ss. 195—196, noterna.

[2] Sarauw anf. a. s. 209. — Den egentliga järnåldern räknas i Grekland från omkr. 1300, i Italien från omkr. 1100 à 1000 och i Norden från omkr. 500 f. Kr. (Reallexikon der Germanischen Altertumskunde).

[3] Antikvarien Schnittger har upplyst mig om, att vid en af fröken H. Rydh nyligen (1913) företagen reinventering desammas antal i Sverige uppgick till 1,414, hvilken siffra i jämförelse med siffran 185 för år 1869 (Hildebrand, Antikv. Tidskr. 1869 s. 254) visar den starka tillväxten. Hennes siffror för de olika landskapen (för t. ex. Skåne 303, men för hela Norrland 59) visar en från söder mot norr och från öster mot väster i stort sedt aftagande frekvens. Norge har öfver 300, Danmark 290 (Sarauw 1907), Finland 260 (Rydh) etc.

till den hypotesen, att de först uppstått på detta område (snarast måhända i norra Tyskland).

De eldstenar, som jag är i tillfälle att visa här i fig. 6, tillhöra Statens Hist. Museums samlingar. De åskådliggöra, hur ur en

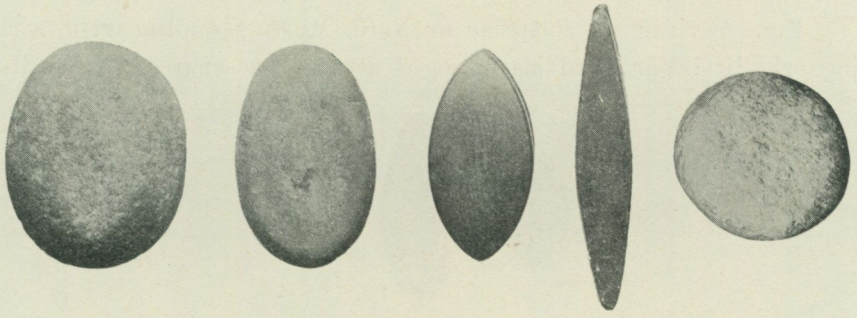

a *b* *c* *d* *e*

Fig. 6 *a—e.* »Eldstenar.»

a) St. H. M. Öl. 7,872, Hultersta sn, l. (största diam.) 0,1 m., tjockl. 0,0565 m., granit, funnen i kvinnograf med sländtrissor och bältsaker, slutet af 2:dra århundr.
b) St. H. M., Öl. 5,999, l. 0,1 m., tj. 0,0315 m., grå kvartsit.
c) St. H. M., Gotl. 4,247, Sjonhem sn, l. 0,096 m., tj. 0,033 m., brun sandsten, funnen med knappar, söljor och remändbeslag, omkr. år 300.
d) Nr saknas, norrländsk typ, l. 0,143 m., tj. 0,026 m., brun sandsten omkring år 400.
e) St. H. M., Ögld. 14,116, Skönberga sn, största diam. 0,08 m., tj. 0,0375 m., kvartsit, 400-talet, degenerationstyp, saknar kantränna, f. vid undersökn. af en fornborg.[1]

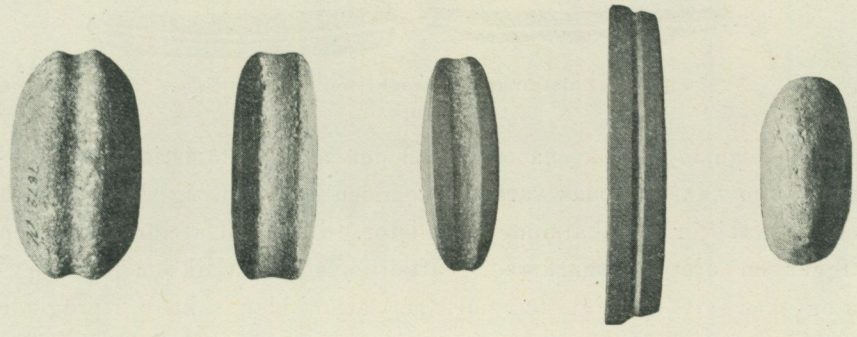

a *b* *c* *d* *e*

Fig. 7 *a—e.* »Eldstenar».
Samma stenar som i fig. 6, sedda fr. sidan.

[1] Fornv. 1910, s. 252.

nästan cirkelrund typ, en enkel rullsten med skroflig yta (2:dra århundradet), utvecklar sig en alltmera glattpolerad spetsoval eller skottspolformig (3:dje och 4:de århundradet), hvilken likväl (i slutet af 4:de samt 5:te årh.) genom degeneration återgår till urtypen (Schnittger).

Fig. 8 visar tre eldstenar ur Nord. Museets samlingar: *a*, som jag erhållit i Värmland med uppgift att den på senare tid användts

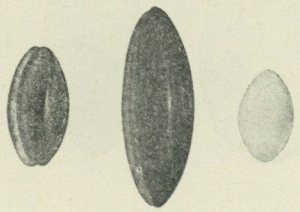

a *b* *c*

Fig. 8 *a*—*c*. »Eldstenar.»

a) Nord. Museet (framdeles ofta förk. till N. M.) 88,153, Vrmld, Hvitsand sn, l. 0,085 m., tj. 0,025 m., grå kvartsit. Fyndomständigheter ej närmare kända. Typen närmast lik den som förekom omkring år 300.

b) N. M. 64,235, Ångerm., Arnäs sn; l. 0,15 m., tj. 0,02 m., brun sandsten, karaktäristisk norrländsk form. Funnen vid plöjning i en åker $^1/_2$ fot under jordytan, 300-talets typ.

c) N. M. 78,127, Ångerm., Ådals Lidens sn, l. 0,065 m., tj. 0,021 m., ren kvarts. Funnen vid potatisupptagning.

Fig. 9. Eldsten med träask, troligen för fnöske. Danmark.

som nätsänke, bär på ena ovalsidan denna karaktäristiska försänkning, som kan förmodas vara uppkommen genom flitig slagning med en brikett för framkallande af gnistor. I midten af försänkningen ligger en djupare, markerad, glattsliten strimma liksom efter bryning med ett spetsigt föremål; motsatta sidan saknar utpräglade märken efter friktion. *b* har på ena sidan en försänkning, på andra sidan längre och kortare streck eller hack. Båda exemplaren hafva rundt kanten en ränna, hvaremot *c* saknar både ränna och märken efter slagning; dess yta är glattpolerad som en gnidstens.

Rännan å kanten får sin förklaring genom ett fynd från Fyen, afbildadt hos Sarauw, och efter honom återgifvet här i fig. 9. Fyndet består af en oval eldsten af kvartsit och en trädosa af motsvarande form, båda omgjordade af ett vid föreningspunkten ledadt bronsband, som å stenen hvilar i rännan. Liknande fynd äro gjorda i Norge.

Från Litslena i Uppland och Attmar i Medelpad äger Stat. Hist. Mus. eldstenar med bronsgjorder, visserligen ej så fullständiga som det danska exemplaret. Litslena-stenen är beskrifven och afbildad af B. Salin. Den fanns tillsammans med bältgarnityr och är försedd med bronsband för fastnitande vid bältet.[1]

Äfven järnband användes.[2] På en och annan sten saknas kantrännan helt och hållet (eller är den endast svagt antydd). Sådana skulle enligt Sven Nilssons antagande ha burits i en pung.

Om dessa stenars användning hyste forskarne i början olika meningar. Man kallade dem omväxlande »brynen», »knackstenar», »slipstenar», »amuletter» och »bältstenar» (stenar att bära vid bältet)[3] och en forskare, Rau, rekonstruerar den gamla bågdrillen med en sådan sten som svängtrissa på drillpinnen.[4]

Någon tid omfattades af arkeologerna den åsikten, att man mot dessa stenar slagit gnistor med flinta.[5]

På grund af mina egna försök, omnämnda å sid. 197, måste jag anse en sådan metod för högst oantaglig.

Redan Evans förmodade, att de slagits med en spetsig järn- eller stålbrikett, och Sarauw, som i nämnda arbete på ett förtjänstfullt sätt redogör för frågans litterära utveckling, biträder Evans' uppfattning. Som antagliga briketter framhåller han de sylformiga

[1] Vitt.-Akad:s månadsbl. 1896, s. 34 och 41, fig. 23. St. H. M. nr 5,089. Attmarstenen har nr 13,925 och finnes afb. i Fornv. 1909, sid. 313, fig. 109.

[2] Jfr Sven Nilsson, Skandinav. Nordens ur-invånare, Stockholm 1866, I, sid. 151.

[3] Hildebrand, Ant. Tidskrift 1869 s. 249, och Engelhardt, Fynske Mosefund, II, Vimose Fundet, Köpenhamn 1869, s. 27, 37. Sven Nilsson, anf. arb. I, sid. 49, skrifver härom: »Jag antager, att alla knackstenar varit portativa och att vilden burit dem med sig på jakten, för att vid behof begagna dem som brynstenar. För detta ändamål hafva somliga en fals eller fåra kring kanten, hvari påtagligt en rem varit bunden, medelst hvilken de hängt vid bältet.»

[4] Se The Smithsonian Report for 1894, Mac Guire, The primitive Methods of drilling, fig. 153.

[5] Jfr t. ex. Sv. Fornminnesföreningens tidskr. 1905, s. 262—64.

instrument, som bland andra brukade bäras hängande vid bältet och tillägger, att då det för gnistors erhållande fordras att spetsen är hvass, så är det troligt, att man brynat briketten på stenen, som alltså skulle haft ett dubbelt ändamål att fylla.

Man fäster sig likväl därvid att brynskåran och märkena efter slagning ej alltid uppträda gemensamt. Enstaka stenar hafva det ena, men icke det andra.

Frågan i dess helhet syntes mig i någon mån sväfvande, då det ej uppgifves, att man vid experimenten verkligen antändt fnöske med de framkallade gnistorna. För att skaffa mig klarhet i den saken, har jag anställt försök med ett exemplar af röd sandsten, den som här finnes återgifven i fig. 8 *b*. Jag har därvid visserligen med åtskillig möda lyckats antända fnöske med användandet af briketter af både stål och järn, och i fråga om järn fick jag den erfarenheten, att briketten ej nödvändigt behöfver vara särskildt spetsig, om man med tillräckligt kraftiga slag riktar den mot städet-eldstenen ungefär som man riktar en hammare.

Men för att komma till samma resultat med stenar af hårdare materia, kvarts och dylikt, måste jag använda brikett af stål. Med mjukt järn lyckades jag i det fallet knappt frambringa ens de minsta gnistor, än mindre tändande sådana.

Om de nu skildrade stenföremålens användbarhet för eldslagning, n. b. med användande af lämpligt hårda briketter, är jag således för min del öfvertygad, ehuru de ej tillfredsställa högt ställda anspråk.

Opraktisk och oförklarlig från eldsynpunkt är den å en del exemplar förekommande dekorativa glattpoleringen af ytan, hvilken, innan den hunnit afslitas, förvisso motverkat eldeffekten.

De äldre hypoteserna, att eldstenarna varit brynen och bältstenar ha, som vi nu sett, återigen fått förespråkare och blifvit till dels bekräftade. Hvad amuletthypotesen, numera tämligen glömd, angår, så borde ju den finna ett principiellt stöd i eldhypotesen, då som man vet hvarje ting med affinitet till elden nästan undantagslöst betraktats som heligt, profylaktiskt, allt ondt och fientligt besegrande.

Utan att beakta eldegenskapen hos stenarna i fråga, skref Sven Nilsson om dem såsom amuletter ungefär följande:[1] Redan det, att dessa magiska redskap voro af sten, gifver anledning till den förmodan, att de härledde sig från den häxkunniga, stenredskap begagnande dvärgastammen... En sådan *knackesten* har blifvit försedd med ett, nu till största delen förrostadt järnband i falsen och en järnmärla vid ena änden, för att därmed bäras som segersten i ett band kring halsen.

Eldstål.

Allm. *ellstål. Jäldstål* (Leksand sn, Dal.); *jaldfesjann* (Orsa sn, Dal.); *eldjärn* (Ore sn, Dal.); *flintstål* och *tinjestål* (Linsäll sn, Härj.). — Norge *flintstel* och *fyrstaal;* isl. *eldjarn;* ty. *Feuerstahl* o. *-eisen*; eng. *fire-steel.*[2]

Det är möjligt att den ofvan skildrade metoden — eldsten och brikett af järn eller stål — omedelbart aflöstes af metoden stål och flinta, som sedan bibehöll sig till inemot midten af 1800-talet, då tändstickorna uppfunnits.

Eldstålet fanns i Ungern i 4:de århundradet,[3] från merovingiska grafvar i Schweiz är det kändt omkr. år 500,[4] i Luxemburg måhända från gallo-romanska tiden i 4:de seklet[5] och i Finland före slutet af 5:te seklet.[6]

Emellertid finnas ännu inga fullt säkra fynd af eldstål i vårt land före tiden omkring 900, och så länge existerar tyvärr en lucka i kunskapen om det under tiden 600—800 hos oss använda elddonet.

Från vikingatiden, närmare bestämdt tidsperioden 900—1100, äro däremot tack vare graffynd ett tämligen stort antal eldstål bragta

[1] Anf. arb. I, s. 151.

[2] De provinsiella benämningarna äro excerperade ur Nord. Museets accessionskatalog och göra i detta skick inga anspråk på fonetisk noggrannhet.

[3] Ett exemplar är där funnet i en graf tillsammans med romerskt mynt från 3:dje århundradet, Joseph Hampel, Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig 1905, II, s. 743 och 742 fig. 3.

[4] Mittheilungen der Antiquarischen Gesellschaft in Zürich I, Zürich 1841, Descr. des Tombeaux de Bel-Air par Fréderic Troyon.

[5] Enligt Sarauw, anf. a.

[6] A. Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finland, Helsingfors 1905, I, ss. 240 och 292.

i dagen, ej sällan i sällskap med den till stålet hörande flintbiten eller till och med med den pung hvari elddonet legat förvaradt.

Fig. 10 visar oss några bilder af stål från nämnda tid, 900—1000-talen, hvilka äro förvarade i Stat. Hist. Museum. De äro i

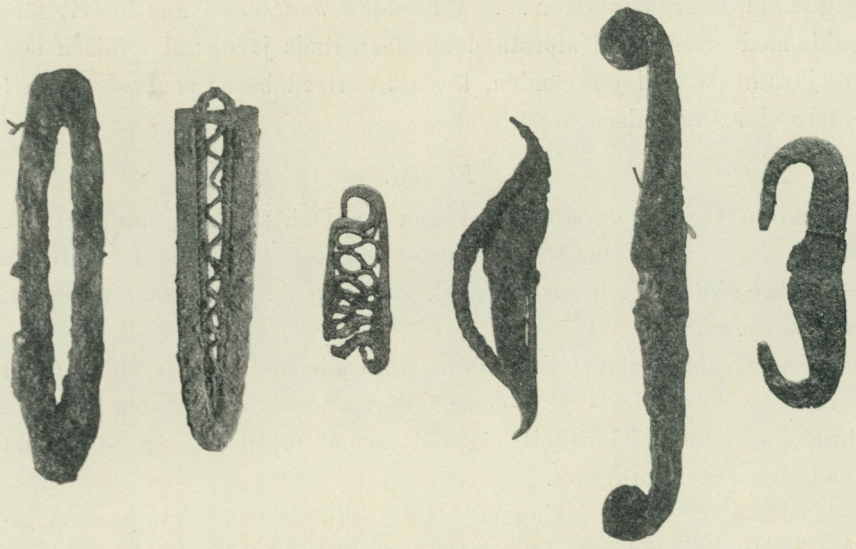

a *b* *c* *d* *e* *f*

Fig. 10 *a—f*. **Eldstål, funna i svensk jord,** tiden 900—1100 e. Kr.

a) St. H. M. Jämtl. 12,426: III Ås sn, Rösta; l. 0,112 m.; funnet i mansgraf tills. med skelett, silfvermynt (Olof Skötkonungs m. fl.), fragment af silfversmycken, selbeslag, yxa m. m.; jfr Månadsbl. 1903—05, s. 206, fig. 275.[1]

b) St. H. M., Björkö graf 456; l. 0,107 m. Med ögla i bredänden antagligen till fäste för en snodd.

c) » » » 11,971, Smål., Värnamo; l. 0,057 m.; f. i graffält å »Sandgärdet» tills. med sporrar, söljor och knif, två små brända flintbitar m. m.; jfr Månadsbl. 1903—05, s. 111, fig. 161.

d) » » » 9,177: II, Smål. Tuna sn och gård; l. 0,084 m., f. i graf tills. med bältbeslag, kantbeslag, bronsklumpar, flintbit m. m.; jfr Månadsbl. 1892, s. 33, fig. 28, 29. Ett lika fr. Härj. afb. i Jämtl. fornm. tidskr. 1915 s. 119.

e) » » » Upl. 14,969: I, Sollentuna sn, Tureberg; l. 0,133 m.; f. i hög inom graffält tills. m. beslag, nit, spikar, kam, brända ben och kol m. m.; se Fornv. 1913, s. 274 samt fig. 44 s. 299.

f) » » » Gotl. 2,976, l. 0,08 m. (L. J. Bergmans antikvitetssaml.), saknar närmare fynduppgifter.

[1] Af denna typ finnes i St. H. M. dessutom: Dal. 15,223: 2, Leksand, l. 0,104 m., på ena sidan med ett fastrostadt stycke af en tygpung, på andra sidan en flintbit, omkr. 1000-talet; Närke 8,687, Almby sn, l. 0,133 m., funnen tills. med betsel och knif i ett lerkärl, som f. ö. innehöll brända ben, samt med ett annat stål, se följ. sida, noten.

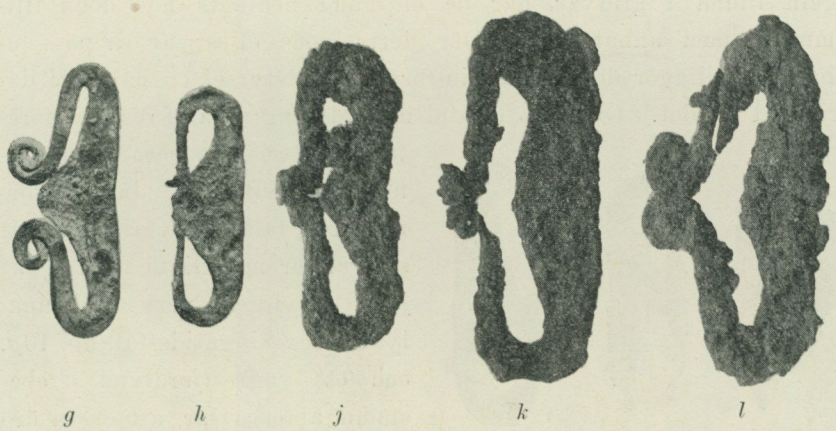

g *h* *j* *k* *l*

Fig. 10 *g—l*. Eldstål, funna i svensk jord, tiden 900—1100 e. Kr.

g) St. H. M. Gästr. 5,237, Ö. Fernebo sn; l. 0,08 m.; f. tills. med en oval spännbuckla och en nålhylsa af järn, 900-talets senare del.[1]

h) » » » Gotl. 1,024, Hörsnö sn; l. 0,07 m.; f. tills. med fyra skelett och spännbucklor i en örgrop.

j) » » » Upl., Björkö graf 727; l. 0.08 m.; f. tills. med hästskelett, ryttarutstyrsel, betsel, sölja etc., 900-talet.

k) » » » Härj. 15,052, Vivallen, Funäsdalen; l. 0,093 m.; f. tills. med hvarjehanda såsom betselbeslag, samtida Harald Hårdrådesmynt, spjutspetsar m. m. jämte rester af en skinnpung och eldstål, omkr. 1100.

l) » » » Upl., Björkö graf 1107; l. 0,091 m., svårdaterbart.

---

[1] Af typen *g—m* i St. H. M. dessutom: Gästr. 10,694: 27 (bär äfven nr 10,483), Ockelbo sn, l. 0,081 m., vikingatiden, jfr. Månadsbl. 1898—99 s. 59, fig. 10 (ena armen möjligen afrostad); Gästr. 12,221: A, Hedesunda sn, l. 0,07 m., f. tills. med brända ben m. m., 1000-talet tidigast (i St. H. M. dessutom ett mycket vackert stål fr. Gästr. af denna typ, tillhörigt Gäfle allm. läroverk, l. omkr. 0,1 m., och i N. M. 7,496 *j* Norge, Telem.); Nke 8,687, Almby sn, l. 0,09 m. (jfr noten å föregående sida); Upl., Björkö gr. 956, l. 0,072 m., f. tills. med en pung af läder och tyg med flinta, 900-talet senast; Upl., Björkö, brandgr. 62 (jfr afbildn. Birka I, pl. VII, fig. 68, Hallström); Upl., Björkö: 644, l. 0,07 m.; Blek., Sturkö, f. tills. m. en mängd mynt fr. 900-talet, jfr afbildn. i Månadsbl. 1890, s. 83 fig. 12—13, af Hildebrand dateradt till början af Ol. Skötkonungs regering; Gotl. 5,239, defekt; Dal. 15,223: 2, Leksand, l. omkr. 0,08 m., def. med nästan bortrostade armar, f. tills. m. ett spetsovalt, se ofvan typ *a;* Ögld 12,428: 5, registreradt som stål, men alldeles förrostadt. -- Lyrstål, som bilda öfvergång till något modernare typ, äro: Upl., Björkö brandgr. 63 (se Birka I, grafundersökningar beskrifna af Hallström, Sthlm 1913, Pl. VII, fig. 22), tre tum från stålet hittadt ett stycke bränd flinta; Bl. 9,536: 6, förmodligen graffynd fr. 1000-talet; Jämtl. 13,945 *e*, se Fornvännen 1909, s. 318, boplats fr. början af medeltiden. — Typ *n* kallar jag brillformig; *o* är troligen ett defekt lyrformigt stål.

regeln funna i grafvar, där de en gång nedlagts hos döda tillsammans med annat gods. Där detta gods eljest är så pass bibehållet, möjliggör det genom sin form och utstyrsel en närmare datering af fyndet. Ofta äro eldstålen hårdt angripna af rost och förete defekter, som göra en identifiering ganska svår. Jag har förut, s. 206, talat om svårigheten att slå gnistor mot flinta med mjukt järn. Nyligen verkställd analys af ett vikingatidsstål, fig. 10*g*, och ett yngre (jordfynd af obestämd ålder) visar, att dessa äro af härdadt, dåligt stål med en kolhalt af resp. 0.51 och 0.55 proc. (Dr Arne). Flinta är ofta anträffad tillsammans med stålen i grafven, fastrostad vid dem eller liggande i deras omedelbara närhet. De i Statens Hist. Museum antecknade stålen belöpa sig till omkring ett 30-tal, härstammande från olika landskap till och med Jämtland i norr. Från Birka äro ej mindre än 9, bland dem några odaterbara från den s. k. »Svarta jorden».[1]

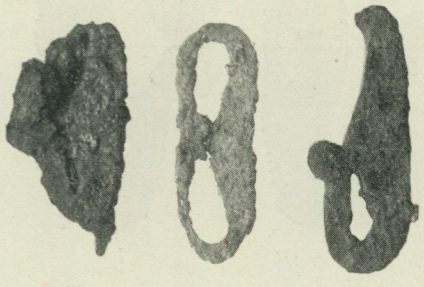

m *n* *o*

Fig. 10 *m*—*o*. Eldstål, funna i svensk jord, tiden 900—1100 e. Kr.

m) St. H. M. Söd. 14,737: IX, Barfva sn, l. 0,05 m.; f. tills. med beslag, nitar, benkam, fastrostad flinta och knif m. m. å graffält; jfr Fornv. 1912, s. 210, 1000-talet.

n) St. H. M. Upl., Björkö gr. 139; l. 0,065 m.

o) » » » Upl., Björkö, svarta jorden; l. 0,07 m.

Fig. 11—16 visar en kollektion af nyare stål. Med endast 5 à 6 undantag tillhöra dessa Nordiska Museets rikhaltiga samling, hvilken till undersökningen i dess helhet lämnat det mesta stoffet. Men bidrag hafva erhållits äfven från Skara, Borås, Halmstads och Örebro museer (gm amanuensen dr Lithberg, som dessutom haft vänligheten att lämna mig upplysningar om några typer från Schloss Hallwil i Schweiz), från Hudiksvalls Museum (gm läroverksadjunkten F. Rodenstam), från Arvika Museum (gm föreståndaren A. G. Hedenskog), Statens Hist. Mus., Etnografiska Riksmuseet, m. fl. De flesta af dessa stål härröra från 1800- och 1700-talen, ehuru ju ett och annat är äldre, särskildt vill jag påpeka att n:r 2 i fig. 13

[1] Dateringarna här äro af T. J:son Arne, G. Hallström och S. Lindqvist.

(fr. Nord. M.) troligen är jordfynd, möjligen från vikingatiden, ehuru fynduppgifter saknas. Samlingen kompletteras i många fall af fig. 20 ff.

Årtal finnas undantagsvis på nyare, mera yrkesmässigt fabricerade stål.

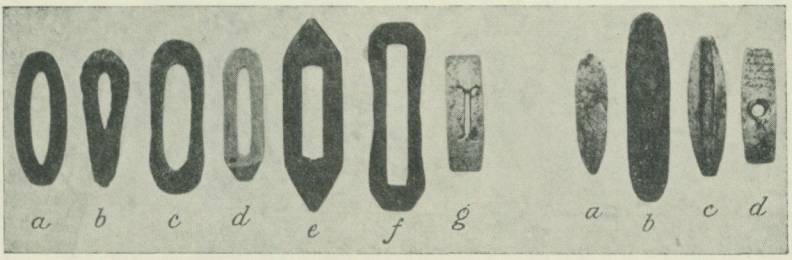

Fig. 11 *a*—*g*. **Eldstål.**[1] (Dessa och följande äro från senare tid.) Omkr. 1/4 af nat. storl.

a) N. M. 14,580, Dalarna. — *b*) N. M. 6,217, Vgld. *c*) N. M. 100,164, Härj. — *d*) N. M. 21,228, Söd. — *e*) N. M. 21,716, Dalarna. — *f*) N. M. 13,389, Dalarna. — *g*) N. M. 106,461, Lapl.

Fig. 12 *a*—*d*.[2] **Eldstål.** Omkr. 1/4.

a) N. M. 23,320, Söd. *b*) N. M. 42,554, Västm. *c*) N. M. 70,582, Lapl. *d*) N. M. 106,462, Lapl.

Stundom förete stålen å kanten en mycket stark slitning, visande att de varit i flitigt bruk.

Fig. 17 åter visar en internationell samling, som (med ett enda undantag) är hämtad ur den arkeologiska och etnografiska litteraturen. Denna samling kompletteras af fig. 24.

I detta illustrationsmaterial ha de mest karaktäristiska formerna medtagits. Mellan dem ligger i verkligheten en mängd mellanformer af sinsemellan obetydliga differenser, genom hvilka de olika typserierna bilda liksom sammanhängande kedjor, här och där

[1] Af typ *a* finnes i Nord. Mus. endast det här afbildade exemplaret. Typen *b* t. v. begränsad till Smål. och Vgld. (4 ex. i N. M., dessutom 1 i Borås Mus., nr 4,441). Jfr fig. 21, *h*. Typerna *c*—*f* tillhöra mellersta Sverige, området Hall.—Häls. Från N. M. äro 16 ex. kända, från Halmstad Mus. 1 ex. (nr 1,564), Hudiksvalls Mus. 2 ex. (nr 5,015 och 7,291), Arvika Mus. 1 (nr 1,087), St. H. M. 1 (Häls.). Jfr fig. 20 *k*, *m*. Se äfven N. M. 69,967 *a* och 70,081 fr. norska Lappmarken. Typen *g* tillhör mellersta och norra Sverige. Lappska exemplar äro i regeln gjorda af filstål. N. M. 3 ex., Riksm. 2 ex. Jfr fig. 20 *q*.

[2] I N. M. utom de här afbildade endast 1 ex. från Dalarna. Ett stort och vackert spetsovalt exemplar finnes i Örebro Mus. nr 512, 2 ex. i Hudiksvalls Mus. nr 772 och 1,325, närmast liknande *c*.

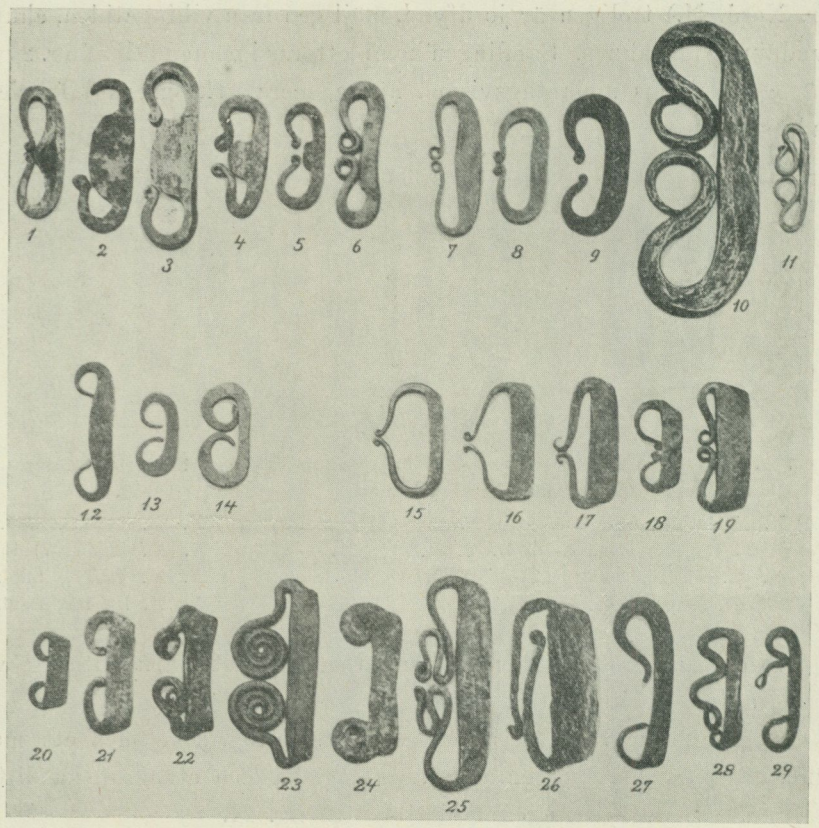

Fig. 13 *1—29*. Eldstål.[1] Omkr. 1/4.

1) N. M. 69,967, norska lappmarken, Karasjok.[2] — *2*) N. M. (saknar nr och fynduppgifter, trol. jordfynd och gammalt). — *3*) N. M. 80,110, Ångermanl. — *4*) N. M. 86,729, Vrmld. — *5*) N. M. 88,225, Vrmld. — *6*) St. H. M. Gotl., 7,960: 40. — *7*) N. M. 26,152, Dalarna. — *8*) N. M. 70,581, Lapl. — *9*) N. M. 95,824, Boh. — *10*) N. M. 100,504, Härj. — *11*) N. M. 1,612, Lapl. — *12*) N. M. 17,356, Dalarna. — *13*) N. M. 102,712, Härj. — *14*) N. M., Härj. — *15*) N. M. 89,631, Skottland. — *16*) N. M. 99,449, Häls. — *17*) N. M. 64,022, Dalarna. — *18*) St. H. M. Söd. 7,871, 184 c. — *19*) N. M. 14,578, Dalarna. — *20*) Hallwils samling XXIX; R 3, Schweiz.[3] — *21*) N. M. 73,903, Dalarna. — *22*) N. M. 15,772, Dalarna. — *23*) N. M. 70,857, Norge (Trondhjem). — *24*) St. H. M., Öl. 6,051: 33. (N. M. äfven ett liknande fr. Härj.). — *25*) N. M. 103,647, Härj. — *26*) St. H. M. Vrmld., 10,361. — *27*) N. M., saknar fynduppg. Jfr N. M. 47,995, Smål. och St. H. M. Jämtl. 6,085. — *28*) N. M. 83,430, Norge (Säterdalen).[4] Typen har representanter äfven fr. Värmland och Dalarna. — *29*) N. M. 98,808, Dalarna.

Not [1], [2], [3] och [4] se följande sida.

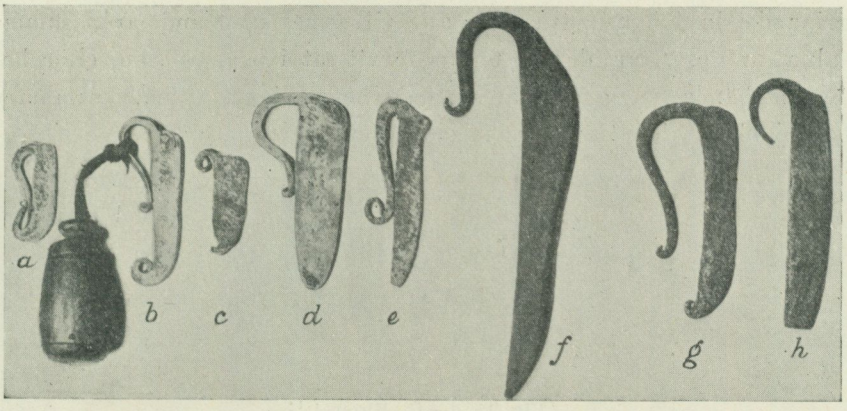

Fig. 14 *a*—*l*. Eldstål.[5] Omkr. 1/4.

a) N. M. 102,612, Härj.
b) » » 843, Vrmld (jfr skörtunnor fig. 21).
c) » » 15,771, Dalarna.
d) » » 21,116, Småland.
e) » » 114,199, Söd.
f) » » 25,905, Vgld.
g) St. H. M. Boh. 7,678: 124.
h) N. M. 843, Vrmld.
j) » » 40,508, Västm.
k) » » 54,732, Sthlm.
l) » » 89,630, England (Oxford shire).[6]

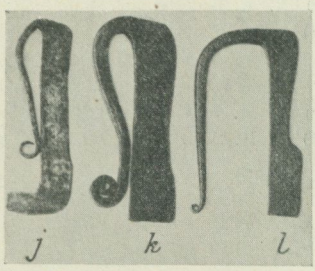

[1] Denna grupp af stål tillhör i stort sedt Norrland samt de västra landskapen af Svealand, Dalarna och Värmland. Af inventerade 53 ex. tillhöra nämligen 47 detta område, men endast 6 det öfriga Sverige, näml. landskapen Öl., Gotl., Smål., Vgld., Bohusl., Närke, hvartdera ett. Bland dem äro medräknade: Skara Mus. nr 543, Borås, Mus. nr 4,440, Örebro Mus. nr 2,056 och 515, 3 från Arvika, 6 från St. H. M., näml. Söd. 7,871, 184 c, Vrmld 7,943: 3,268; Gotl. 7,960: 40, 7,943: 1912, Öl. 6,051: 33; 1 fr. Riksmus.

[2] Nästan lika är N. M. 112,774. Ryska lappm. (Hallström).

[3] Jfr Proceedings of the Soc. of Antiquaries of Scotland 1905—06, IV, s. 367, Castle of the Isle of Loch Dochart, ett alldeles likadant stål fr. tiden 1583—1631.

[4] Med typen 28—29 jfr De Sandvigske Saml. s. 64 fig. 118. Representanter för typen finnas äfven fr. Vrmld och Dalarna. I Arvika Mus. är ett alldeles likt det hos Sandvig.

[5] Öfvervägande syd- och mellansvensk typ. Utom *a*, hvilket representerar öfvergångsform från lyrstålen, är bland 41 räknade exemplar endast 1 att anteckna fr. Norrl. (Ångermanl.). Hit höra St. H. M. Gotl. 6,757: 93 och 7,960: 36; Boh. 7,678: 124; Hudiksv. Mus. ett, som likväl härstammar fr. Upl.; Arvika Mus. ett; Örebro Mus. 513; Skara Mus. 198, 200, 548, Vgld; Halmst. Mus. 6,098. Jfr fig. 21 *j* och 20 *a* samt De Sandvigske. Saml. anf. s.

[6] Typen är representerad fr. medeltida graf, se Mittheilungen der Antiquarischen Gesellschaft in Zürich I, Zürich 1841, som ofvan. Där bestämd som »un objet en fer».

gripande in i hvarandra, men alla till synes utlöpande från samma enkla urtyp. Har denna urtyp förvittrat i jordens rum, eller har den måhända på grund af sin enkelhet undgått uppmärksamheten och ej blifvit identifierad som eldbrikett?

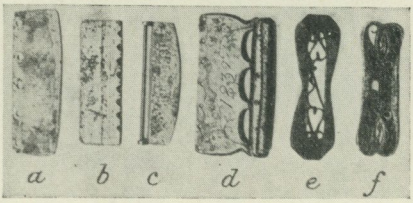

Fig. 15 *a*—*f*. Eldstål.[1]

a) N. M. 4,899, Häls.
b) N. M. 15,892, Dalarna, poleradt.
c) N. M. (saknar nr), Vadstena; å stålets ena sida inetsadt »Andenken.»
d) N. M. 8,818, Vgld. på ena sidan ingraveradt tvänne växtornament ooh årtalet 1838, å den andra två liknande ornament och initialerna C. G. D. Själfva eldstålet något spolformigt, omfattadt af en rännformig skålla och vridbart på tvänne tappar.
e) N. M. 54,735, Vgld, försedt med genombrutna ornament; kanterna starkt slitna.
f) N. M. 22,102, Uppsala; med genombrutna ornament.

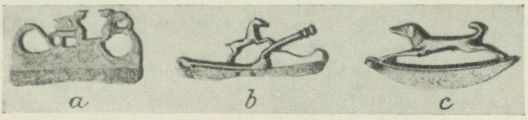

Fig. 16 *a*—*c*. Eldstål. Omkr. 1/4.

a) N. M. 104,023, Häls., ornament af mässing.
b) N. M. 59,876, Danmark, ornament af koppar, försedt med fnösktång.[2]
c) N. M. 42,832, Danmark, ornament af mässing.[3]

[1] *a*, *b*, *d* hafva ursprungligen varit fastsydda vid eldpungar och äro för ändamålet vid ena kanten försedda med hål att sticka nålen igenom; *c*, som också varit fäst vid en pung, är efter ena kanten försedt med en bygel att sy skinnet omkring; af dylika för fästande vid eldpungens kant afsedda stål eller af pungar med fastsydda stål finnas i N. M. och Hudiksv. Mus. omkr. ett 40-tal (och i Etnogr. Mus. ett lappskt ex.), härstammande från hela landet undantagandes Skåne och de nordligaste trakterna äfvensom ölandskapen. Hvad särskildt *d*-typen beträffar, så är att märka, att det spolformiga stålet är omväxlande slätt och räffladt och att det i enstaka fall är fästadt midt på pungen under locket i st. f. vid dess nedre kant, jfr fig. 20 *j*. Typen *e*, *f* är sporadiskt känd från de mellersta och södra landskapen. Ofta importeradt högreståndsgods.

[2] Ett stål af helt annan typ med fnösktång, också från Danm., är N. M. 63,673.

[3] I Zeitschr. f. Österr. Volkskunde, årg. 1897 s. 362. fig. 138—139 afbildas ett liknande och ett annat med ett springande lejon. Typen kallas där »karaktäristisk.»

Det torde finnas grundade skäl att antaga, att den äldsta stålbriketten i fråga om formen nära anslöt sig till föregångaren, den nämnda flintbriketten från sten- och bronsåldern, hvilken i stort sedt var af långsträckt till spetsigt oval form. Ett är säkert att ur denna enkla typ låta sig de öfriga lätt deduceras. Jag äger i fråga om det åsyftade spetsovala skifstålet visserligen intet arkeologiskt belägg, men typen är känd från senare tid såsom han här presenterar sig i fig. 12 *a*.

Vid slagning med flintbriketten slog man, som sagdt, med spetsen. Detta var förhållandet äfven med järn- eller stålbriketten mot de nämnda eldstenarna från vår tideräknings början.

Med stål mot hård flinta vanns resultatet likväl lättare och mera ekonomiskt genom att bringa brikettens långsida i häftig kontakt med flintan, så att den liksom gled eller strök efter denna. Detta att man öfvergick till att slå med långsidan torde ha verkat revolutionerande på stålets formgifning. Nu blefvo brikettens spetsiga ändar öfverflödiga och kunde bortfalla på det sättet, att stålet fick en mera afrundad eller tvärhuggen form. Briketten behöfde ej heller längre samma stadga, och därför kunde den till prydnad eller rent af till besparing af metall genombrytas såsom i fig. 10 *a—b*, 11, 17 *a—e*.

Den hela och den genombrutna ovaltypen har sedan genomgått hvarandra motsvarande metamorfoser, fig. 11 och 12 (fig. 12 *d* är att betrakta som icke genombrutet; det runda hålet är troligen afsedt till fäste för en snodd).

Å andra sidan kunde med bibehållande af brikettens spetsar dessa behandlas så, att man till omväxling fick fram nya former. Genom en lindrig böjning af spetsarna uppstod eller vanns, måhända riktigare uttryckt, anslutning till det symboliska *luna*-motivet,[1] skärformen, representerad t. ex. i *f* och *g* fig. 17, som äro antika stål från Tyskland, och i *d* och *e* fig. 24, från batakerna på Java,

[1] *Luna* (lat. egentl. måne, månskära) eller *lunula*, ett symboliskt föremål i form af en halfmåne, hvilket af senatorerna i Rom bars som skosmycke, af kvinnorna som halssmycke, af barnen som amulett och leksak uppfästadt (jämte andra föremål, föreställande bilor, sablar m. m.) vid en ring eller ett band *crepundia*, som hängde från ena skuldran snedt öfver kroppen.

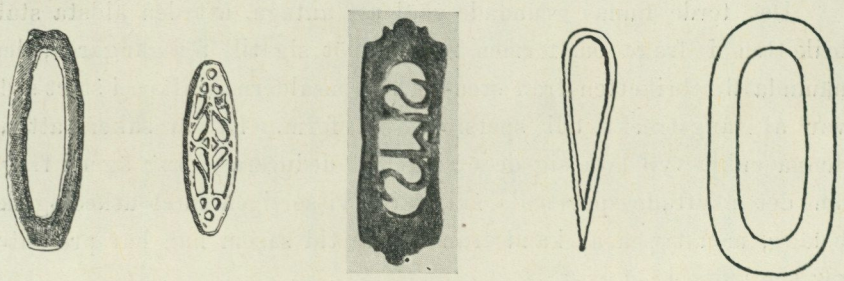

a *b* *c* *d* *e*

Fig. 17 *a—o.* **Eldstål.** Komparativ samling.

a) Ungarn, Bodrog, Vécs.[1]
b) Bosnien, Ilidže.[2]
c) Norge, Telemarken, N. M. 25,483, a.
d) Österrike.[3]
e) Schweiz, Hallwils saml. nr XVIII-XXI, 1. omkring 0,07 m., 1700-tals aflagring.

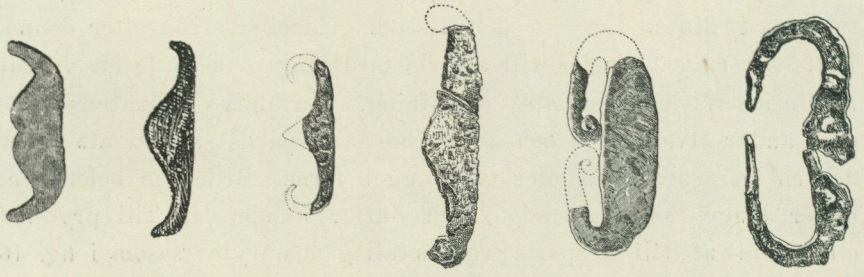

f *g* *h* *i* *j* *k*

f) Tyskland, Beckum (merovingisk tid).[4]
g) Tyskland, Meckenheim.[5]
h) Ungarn, Gombás.[6]
i) Ungarn, Czikó.[7]
j) » » .[8]
k) » Szirak.[9]

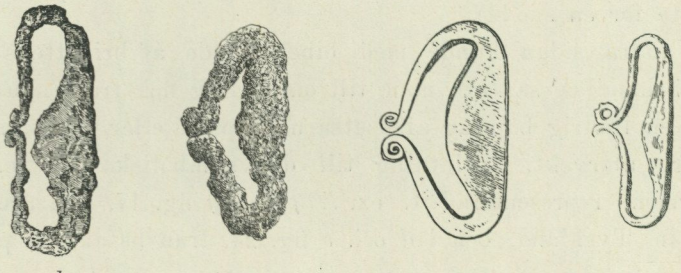

l *m* *n* *o*

l) Ungarn, Fenék.[10]
m) » Kecskemét.[11]
n) Mexiko, Huicholerna.[12]
o) Bosnien, Ilidze.[13]

Not [1]—[13] se följande sida.

p *q* *r* *s*

Fig. 17 *p*—*s*. Eldstål. Komparativ samling.

p) Japan.[14]
q) Tyskland, Reichenhall.[15]
r) Ungarn, Czikó.[16]
s) Tyskland, Reichenhall.[17]

---

[1] Efter Joseph Hampel, Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig 1905, II, s. 461. — På grund af sin likhet med de nordiska ovala stålen här medtaget, ehuru förf. (med frågetecken) uppger det vara ett »Beschlagstück aus Eisen vielleicht von einer Schwerthülse herstammend». Hos Hampel f. ö. intet exemplar af denna typ, hvarför ett misstag kunde anses förklarligt. Graffynd. Jfr här ofvan fig. 10 *a* och 11 *a*.

[2] Mitteil. der Anthrop. Gesellschaft in Wien 1904, s. 170. Funnet vid en grundgräfning, jfr not 13 här nedan.

[3] Zeitschr. f. Österr. Volkskunde 1897, s. 362. Jfr ofvan fig. 11 *b* och N. M. 65,516 (Norge, Telemarken).

[4] L. Lindenschmit, Handbuch der deutschen Alterthumskunde, Braunschweig 1880—89, I, s. 462. Jfr De Sandv. saml. anf. s., Norge, och fig. 10 *d* här ofvan.

[5] Jahrb. des Ver. von Alterthumsfreunden im Rheinlande, Bonn 1892, H. LXXXXII, Taf. VIII. Talrika stål af denna typ funna i frankiska grafvar, Meckenheim. Deras vanl. storl. 0,11—0,13 m. Jfr De Sandv. Saml. anf. s.

[6] Hampel, anf. a., III. Taf. 371.

[7] Hampel III, Taf. 210. Jfr samme, Taf. 201, Lindenschmit I, s. 462, och fig. 10 *e*, här ofvan.

[8] Hampel III, Taf. 204. Jfr ofvan fig. 10 *n*.

[9] Hampel II, s. 92. Jfr samme II s. 256 och III Taf. 424 och 144; Bonner Jahrb. 1888, LXXXVI, Taf. XIII (Andernach), likadant stål; Swiatowit, Rocznik Poświęcony Archeologii etc. Tome II, Varsovie 1900, Tabl. II, fig. 3; jfr äfven Hallwilska saml. LIRR, Schweiz (detta mycket mera öppet). Öppet, men något utrulladt är det hos Arne, D'Études orientales s. 49.

[10] Hampel III, Taf. 180. Jfr särskildt fig. 10, *j*, *k*, härofvan samt Hampel, Taf. 434. Beträffande typ *l*—*o*, se De Sandv. saml. s. 64, Alfr. Hackman, Die ältere Eisen-Zeit in Finland I, s. 240, fig. 167, och J. Mestorf, Vorgeschichtliche Alterthümer aus Schleswig-Holstein, Hamburg 1885, Taf. LIX, fig. 732.

[11] Hampel III Taf. 377. Speciellt denna form ofta förekommande i Ungarn, se samme Taf. 376, 378, 380, 423, 434. Jfr ofvan fig. 10 *l*, *m*.

[12] Carl Lumholtz, Bland Mexikos indianer, Stockholm 1904, II, s. 193 o. 196, mycket likt Björkö 644, St. H. M.

[13] Funnet som *b* här ofvan. Ungefär likadana äro afbildade hos Rygh, Norske Oldsager, Christiania 1885, fig 426, samt Gabriel Gustafsson, Norges Oldtid, 1906, fig. 483.

[14] Hough, anf. arb. s. 585, fig. 60. Jfr vridningen hos 10 *d*.

[15] Lindenschmit I s. 462. Jfr vissa svenska »amuletter», järnringar och bronshängen fr. vikingatiden, fig. 18 *e*.

[16] Hampel III, Taf. 226. Jfr samme I s. 113, II s. 461, De Sandv. Saml. anf. s. och fig. 13, 12—14 och 10 *n* härofvan.

[17] Lindenschmit I, s. 462. Jfr äfven fig. 13, 27.

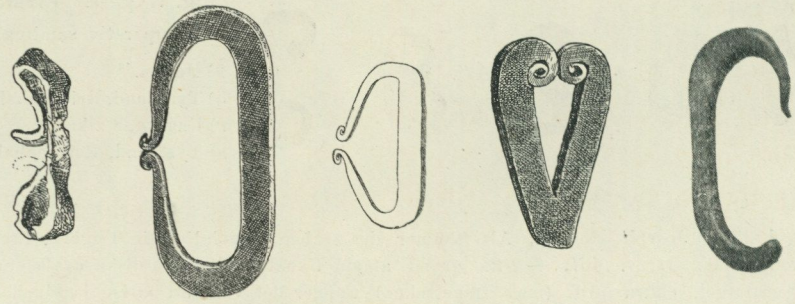

t *u* *v* *x* *y*

Fig. 17 *t—y*. **Eldstål.** Komparativ samling.

t) Ungarn, Györ.[1]
u) Nordamerika, Kansas och Nebraska, Ottoe indianerna.[2]
v) Nordkaukasien.[3]
x) Mexiko, Guadalajara indianerna.[4]
y) Ceylon.[5]

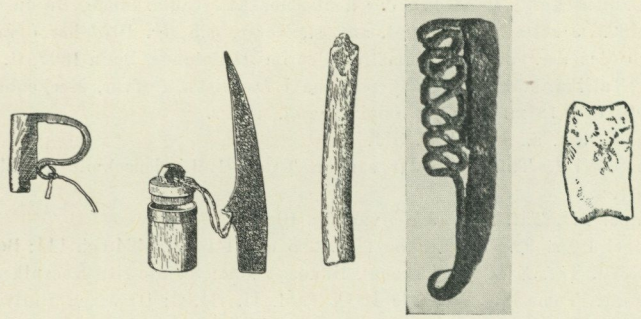

z *å* *ä* *ö*

Fig. 17 *z—ö*. **Eldstål.** Komparativ samling.

z) Nordamerika Arkansas, Cheyenne indianerna.[6] Jfr grepstålen.
å) Japan, Ainos.[7]
ä) Norge, Telemarken, N. M. 26,728.
ö) Birma.[8]

---

[1] Hampel II s. 838. Jfr närmast fig. 13, 11 ofvan.

[2] Hough, anf. a., s. 580. Jfr samme s. 583 och Hampel III, Taf. 451.

[3] Verhandl. der Berliner Ges. f. Anthropologie, Ethnologie u. Urgeschichte, 1890, s. (432). Jfr ofvan fig. 13, 15 ff.

[4] Hough, anf. a., s. 583. Jfr nedan fig. 20 *p*.

[5] Seligmann, The Veddas, Cambridge 1911, pl. XXIII. Jfr grepstålen fig. 14 och 20 *d*.

[6] Hough, anf. a., s. 581. Jfr grepstålen fig. 14 här ofvan. Liknar dock mest N. M. 86,782.

[7] Hough, anf. a., pl. LXXXI. Stympad lunaform.

[8] British Museum, Handbook, Oxford 1910, s. 15. Jfr pungstål fig 15 *a* och Etnogr. riksmus. 13. I. 92, Lapl.

där typen bibehållit sig till senare tid. Från Sverige är den representerad i det visserligen ornerade stål från vikingatiden, hvars bild vi se i fig. 10 *d*.

På detta stadium kunde de förlängda spetsarna mer och mer rullas inåt, fig. 17 *h—j* samt fig. 10 *e*. Den sålunda uppkomna snäckformen går alltjämt igen bland modernare stål, fig. 13, 22—24. I fig. 17 *r*, 10 *n* och 13, 12—14 se vi en nästan brillformig variant af samma, med både äldre och yngre representanter.

Stundom riktades de inåtböjda skänklarna med spetsarna mot hvarandra, fig. 17 *k* och 10 *f*, och i fig. 17 *q* hafva skänklarna helt hopsvetsats till en sluten ring. Emellertid kan utseendet hos dessa stål stundom bero på en genom snäckornas bortrostning uppkommen defekt.

Rullas de mot hvarandra böjda skänklarnas spetsar i stället utåt, så uppkommer »lyrformen», det prydligaste och populäraste af alla stål, fig. 10 *g* ff, 13, 1 ff, 17 *l* ff.

Ej sällan förekomma äldre stål af den form, som fig. 10 *o* visar. Snedheten hos dem torde stundom hafva uppstått genom förrostning. På grund af rosten kan man ej här riktigt bestämma stålets ursprungliga midtpunkt. Ett annat exemplar, likt detta, är St. H. M. Gotl. 5,239, tydligen afbrutet, och Gästr. 10,483, jfr liknande afrostade lyrstål hos Hampel.[1]

På äldre stål finner man vid midten en utvidgning, en till formen visserligen olika fasonerad rest af ovalen, afsedd till gripfäste. I och med det att skänklarna böjdes ihop, hvarigenom man erhöll ett bättre grepp, förlorade denna snibb emellertid sin praktiska betydelse, den krympte och kvarstod som ett rudiment eller utjämnades, så att stålets innersida blef rak, fig 13, 1 ff. Förändringen i fråga märkes redan å ett par af våra vikingatidsstål, se härom i noten sid. 209, samt å ett gammalt stål från Ungarn, fig. 17 *t*.

Å andra sidan har den klassiska lyrtypen eller dess närmaste afarter bibehållit sig i enstaka fall till senare tid, hvarpå vi se exempel i 13, 1, troligen ett 1800-tals stål, och ett annat liknande, N. M. 112,774, båda från lappmarken, vidare i 17 *n* och *p* från Mexiko och Japan.

[1] T. ex. Taf. 434 och 378.

En egendomlig variation är det hjärtformiga stålet i fig. 20 *p*, hvars yttre kontur motsvarar den hjärtformiga genombrytningen hos de nu nämnda stålen. Nord. Museet äger så vidt bekant endast detta exemplar, och man öfverraskas af att finna det representeradt bland guadalajara-indianerna i Mexiko, fig. 17 *x*.

Ett relativt modernt drag hos lyrstålet är den rektangulering af själfva kroppen eller slagstycket som synes i fig. 13, 15 ff.[1] Här löpa ytter- och innersidorna parallela mot hvarandra utemot hörnen. Hos denna variant återfinna vi samma variationer med skänklarnas ut- och inrullning eller raka riktande mot hvarandra som hos de förut nämnda lyrformiga stålen.[2] Ovanliga former äro fig. 13, 25—26.

I fig. 13, 27—29 och 20 *c*[3] har lyrstålet antagit en assymetrisk form, och exempel på fortskridande assymetrisering se vi i fig. 14, 20 *a*, *d* och 21 *j*. Assymetrin hos fig. 17 *s* kan måhända bero på en defekt. Hos fig. 17 *z* tyckes man ha att göra med en direkt stympning af luna-typen, fig. 24 *e*, och de sista i serien fig. 14 likna halfva stål af den mera utvecklade lyrtypen. Till jämförelse har allra sist i serien medtagits en karaktäristisk engelsk »flourish».

Hos flera af dessa bildar den svängda armen liksom ett rymligt handtag, som vid slagningen hålles såsom i fig. 26. Stål af den form, som förekommer i fig. 14, brukar jag därför kalla »grepstål».

I fig. 15 *a—d* visas några stål, som burits fästade vid en pung men löstagits därifrån, och i fig. 20 *e—j* några andra af samma form, som sitta kvar vid pungen. Äfven i andra länder har det varit brukligt att stundom bära stålet monteradt vid en pung, fig. 24 *a—c*.

Fig. 15 *e—f* äro genombrutna stål, möjligen gesällarbete af utändskt ursprung. Idén att pryda stålet med genombrutna ornament är emellertid, som vi förut sett, mycket gammal, fig. 10 *b—c* och 17 *b*.

Fig. 16. Stål med djurornament. Helt olika äro här det svenska *a* med ornament, som föreställer gripar, och de båda danska, *b—c*.

---

[1] Jfr Hallwil XVI F 5 (Schweiz), som har dragning åt denna typ och mycket liknar det i fig. 13, 18. Ur ett 1400-tals lager (Lithberg).

[2] Härpå ett exempel i N. M. 125,486 *a*, ej afbildadt här.

[3] Denna typ är representerad från Vrmld och Dalarna.

Någon gång sitter stålet monteradt vid en fnöskdosa af metall, antingen som en förhöjd valk eller ring rundt kanten, eller som en roterande spole i en bygel vid långsidan, fig. 22.

Såsom en speciellt nordisk utvecklingsform af den orientaliska grundtypen är jag böjd att betrakta de eldstål med slingor, hvarpå jag visat exempel i fig. 10 *b*—*c*, fig. 17 *ä*, och 13, 28—29, i senare tid anträffade blott i Norge och därtill stötande svenska gränstrakter, samt de med snäckformigt inrullade armar, som visas i fig. 13, 22—24. De sydsvenska grepstålen förete i jämförelse med besläktade utländska former också vissa karaktäristiska kännetecken.

Fig. 18. En frappant likhet med äldre stål af lyrformen förete vissa svenska hängsmycken från vikingatiden, hvilka jag här endast i förbigående omnämner, då de icke falla inom ramen för denna utredning. Se särskildt *a* och *b*. De uppträda ofta i sällskap med andra hängprydnader såsom ringar, torshammare och skäror på en gemensam större ring. Oftast består likheten visserligen endast i den snibblika utvidgningen och den hjärt- eller njurformiga genombrytningen, *c*, *e*. I *d* är det genombrutna partiet prydt med ett »djur, som biter sig i svansen», i andra exemplar åter med ett par fåglar, som vända sig mot hvarandra,[1] jfr vissa med fåglar krönta hjärtformiga allmogesmycken från senare tid.

Lumholtz[2] berättar, att eldstålets form har af huicholerna i Mexiko blifvit utvecklad till intressanta stiliserade textilmönster. »Indianerna», säger han, »som hålla eldstålet i ära på grund af dess förbindelse med eldguden, hafva till och med åstadkommit mönster, som äro vackrare än förebilden.»

De nämnda små vikingatidssmyckenas likhet med eldstålen förefaller att ej vara tillfällig. Tvärtom, de torde hafva företrädt eller symboliserat de egentliga stålen och burits som amuletter till skydd mot onda makter. Jfr ofvan s. 215, noten.

---

[1] Månadsbl. 1903—05, s. 144 fig. 184, och Fornv. 1911, s. 38 fig. 172. — Som belysande eldstålsformiga hängsmycken från vikingatiden har jag i Stat. Hist. Mus. antecknat ytterligare: Upl. 12,476: A: 1 och 14,554: 3; Västm. 8,310; Söd. 8,886; Smål. 6,746, *a*, 13; Öl. 4,803, 130 och 4,326; Nke: 10,243: XV; Birka 1,062 och 1,099; Gotl. 2,802.

[2] Anf. arb. II, s. 191, jfr där figuren å s. 193.

Talrika uppgifter om eldstålens och den med dem frambragta eldens framstående profylaktiska egenskaper finnas, och jag afslutar min afvikelse från ämnet med att anföra några sådana.

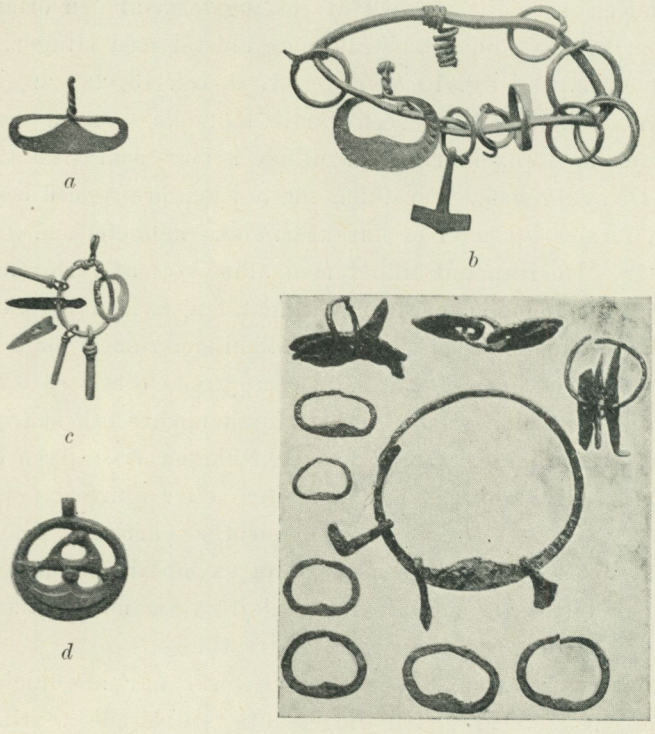

Fig. 18 *a—e*. **Hängsmycken af eldstålsform.**

a) St. H. M., Sk. 14,452, Glemminge sn.[1]
b) » » » Öl. 7,589: 3, Ölands alunbruk, silfver.
c) » » » Öl. 129, silfver.
d) » » » Upl. 10,035: III, Tuna, förgylld brons, omkr. 800-talet.
e) » » » Upl. 6,263: 25, Husby, Skederyd sn, järn.[2]

Ingen vågade gå öfver ett vattendrag utan att bära eldstålet på sig, eljes drabbades han af någon sjukdom. — Innan mjölk afläts till någon granne, flintades däröfver gnistor, äfven öfver vatten, som bars in efter solens nedgång (Dalsl., meddel. af folkskolläraren A. Godén, Färgelanda). — Öfver fisketross slogs gnistor med stål (Lång-

[1] Se Fornv. 1911, s. 258.
[2] Jfr Dybeck, Runa 1865 s. 56 och Fornv. 1911 s. 285—86.

löt, Öl., pastor Y. Frisell). — »Vida illen» (ett utslag) botades genom eldslagning (T. Segerstedt, N. M:s ark.).[1] — Hos lapparne har det varit sed att föräldrar bekräftat sina barns äktenskap genom att flinta eld öfver dem (Olaus Magnus, anf. st., se här nedan fig. 32).[2]

Slutligen är det ett ordspråk som säger: »Eld och stål ä bot för allt».

Stålen äro till sina eldegenskaper mycket olika, i det att somliga vid slagningen mot flintan afge gnistor mycket motvilligt, somliga däremot gnistor i mängd redan vid lindriga slag. Bäst äro de af yngre datum, yrkesmässigt tillverkade, särskildt de af filstål. »Stålets godhet», säger Zincken,[3] »består däri att det är alldeles lagom härdadt, ej för mjukt och ej för hårdt, om det skall stå sig och ge bra eld». Från Ba-Mbala i Kongo berättas, att eldstålet där förfärdigas under en viss ceremoni, som hålles omsorgsfullt hemlig. Det insvepes i vissa örter, upphettas till en hög temperatur och kastas i kallt vatten.[4]

Flinta.[5]

De vid slagningen använda flintorna äro oregelbundna skärfvor och bitar af olika storlek, fig. 19, jfr äfven fig. 20 *d*, *e*, *f*, *h*, *j* m. fl. samt 17 *p*. Undantag göra de såsom eldslagningsflintor stundom använda bössflintorna, fig. 19 *f*, *g*. Den för ändamålet vanligaste arten i Sverige är den djupt mörka till svarta, feta och glänsande skrifkritflintan från södra östersjöområdet, samt den mer eller mindre gråaktiga, i ytan torra och matta Danien-flintan eller obestämbara blandarter, som visa bådas kännetecken; i enstaka fall förekommer vittrad Kristianstads-flinta, oftare bössflintor af svart till gulbrunt genomskinligt material (troligen franskt). Efter handelsvägarna har den skånska flintan förts uppåt landet till de af-

[1] Enl. Kuhn, Märkische Sagen, Berlin 1843, s. 377, fördrefs rosen med tre gnistor från eldstål.

[2] Jfr. Sv. Fosterlandsboken för 1862, Sthlm 1861, s. 8. Om eldstålets betydelse i kärleksmagin se äfven Ploss-Bartels, Das Weib, 7:de uppl., Leipzig 1902, I, s. 572.

[3] Oeconomisches Lexikon.

[4] Journal of the R. Antrop. Inst. of Great Britain and Ireland, 1905, s. 406.

[5] Statsgeologen dr K. Grönwall har lämnat mig värdefulla upplysningar om de svenska flintorna.

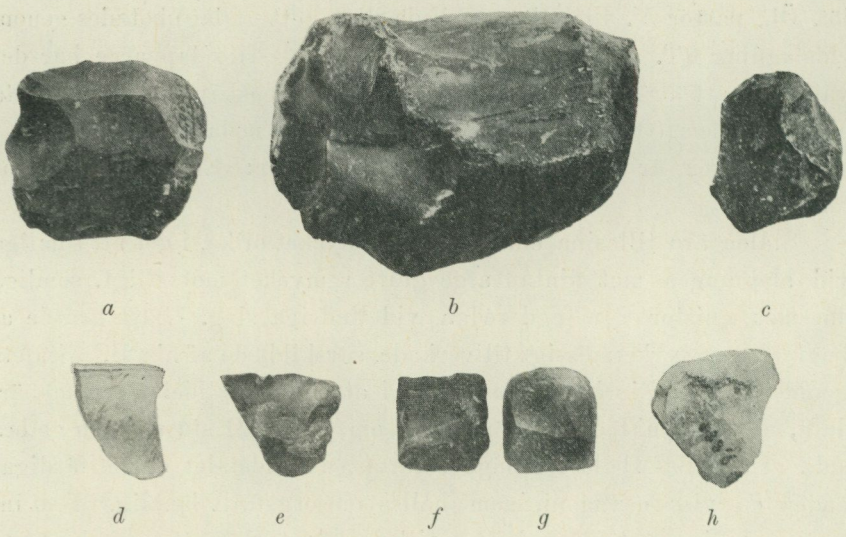

Fig. 19 *a—h*. Eldslagningsflintor. Omkr. 1/2.

a) N. M. 26,052 c, Smål., svart skrifkritflinta fr. södra östersjöområdet.
b) N. M. 17,943, Dalarna; samma art som *a*.
c) N. M. 41,600, Boh.; vittrad Kristianstadsflinta.
d) N. M. 75,346, Stockholm, grå Danien-flinta, möjligen af en slipad stenyxa.
e) N. M. 85,684, c, Sthlm; danien-artad, men något obestämd.
f) N. M. 85,684, Sthlm; troligen skrifkritflinta fr. södra östersjöområdet, svartbrun. Ursprungligen bössflinta.
g) N. M. 13,119, Dalarna; af trol. franskt flintmaterial, gulbrun, bössflinta.
h) N. M. 9,882, Härj., ren kvarts.

lägsnaste trakter.[1] I de sydvästra landskapen förekommer äfven flinta, om ock sparsamt, t. ex. i Västergötland.[2] I nödfall ersattes flintan med kvarts, och mot ett väl stämdt stål fungerade denna tillfredsställande. Enligt Zincken äro de svarta och bruna genomskinliga arterna de bästa; Jonas Stolt upplyser om att flintan borde vara »nog skarp».[3]

[1] I Linnés Skånska resa, sid. 205, omtalas flinta: »Flintor slogos och såldes af Olof Fälle, den wi sökte förgäfwes, emedan han nyligen hade flyttat bårt; de swarta flintorne, som allmänt här finnas, gifwa wäl den starkaste eld, men äro något spröda, at de icke så länge uthärda, eljest kunna de sättas för de Franska. De gråaktige och beständige flintor finnas här i Skåne endast wid hafsstranden, som til utseende, eld och beständighet mycket likna de Franske.» — Se vidare B. Schnittger i Ant. Tidskr. XIX: 1.

[2] Linnés Västgötaresa, s. 21, »Limstensvallen ... rödjord med svarta flintor».

[3] Anf. arb., sid. 28.

I svenska vikingatidsgrafvar äro många eldslagningsflintor hittade, stundom fastrostade vid de stål, hvarmed de blifvit nedlagda i grafven. Hampel meddelar afbildningar af flintor, funna tillsammans med stål i ungerska grafvar.

Elddonskäril.

Stålet, flintan och fnösket — om dess beredning skall jag tala längre fram — utgjorde det egentliga elddonet. Till elddonets förvaring användes kärl af olika material, form och storlek allt efter som de skulle bäras eller förvaras stående. Åtminstone för fnösket, som måste vara torrt, hade man ett förvaringsrum. Elddonets plats var i regeln någon varmt belägen afsats eller nisch å spismuren.

På eldstål från vikingatiden sitta stundom fastrostade rester af tyg och skinn, säkerligen efter elddonspungar. Å t. ex. ett 1000-tals stål från Dalarna, St. H. M. 15,223: 2, finnas rester af groft tyg och en flintbit; tillsammans med ett stål från Björkö, gr. 956, 900-talet, fanns en pung af läder och tyg med flinta, äfven med nr 15,052, Härjedalen, rester af en skinnpung.

Hampel berättar[1] att man i en graf vid Bezdéd i Ungern funnit en pung med en flinta fastrostad å inre sidan af locket.

Eldpungar. Korteligen *elddon* (Bl. och Smål., Hall., Vgld, Ögld, Boh., Upl., Västm., Nke, Härj.). *Elddonspungar* (Nke). *Ellförpung* eller *elltypung* (södra Finnskoga och norra Ny, Vrmld); *fnöskpung* (Gagnef, Dal.); *jaldfespung* och *jelförspung* (Orsa, Dal.); *eldförsdon* (Leksand och Malung, Dal.); *flintdon* (Gästr.); *ellförmaske* (Ytterhogdal, Häls.); *ellförspong* (Tännäs och Linsäll, Härj.); *skörpung* flerstädes; *flintpung* (Hede sn, Härj.); *eldpung* (Ångerm.). *Tulus kukkaro*, Karelen, Antrea sn.

I fig. 20 visas en samling eldpungar af tyg och skinn, med omväxlande lösa och fastsittande stål, de flesta utan konst tillverkade. Somliga knäppas med en knapp af skinn eller metall, somliga rullas och fästas ihop med en snodd med eller utan bennål i spetsen. Några äro försedda med små svafvelkoppar vid en kort rem, somliga hafva ett rum, andra åter två, till och med flera.

[1] Anf. arb. I, s. 113.

De finska pungarne äro lika våra svenska. Tschuktscherna använda skinnpung hängd om halsen.[1] Angaytés i Brasilien förfärdiga fnöskpungar, tillhörande deras drillelddon, af halsskinnet af

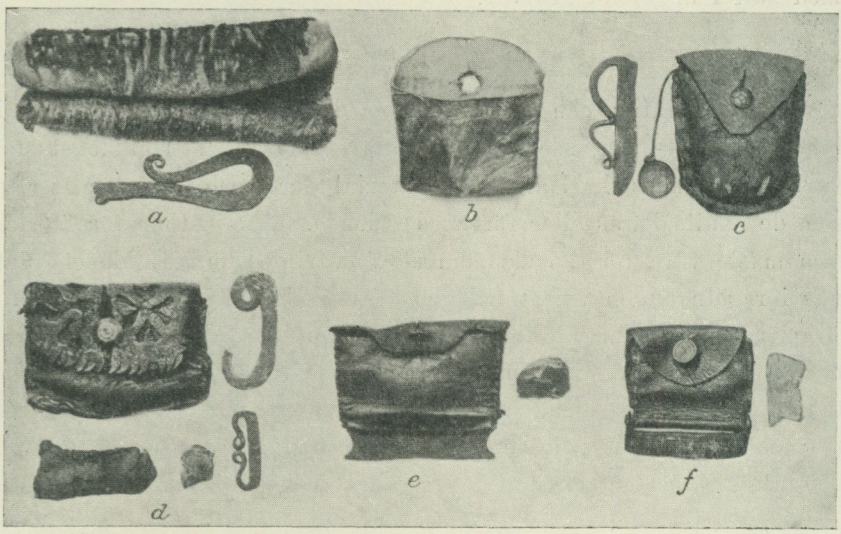

Fig. 20, *a—f*. Eldtygspungar (fnöskpungar).[2] 1/4 nat. storl.
Pungarna hafva, där ej särskildt angifves, 1 rum.

a) N. M. 21,716. Dalarna. Af sälskinn med lock, rullad.[3]

b) N. M. 73,997, Dalarna, af bockkilling-scrotum.[4]

c) N. M. 41,067, Vrmld, af skinn, två rum, med stål och vidhängande svafvelkopp, knäppes med en metallknapp.

d) N. M. 103,686, Härj., af skinn, locket med genombrutna ornament, lapparbete; å baksidan två hällor för pungens fastsättande vid lifremmen, knappknäppe. Två stål, fnöske och flinta höra hit.

e) N. M. 37,966, Upl., röd saffian, knäppes med en läderknapp; vid nedre kanten ett fastsydt stål; en flintbit medföljer.

f) N. M. 107,798, Boh., af skinn med blyknapp; vid nedre kanten ett stål, vridbart kring en axel; flinta medföljer.

---

[1] A. E. Nordenskiöld, Vegas färd kring Asien och Europa, Stockholm 1880, II s. 124.

[2] De hemg[illegible]orda allmogepungarna tillhöra i stort sedt norra och mellersta Sverige (t. o. m Vrmld). I landskapen söder därom användas merendels yrkesmässigt tillverkade pungar med fastsydt stål. Från Vbtn finnas eldtygspungar, »ellförspungar», med 4 till 5 rum, anordnade trappstegsvis å det uppåt afsmalnande locket; se N. M. 124,064 och 124,144, hvilka äro försedda med linskäktformiga knäppstickor af ben i änden af snodden.

[3] En liknande i N. M. fr. Smål. är nr 16,101.

[4] Jfr. N. M. 73,894, Dalarna.

nandu (amerikansk struts),[1] eskimåerna vid Holsteinberg af sälskinn,[2] jfr fig. 20 *a* härofvan, eskimåerna vid Mackenzie River af renskinn,[3] Cheyenne-indianerna i Arkansas och comancherna i Texas pryda sina pungar med uppsplitsade fransar, och japanerna begagna stundom en tygpung med en snodd, som rullas om några gånger, äfven pungar väfda af vass eller t. o. m. af fiskskinn.[4] I Tibet användas rikt utsmyckade pungar.[5]

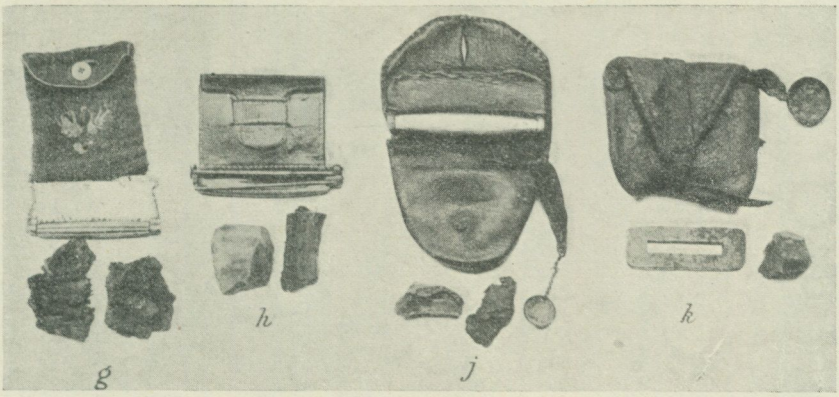

Fig. 20, *g—k*. Eldtygspungar (fnöskpungar). 1/4 nat. storl.
Pungarna hafva, där ej särskildt angifves, 1 rum.

g) N. M. 6,447, Upl., af tyg med broderi, föreställande simmande svanar, perlemorknapp; vid kanten ett vridbart, spolformigt räfflad stål; fnöske medföljer.[6]

h) N. M. 37,269, Bl., af skinn fodradt med grönt tyg och papper; stålet, fäst vid nedre kanten, bygelformigt och försedt med pipränsare; med fnöske och en bössflinta.[7]

j) N. M. 99,453, Häls., af skinn, m. vidhängande svafvelkopp af mässing; stålet spolformigt, vridbart vid en bygel, som är fastsydd i locket, m. fnöske och flinta.

k) N. M. 9,881, Vrmld, sämskskinn, fodradt med tyg; med svafvelkopp af drifven koppar; löst stål och flinta.

---

[1] Hough, s. 550.
[2] Hough, s. 560.
[3] Hough, s. 574.
[4] Hough, s. 583 ff.
[5] Hough, s. 582.
[6] Säges vara hemfördt från Tyskland af en soldat, då han återvände fr. 1813 års krig.
[7] Trol. import.

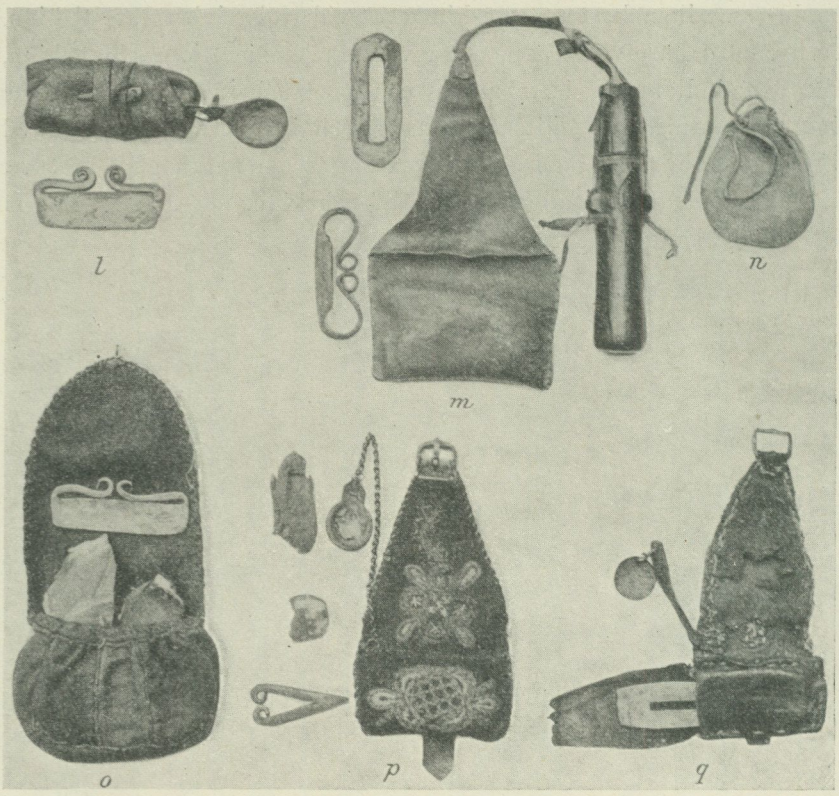

Fig. 20, *l*—*q*. Eldtygspungar (forts.).

l) N. M. 54,622, Dalarna, af skinn. Vid lockets spets är fästad en rem med en knäppsticka af trä i änden. Med svafvelkopp af björk och ett löst stål.

m) N. M. 30,579, Dalarna, af skinn, med vidfäst skör eller fnösktunna,[1] svarfvad och skinnklädd; dess lock löst löpande efter ett par remmar i valkar med hål å tunnans sidor. Innehåller flinta och två stål. Tunnan innehåller svafveltrådsstumpar.

n) N. M. 13,118, Dalarna, sämskskinn, med dragsnodd.[2]

o) N. M. 83,332, Jämtl., af blått tyg med röda isättningar, stänges med hake och hyska. Innehåller stål och flintor.

p) N. M. 124,852, Härj., broderadt tyg, stänges efter hoprullningen med en sölja. Har ett inre rum för flinta och fnöske och ett yttre för stålet, hvilket inskjutes såsom fotografien visar. Med svafvelkopp af metall vid en mässingskedja.

q) N. M. 13,129, Dalarna, af skinn, locket fodrat med blått ursprungligen broderadt tyg, Samma typ som föreg. med den skillnaden, att stålfacket har ett särskildt lock, hvilket stänges före hoprullningen. Svafvelkopp af drifven koppar fäst vid en skinnrem med ett stål.

[1] Ursprungl. krutpatron. — [2] Kalladt »tobakspung.»

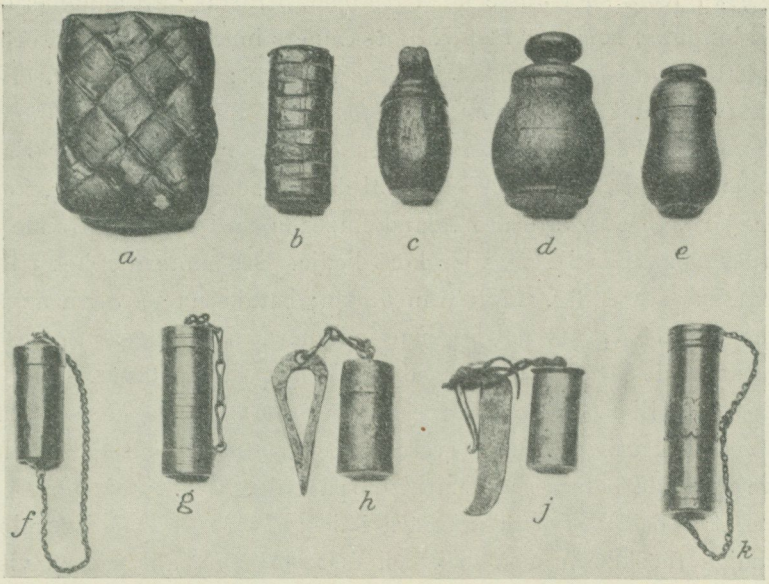

Fig. 21 *a*—*k*. Ellfarsskruckar och skörtunnor.[1]

a) N. M. 99,449, »ellfarsskruck», Häls., flätad af näfver, inneh. stål och fnöske. Locket borta.[2]

b) N. M. 103,123, Härj., anv. äfven för förvaring af svafvelstickor, af näfver; lock och botten af trä.

c) N. M. 74,789, Vgld, *skörtunna*, af alrot, täljd, försedd med träpropp.

d) N. M. 16,214, Bl., af masur, svarfvad, försedd med propplock. Innehåller fnöske (trämjöl).

e) N. M. 6,217, Vgld, svarfvad björk, urholkadt lock.

f) N. M. 9,894, Sk., helt af mässing, höj- och sänkbar hylsformig botten, hvilken står i förbindelse med locket genom en kedja.

g) N. M. 32,153, Sk., skörtunna af mässing med ringornament, locket fäst vid tunnans utsida med en kedja. Den lösa botten höjes med tillhjälp af fingret.

h) N. M. 101,894, Smål., af järn, locket fritt, vid detta en kedja med stål. Botten fast.

j) N. M. 93,056, Vgld, af järn, inrättad som föreg., men i stället för kedja här en rem.

k) N. M. 34,173, »Fyrtøj» Danm., af koppar, midtband och lock af mässing. Löst lock, i hvarje ända fäst med kedja. I midten en fast botten, så att tunnan innehåller två rum.

---

[1] Skörtunnorna tillhöra i stort sedt Götaland; endast ett par exemplar i N. M. äro från Svealand, nämligen ett af horn fr. Vrmld och ett af metall fr. Västm. De ornerade skånska exemplaren tyda på danskt inflytande. Ofta högreståndssaker.

[2] Finsk typ. Förekommer i mellersta Sverige, där finnar bo.

Från Köla sn i Jösse hd, Värmland, berättas,[1] att elddonet bars i en skinnpung, som var fäst vid förskinnets innersida uppe på bröstet.

Ett annat slag af eldkäril visas i fig. 21: *ellfarsskruckar* (Härj.) af näfver samt *skörtunnor* eller *tönnor* (Vgld.), *flinthus* (Jämtl.),[2] *fyrtunnor*, *fnörtunnor* (Skåne)[3] äfven *sköredosor* och *sköraskar* (Smål.), stundom af trä svarfvade eller täljda, stundom af mässing, koppar eller järn. De senare äro ibland försedda med ett vidsittande stål, som är fäst vid en rem eller kort kedja. En motsvarighet till vår skörtunna ses i fig. 17 *å* från Japan; batakerna på Java använda horn, fig. 24 *e*, äfven Cheyenne-indianerna i Arkansas hafva tidigare användt horn, kohorn, med fnöske att slå eld öfver, äfven Lenguas i Brasilien.[4] Från Norge finnas ornerade fnöskhorn i form af stympade kruthorn med trycklock och fastmonteradt eldstål längs yttre svängda sidan, se exempel därpå i fig. 24 *f*.

Lätta och bekväma att bära i fickan voro de små i regeln enrummiga fnöskdosor med lock och fast stål vid kanten, som visas i fig. 22: *fnöskdosor* eller *skördosor* (Torup, Hall.), *eldtygsdosa* (Folkärna, Dal., äfven Gräsmark sn, Värml.), *elddonsdosa* (Sunne, Värml.), *eldstål* (Värml.). De ha inuti plats för endast en liten flint- och fnöskbit. Lik *a* är en från Norge.[5] I Zeitschrift des Ver. f. Volkskunde 1915, s. 3,[6] afbildas en fnöskdosa, som till formen närmast liknar den här i *e* återgifna. Ännu vid midten af 1800-talet, säger förf., bar bonden, förmannen, jägaren, korteligen enhvar som hade sitt arbete ute i det fria, flinta, stål och fnöske på sig för pipans tändande. Fnösket och flintan lågo för det mesta i en ungefär 4 cm. lång dosa af mässing med ett stål vid sidan. Samma konstruktion som i *j* med springlock på ena smalsidan finner man å en norsk fnöskdosa af mässing,[7] med ingraverade tulpaner och Kettil Olsson Tunseth; inuti två rum, det mindre möjligen afsedt för brinnande tunder.

[1] Af Byberg efter Smiback Johannes.
[2] N. M. 102,450.
[3] N. M. 48,380.
[4] Hough, s. 580.
[5] N. M. 85,376.
[6] Uppsats af Marie Andree-Eysn.
[7] N. M. 80,571.

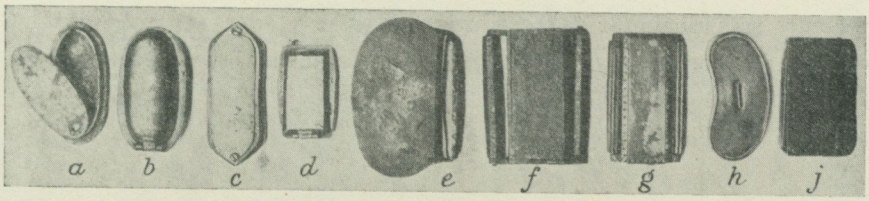

Fig. 22 *a—j*. Eldtygsdosor med stål vid kanten.[1] Omkr. 1/4.

a) N. M. 87,880, Vrmld, af järn, vridbart lock.
b) N. M. 50,497, Gotl., af järn, fäll-lock.
c) N. M. 9,886, Vrmld, af järn, vridlock.
d) N. M. 88,861, Vrmld, af järn, locket öppnas med en tryckknapp.
e) N. M. 54,030, Hall., af järn, vridlock.
f) N. M. 40,469, Västm., af järn, locket öppnas med en tryckknapp.
g) N. M. 58,686, Sthlm, af järn, locket öppnas med en tryckknapp.
h) N. M. 5,663, möjl. Häls., af mässing, aftagbart lock, löst lock inuti.
j) N. M. 27,913, Sthlm, af mässing, springlock. Skiljer sig från de föreg. därigenom att den har locket (springlocket) på ena smalsidan, hvarigenom rummet blir djupt.

Fig. 23. *Fnösklådor*, *skörlådor* eller *sköraskar*. *Fyr-kar* (Sk., Hall.); *eldstallslådor* (Boh.), »*skörässjor*» (Vgld), »*skörskrälle*» (Ögld), »*fyrskrälle*» etc.

Först i raden af fnösklådorna har jag, såsom representanter för en tänkt ursprungstyp, placerat ett par små karfvade, enrummiga exemplar från Svarta jorden vid Birka, *a*, *b*, hvilka till formen påminna om de primitivaste eskimåiska fnösklådor, fig. 24 *h*. Om dessa båda är likväl ingenting med visshet bekant.

C. Engelhardt[2] omnämner »flere Trætolle formodenlig til Tønder», funna vid Vimose, och meddelar afbildning af en dylik, som i likhet med *b* i fig. 23 har fals för ett skjutlock.

Kärl af den typ, som visas i fortsättningen, fig. 23, voro på grund af sin klumpighet och konstruktion med oftast obetäckta rum mindre än de föregående lämpade för resor och arbete i det fria. Jag har sett sådana hopspikade af bräder med endast ett rum, men i regeln hafva de minst två, ibland lika, ibland olika stora. Det mindre är då i regeln reserveradt för fnösket. Fnöskrummet var

[1] Förekommande här och där i södra och mellersta Sverige t. o. m. Dalarna. I Nord. Mus. 16 ex. räknade. Ofta högreståndssaker.

[2] Fynske mosefund II, Vimose-fundet, Kjøbenhavn 1869, Taf. 17, fig. 15.

försedt med lock för fuktens utestängande. I det större låg stålet och flintan[1] och svafvelstickorna, där sådana funnos, *c*—*h*. Stundom fanns för de sistnämnda ett särskildt tredje rum, *k*; trerummig är äfven *l*, och i *m* se vi exempel på en fyrrummig låda.

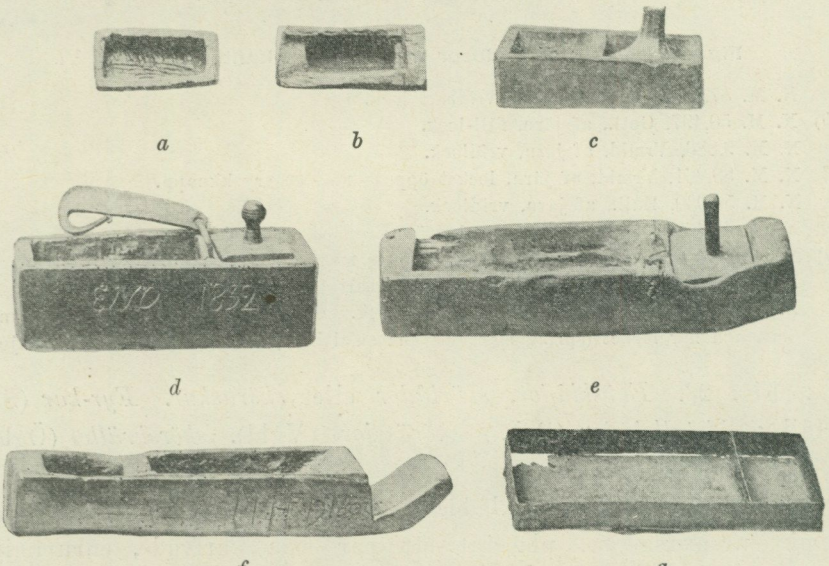

Fig. 23 *a*—*g*. Fnösk- eller skörlådor. Storl. omkr. 1/5.[2]

a) St. H. M., Björkö, Svarta jorden, af täljsten.
b) St. H. M., d:o, af älghorn, med fals för skjutlock.
c) N. M. 74,795, Vgld., »skörask», af bränd lera.
d) N. M. 9,887, Sk., urhugget trästycke märkt E. N. D, 1832, skörfacket innehållande trämjöl. Eldstål vid en märla å mellanbalken. En flinta medföljer.
e) N. M. 6,497, Sk., »fyrkar», urhugget trästycke (trol. al), skörfacket med trämjöl, inneh. ett löst stål, hvilket synes hafva varit fastsatt vid mellanbalken, samt flinta. Hit hör en bundt svafvelstickor, hvilka förvarats i det långa rummet, se fig. 30.
f) N. M. 41,600, Boh., »fyrtyg», urhugget trästycke, björk, släd- el. båtformigt, inneh. flinta.
g) N. M. 14,936 *b*, Boh., af järnbleck, »eldstallslåda».

[1] A. E. Borgvall i Ottenby berättar efter en 92-åring, att skörasken hade två afdelningar, den mindre för fnösket, den större för flintan och stålet.

[2] Skörlådorna förekommo, liksom skörtunnorna, mest allmänt i Götaland. Från Svealand finnas endast enstaka representanter, och från de nordliga landskapen inga. — Från Karlskrona varf finnas i N. M. flera skörlådor af tjock järnplåt närmast liknande typ *d*; stålet är där af en egendomlig skifform, hängande i en kedja vid kanten. Trol. varfsarbete.

Materialet i lådorna är trä, bränd lera eller järnplåt. Någon gång är det åtföljande stålet fastmonteradt vid lådans kant med en märla, *d* och *m*, eller med en kedja, såsom å exemplar från Karlskrona varf i Nord. Museet.

Det till fnöskfacket hörande locket är å museiexemplar ofta förkommet.

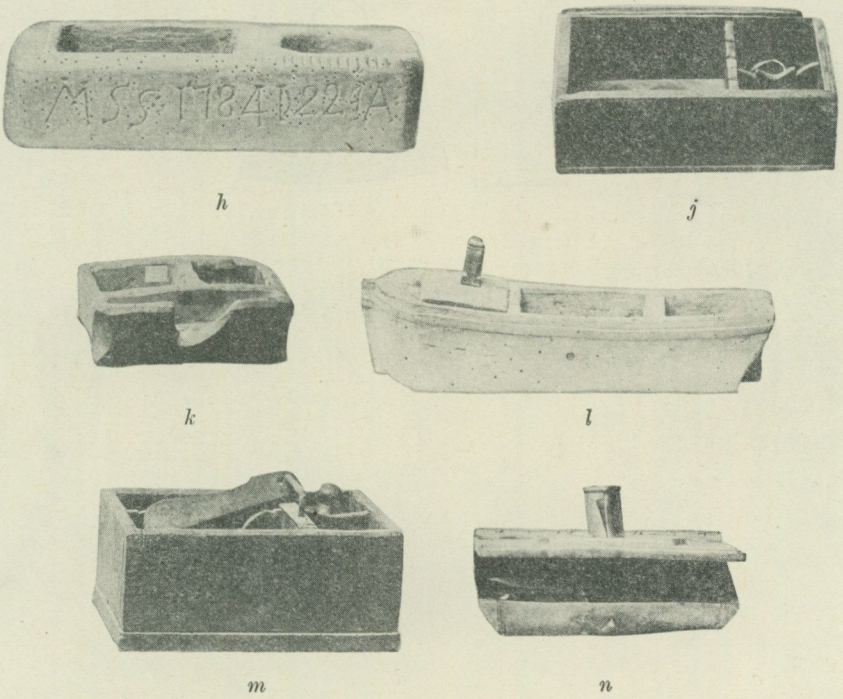

h *j* *k* *l* *m* *n*

Fig. 23 *h*—*n*. Fnösk- eller skörlådor. Storl. omkr. 1/5.

h) N. M. 63,039, Smål., urhugget trästycke.

j) N. M. 14,936 *a*, Boh., af brädlappar, tre fack, det ena mindre, inneh. sköre (= brända linnelappar). Ursprungl. förs. med skjutlock.

k) N. M. 54,735, Vgld, bränd lera, tre fack, ett för stål och flinta, ett för sköre, hvaraf rester finnas kvar, ett för svafvelstickor, där man delvis bortskurit kanten för att lättare komma åt stickorna. Inneh. f. ö. stål och flinta.

l) N. M. 100,972, Boh., urhugget trästycke i båtform, af björk.

m) N. M. 6,494, Sk., af träskifvor, fyrrummigt, med vidsittande stål. I ett af de mindre rummen finnes trämjöl. Enl. museets inventarium fr. början af 1700-talet.

n) N. M. 8,715, Upl., af järnplåt. Innehåller ett enda rum, men i ena hörnet af detta finnes en liten afdelning för fnösket. Svafvelstickmönster af papper medfölja. Ofvanpå locket en ljushylsa.

Undantagivis har ett lock täckt hela lådan, *j* (skjutlocket är förkommet). Modernare lådor af plåt (import?) hafva hellock med eller utan gångjärn och ofta en ljushylsa på locket.

Från Japan se vi i fig. 24 *j* en motsvarighet till vår svenska fnösklåda af trä. En liknande från England[1] har bottnen i en riktning förlängd till ett skaft. Zincken talar om elddonslådor. De

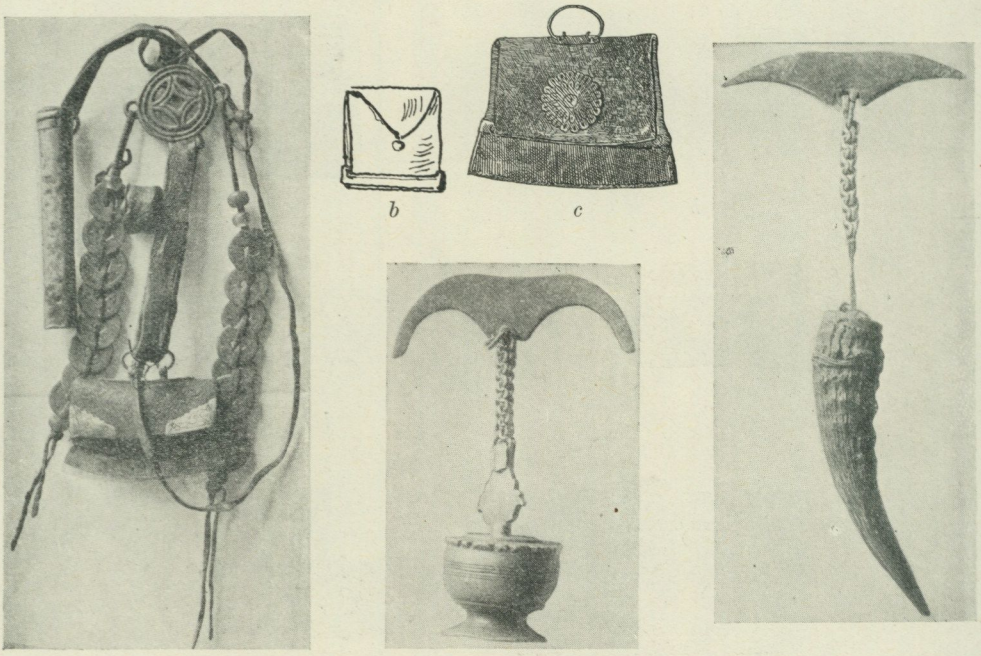

a *b* *c* *d* *e*

Fig. 24 *a*—*e*. Elddonskäril. Komparativ samling.

a) Riksmus. etnogr. afd. Eldpung med fastsydt stål och prydnader af kinesiska mynt och pärlor. Det hela är afsedt att fästas vid ett bälte. Vidhängande knifslida(?). Kina (Tibet).[2]

b) Eldpung med vidsittande stål, Österrike.[3]

c) Eldpung med stål. Kina.[4]

d) Riksmus. etnogr. afd. 03. 18. 56. Sumatra, batakerna. Fnöskknopp af metall.

e) Riksmus. etnogr. afd. 03. 18. 88. Sumatra, batakerna. Med fnöskhorn.

---

[1] N. M. 89,629.

[2] Andra liknande i samma museum äro nr 3,885 och 15. 1. 236 fr. Kina.

[3] Zeitschr. f. Österr. Volkskunde 1897, s. 362.

[4] Hough, anf. a. s. 583.

äro, säger han, af allehanda former, mest aflångt fyrkantiga. I dessa hafva tunder, svafvel, stål och flinta sin plats. En cirkelrund låda af järnplåt med lock och ljushylsa från England[1] representerar en typ som, efter hvad jag sport, varit spridd äfven på Sveriges landsbygd.

Notiser om slagelddonens användning. Fnöske och fnöskteknik.[2]

I regeln använde man stålet som brikett, d. v. s. man slog med detta mot flintan, men någon gång förekom likväl motsatsen, då stålet nämligen var mycket tungt (t. ex. somliga grepstål, fig. 26) eller det satt fästadt vid skörlådan. Briketten — stålet eller flintan alltså — höll man som man var händt till. Å ett ungerskt

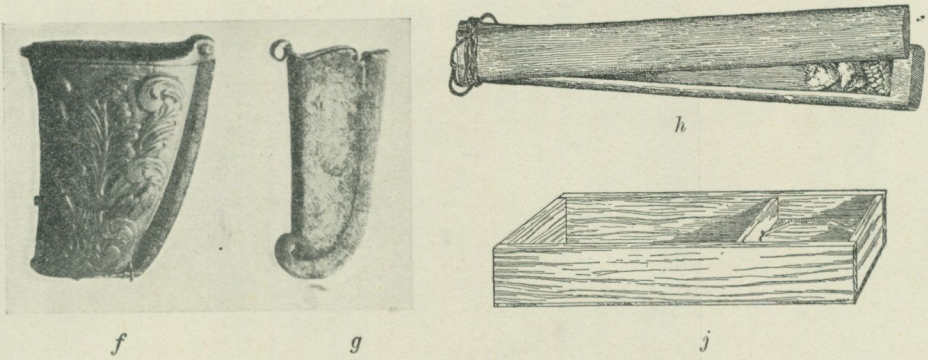

f *g* *h* *j*

Fig. 24 *f*—*j*. Elddonskäril. Komparativ samling.

f) N. M. 37,683, Norge, Gudbrandsdalen, fnöskhorn, »ildførhus», storl. ungf. 1/2. Af horn med lock af brons, märkt J. J. S. 1776. Locket med ett gångjärn, fäst vid eldstålet, som löper som en rygg längs husets svängda yttersida och nedtill är utsmidt till botten för huset.

g) N. M. 65,855, Norge, Telemarken, »ildførhus», af järn. Stålet är tillverkadt af en fil.

h) Fnösklåda. Nordamerika, Bristol bay.[3]

j) Fnösklåda. Japan.[4]

[1] N. M. 89,628.

[2] På grund däraf, att dessa notiser (i de flesta fall original, korrespondenser och anteckningar som jag samlat) här återgifvas i sitt så vidt möjligt ostympade skick, kan det ej undvikas att upprepningar förekomma. Dessa upprepningar äro emellertid mera skenbara, då de beröra förhållanden i olika trakter. De komplettera hvarandra och bringa alltid något nytt i saken.

[3] Hough, anf. a. s. 568.

[4] Hough, anf. a. s. 584. »The Japanese tinder-box has two compartments, one with a damper for the tinder, and the other larger one for the flint and steel.»

graffält har man funnit stål och flinta ständigt liggande vid skelettens vänstra hand.[1]

Fig. 25 visar en gammal kvinna från Gagnef sn i Dalarna, Bullermor Stina Persdotter, slående gnistor med ett ovalformigt stål mot en flintbit, som hon håller fasttryckt mellan motsatta handens tumme och pekfinger. Ofvanpå flintan håller hon en liten fnöskbit.

Fig. 25. Eldslagning. Gagnef sn, Dalarna.

Ännu 1855 använde i hennes hemtrakt de fattiga intet annat elddon än flintan, stålet och fnösket. Detta hade man jämte kol förvaradt i en väska eller pung. Om kvällen, när brasan var utbrunnen, karade man de glödande kolen in i spishörnet och hade aska öfver. Så förvarades elden i kolen till morgonen, och man behöfde ej slå eld.

[1] Hampel, II, s. 177. En illustration till vänsterhändt slagning lämnar en tafla fr. 1400-talet, återgifven hos Ploss-Bartels i anf. a. I s. 571 fig. 311. Se ock här nedan fig. 32.

Fnösket togs af björksvamp, bultades med en hammare och torkades i spisen och solen.

Fig. 26. Eldslagning. Efter G. E. Ekström, Sko sn, Uppland. Förfarandet är här ett motsatt mot det som visades i fig. 25, i det att stålet (tungt exemplar af greptyp, jfr fig. 14) hålles i den vänstra handen, medan flintningen utföres med den högra. Sköret, brändt linne, ligger under på spisen och uppfångar de fallande gnistorna.

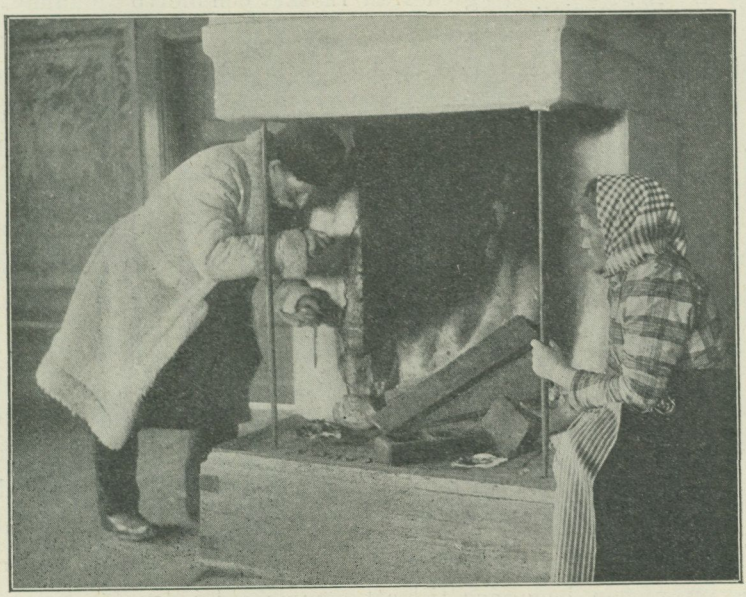

Fig. 26. Eldslagning och skörberedning. Sko sn, Upl.

Sköret tillagas sålunda. Väl torkade linnelappar, klippta af en gammal sliten, men rentvättad skjorta, tändas öfver brasan, och öfver hvar och en lapp lägges skyndsamt en tegelsten, som kväfver lågan, så att linnet endast blir halfbrändt, se kvinnan till höger å bilden. Sköret förvarades jämte stålet och flintan i skörasken.

Utom linnesköre användes i sagesmannens hemort till fnöske äfven kokt, torkad och bultad björksvamp och tunder af innanruttna ekar, i brist på annat till och med blånor med sot på.

A. T. Byberg i Köla sn, Värmland, skildrar slagningen efter en gammal person på trakten, Anders Hollgren från Järnskog, och

bifogar en teckning, fig. 27. »Flintan fattades inuti handen så att spetsen stack fram mellan pekfingret och tummen. En liten bit fnöske lades ofvanpå flintspetsen och kvarhölls med tummen. Om slaget lyckades, så började en smal rökstråle ringla upp från fnösket. Detta anbringades då mellan två träkol, och genom blåsning upptogo dessa glöd från fnösket och blefvo glödande. För att af dessa glödande kol få »lefvande eld» (som gubben sade), så måste man använda en sticka, som förut doppats i smält svafvel. Stickan infördes nu med den svaflade spetsen mellan de glödande kolen, under det man blåste, och så uppkom lågan.

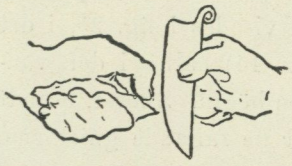

Fig. 27. Eldslagning.
Köla sn, Vrmld.

Flinta och fnöske samt svafvelstickor buros alltid i fickan af männen. Stålet, som var lite mer skrymmande än de andra grejorna, bars i västfickan ungefär som en klocka, men i stället för kedja var en rem fästad i en ögla i stålet, och remmens andra ända var fäst vid en knapp, litet ofvanför västfickan.

Den svamp, hvaraf fnöske togs, kallades här björke-såpp och växer på murkna björkstubbar. Fnösket (knûsken) är de inre finare och mjukare delarna. När det gråvita skalet och de pipiga delarna af soppen äro aflägsnade, återstår utom fnösket äfven en sorts fnöske, som kallas tönner. Denna duger ej att fånga upp eld med ur elddonen, utan den begagnas till att gömma eld i den för kommande behof under en närmare tid. Ibland kunde man få soppar, hvari fnösket var för groft och odugligt. Då var äfven detta tönner. En annan svampart, som är till formen som en kota eller en knöl, gaf också tönner. Denna svamp växte både på björk och gran.

Fnösket lakades (= kokades i lut och träaska), sedan torkades det och bultades med ett lämpligt föremål, tills det blef mjukt och dunigt och var så färdigt till användande. Tönnern behöfde ingen lutbehandling utan torkades bara.»

En meddelare från Dalarna skrifver: »För att tända eld i spiseln förr i tiden, innan fosfortändstickor funnos, begagnade vi följande verktyg. Vi skaffade oss en flintsten, som var cirka en deci-

maltum i fyrkant och 1/4 tum tjock; sedan skaffades en stålskifva cirka 4 decimaltum lång, en tum bred och 1/4 tjock; hvilken vi kallade eldstålet, och så tillverkade vi fnöske af en svamp, som växte på gamla björk- och alträdstammar och som var så eldfängdt, att det fattade eld och började kola, om en eldgnista träffade det; sedan gjorde vi tändstickor, som vi doppade i smält svafvel.

Då vi sedan ville göra eld i spisen, så togo vi en bit fnöske och lade ofvanpå flintstenen och höllo det tillsammans fast mellan vänstra handens tumme och pekfinger och gjorde sedan med högra handen ett häftigt slag nedåt med eldstålet, så att det kom att gnida mot flintstenens hvassa kant, hvarigenom gnistor uppkommo och fastnade på fnösket, som fattade eld och började kola; och då vi sedan satte svafvelstickan till det kolade fnösket, så fattade svaflet och stickan eld, och började brinna med full låga, sedan var det icke svårt att göra så stor brasa man ville.

Sådan eldtändning har jag flera gånger utfört, men det har ofta händt, att fnösket varit fuktigt, så att det icke fattat eld, och då har det icke varit annan råd än att gå till grannarne och låna eld, antingen glödande kol i en panna eller också med bloss; svårast har det varit då man vintertid kommit till någon skvaltekvarn eller fäbod och inte kunnat få eld, om ingen fanns der förut att låna eld utaf.

Ursäkta en 76 års gammal mans dåliga skrifning.

Färnäs, Mora den 1:sta november 1911.

Erik Modig.

Riksdagsmannen Adolf Johansson, Mölltorp, Färjestaden, skrifver: Det förekom nästan i hvarje bondgård en s. k. »skörask», som stod på en hylla öfver köksspisen. Den var indelad i tre rum. I det ena, försedt med särskildt lock, förvarades »sköret», d. v. s. ett stycke till kol brändt linneväf, i nästa rum låg svafveltråd och svafvelstickor (träspetor doppade i svafvel), i det tredje rummet i asken förvarades stål och flinta. Jag minns mycket väl, när min far »stöpte» svafveltråden, groft linnegarn draget flera slag i smält svafvel. Stickorna gjordes samtidigt. Vid eldslagningen togs locket af sköret. Stålbiten hölls med stöd mot asken öfver sköret, med andra handen slogs flintan mot stålet, tills någon liten gnista föll ned i sköret,

som genast tog eld. Ett kol eller en svafveltråd stacks dit, och vid sakta blåsning fattade den eld, hvarefter svafvelstickan antändes. Ibland gick det rätt fort, ibland misslyckades det fullständigt. Då fanns intet annat råd än att låna eld af närmaste granne. Detta senare gjorde en del fattigt folk i regeln.

Emellertid var det sällan detta upptändningsmedel behöfde att användas; i de öppna stora spislarna, som då allmänt användes, fanns vanligtvis eldmörja kvar, hvarmed svafvelstickan kunde antändas. Mycket snubbor fick nog de stackars kvinnor uppbära, om de inte med tillräcklig försiktighet förvarat elden, när någon tidig resa förestod, eller annan brådska var å färde, då manfolk behöfde någon varm mat eller dryck, innan resan anträddes, och det ej fanns tid att låna eld.

Af P. N. Dahlberg, Nymö, Bäckaskog i Skåne berättas följande: Under min barndom eller ungdom innan tändstickan (»snabbstickan» som vi säger i Skåne) var uppfunnen, hade de i hvarje hus och gård ett så kalladt eldfyrkar, som var omkring 8 tum långt och 4 tum bredt, hvilket var afdeladt på midten. I den ena ändan var så kalladt fnöske af uppruttet trä, som var lätt antändbart utaf gnistor, men ej kunde brinna, utan bara glödde. I den andra ändan hade de ett eldstål, som var 3 eller 4 tum långt, och något buktigt på midten och en »ygla» i ändan för att hålla fast i samt en skarpkantig flintersten. När di behöfde eld, så var det till att flinta på stålet öfver fnuskan, så att gnistor föllo ned och antände densamma, äfven hände det, att di fick blåsa för att få det till att glora upp samt genast med en fin lång furusticka, som var doppad med ändan i smält svafvel, sätta till elden, så hade di eld med detsamma. — Äfven hände det att i brist på nämnda materialer fick di gå ut i nabbohus eller -gård att låna eld.

August Björnander från Mångstad sn i Västergötland meddelar:[1]

Fnösket låg till torkning på spisskullen, som di murade, när di murade spisen. Spingestickeveden lå till tork på »ommen». Var di långt i skogen eller så, förde di med sig torrt fnöske, stål och flinta i skörasken. Då en gjorde eld i spisen, då satt mor i särken

[1] Genom tandläkaren Blomgren i Borås.

och barföttes i spisen och slog eld. Ville en inte besvära sig med det, fick en vänta, tills en såget ryka hos någon af grannarne, då fick en dit och låna eld.

J. Andersson, Snaflunda, Närke, skrifver: För att få eld användes ett s. k. elddon (eldstål). Därtill begagnades ett stycke flinta samt fnöske, som beredes af björksvamp, hvilken kokas och torkas. Man tog däraf små bitar och höll under flintan, då man samtidigt slog ett slag med stålet mot flintan, att en gnista träffade fnösket. I brist på fnöske måste man använda »sköre» eller halfbrända (svedda) linnetrasor. Sedan användes svafvelstickor (spjelkade stickor, som doppades i svafvel).

Leonard Pettersson, Rejmyre, Östergötland: En gammal 90-årig man meddelar. I hans ungdom var det vanligt, då de skulle hafva eld, att de begagnade sig af ett stycke flinta och en stålbit med fnöske. Fnöske är en sorts svamp, som växer på stammen af björken, inuti svampen är en massa, som har benämning af fnöske, den måste vara väl torr då den skall begagnas. Med några slag af stålbiten på flintstenen komma eldgnistor, då fnösket ögonblickligen antändes.

Nils Jonsson, Edlunda, Fjällnäs: En eld tillreddes så att man tog en björkkjuke (svamp) af en gammal björk, som låg utfallen på marken, skar bort hårda skalet utanpå, koka den inre delen i så kallad asklut, torka och gnugga den tills han blef mjuk och bra, och blef då namnet snösk. Sedan tager man flinta och en stålbit och slår det mot hvarandra. Då sinrar det från stålet till snösken, och börjar ryka. Man fick lägga kol kring snösken och blåsa, tills det blef eld.

Artisten Hesselbom, Dalsland: I min barndom, då tändstickor först började komma, då slog man eld med flinta (stundom äfven med s. k. kattflinta = kvarts) och stål. Men då var man rädd om elden. Man brukade lägga ihop en stor glödhög (»glohög») innerst i spisen, så att elden skulle lefva kvar, tills man steg upp på ottan. Hade man då ej tillhands stål, flinta och fnöske eller ock sköre (tyg som blifvit brändt till hälften), så måste man ut till grannarne och »låna värme»; jag har en sådan där stålcylinder som användes för detta

ändamål; men i vanliga fall brukade man helt primitivt taga med sig en eldbrand.

Pastor Yngvar Frisell, Långlöt, Öland: Ett eldstål, långt och tjockt som ett finger, och flinta användes för att slå en gnista, som skulle falla i en ask (skördosa) med brändt linne, hvarvid man passade på att tända en bundt i svafvel stöpta trådar. Äfven brukade man, när man så hafva kunde, i ruttet, torkadt pilträ taga emot gnistan (fnöske).

Riksdagsman F. O. Mörtsell, Malåträsk: En ovalformad liten skifva stål strykes med kraft emot en bit flinta. Därvid uppstår gnistor, som fastna i en närliggande bit fnöske, som börjar glödga. Af denna glöd blåstes elden upp i spånor.

Anders Andersson, Ingemunsta, Södermanland: Beträffande elddon, begagnades så kallandes eldstål och flinta som slogs tillsammans öfver förbrända trasor, som kallas fnöske.

Bidrag till vår odlings häfder: Jonas Stolt, s. 28: . . .elddonet fanns i hvarenda människoboning och bestod af eldstål, flinta och fnöske, som vi vanligen kalla *tunder*. Eldstålet liknade bra nog ett ovanligt stort och tjockt läggeknifsblad med en ögla att hålla i. Ett stycke tunder, stort som en kaffeböna, hölls fast med tummen intill den hvassa kanten af en bit flinta, och så höggs till med eldstålet, så att gnistor kommo i fnösket. Om stålet var nog hårdt och flintan nog skarp, så gick det bra, men var elddonet dåligt, så blef det besvärligt och kanske någon gång omöjligt. Detta tunder gjordes af gamla björksvampar, som samlades i skogen, och det var icke konstigare än att hvem som ville kunde bereda det, men vi köpte det likväl af »tunnergubba» för 6 styfver.

Om ett provisoriskt elddon berättar P. Hertzell från Skönvik, Medelpad. Då man var uti skog och mark, och saknade elddon, tog man eld genom att slå med en yxa på ett berg eller en jordfast sten. Fnöske placerades bredvid.

I Tun sn, Vgld, berättar arbetaren Johan Andersson, körde en gubbe med häst och vagn kring socknen och sålde fnösksvamp. I brist på sådan »tonner» användes sköre af sönderklippta, brunbrända linnetrasor.

I Värmland var det ock vanligt att vissa personer hade en inkomst på tillverkning och försäljning af fnöske, som de foro omkring och sålde.

Närmare om fnöskets beredning i Tegelsmora i Uppland berättar A. Tegelin: Man skar ut af björktickorna det lager, som ligger närmast den hårda ytan, tänjde ut det, så att det blef tunt, och lade det i en lerskål hvarftals med bergkrut och salpeter emellan. En tyngd lades ofvanpå och dricka påslogs, hvarefter det fick ligga i tre veckor. Sedan torkades det på ugnen och gnuggades mellan händerna, så att det blef mjukt.

I »Försök til en Flora Oeconomica» s. 121 f. meddelar Anders Johan Retzius om fnösket och dess beredning följande: *Boletus fomentarius* (björksopp), *igniarius* (fnösksopp) och *suberosus* (korksopp) växa alla tre på gamla träd, i synnerhet på björk och de två första äfven på bok. Björk- och fnösksoppen är icke all lika god. De som fås i glesa skogar äro gemenligen hårdare och sämre. Man kan annars tämmeligen lätt af svampens större eller mindre mjukhet utan på dömma till dess godhet. (I de gamla polska skogarna finnas de otroligen stora och mjuka, så at de deraf utskära stora sålor at lägga i skor, myssor och västframstycken.)... Några koka de rå, men torkade hela svamparne endast i vatten, andre i svag lut, som tyckes vara bättre, skala dem derefter, medan de än äro våta, och fråntaga den undre skifvan, som är trådig, skära dem sedermera i skifvor, torka och bulta dem med träklubbor tils de bli mjuka nog... Somlige luttra tundret, som de kalla det, då de uplösa saltpeter i vatten, blöta svampen deri några timmar, och derefter torka den. At under bultningen beströ den med krut, gör den väl säkrare eldfängd, men ock besvärligare och osnyggare att handtera. Andra blöta dem otta dagar i asklut, men uptaga dem en gång hvar dag och med en träklubba bulta dem rätt väl igenom.

Fig. 28—29 visa hur fnösksvamp växer och hur den tillvaratages.

Mykologen L. G. Romell, som undersökt många af Nord. Museets fnösksvampar, har konstaterat, att de allra flesta af dem äro af arten *polyporus fomentarius*, d. v. s. äkta fnöskticka.

Denna art är representerad från olika trakter af vårt land, nordliga och sydliga, ehuru svampfnösket mot söder mer och mer ersättes af andra fnöskmaterial, brändt linne och ruttet trä.

I åtminstone ett fall är grantickan, *polyporus ungulatus* (*marginatus*, *pinicola*, som växer allmän på gran och tall, mindre allmän på björk och al, äfven på *prunus avium*) representerad,[1] använd äfven i Tyskland, *Fichtenschwamm*, ehuru ansedd sämre.[2]

Fig. 28. Fnösksvampskog. Murkna björkstammar å en myr, hvarå eldtickan, *polyporus igniarius* ymnigt växer. Vrmld, Mangskog sn.

Fnöskstyckenas hårdare och mjukare konsistens visar, att de undergått olika behandling, en och annan är som direkt skuren ur svampen med synliga snitt efter knifven, såsom om den ej varit bultad.

Att den äkta fnösksvampen, *polyporus fomentarius*, varit känd länge hos oss, visar oss det förut nämnda fyndet från Alvastra i Östergötland. Ett annat fynd från Svalöf och ett par danska visa, att äfven den sämre eldtickan, *polyporus igniarius*, fig. 29 *b*, varit

[1] N. M. 23,320, Söd., obearbetad bit. Anv. äfven i Vrmld enl. notis härofvan, sid. 238.

[2] Marie Andree-Eysn, anf. upps.

känd och använd under aflägsna tider.[1] I Tyskland och i mellaneuropeiska pålbyggnader äro fnöskfynd gjorda.

Angående fnösksvampens preparering under äldre tid i Tyskland upplyser Zincken,[2] att den kokades i ett salpeterbad, torkades och bultades. »Kokar man honom ännu en andra gång i salpetervatten», säger han, »blir den mer eldfängd.»

Om fnöske, *hnjoskr*, hvarmed afses sådan eldsvamp, talas det i Biskupa sögur.[3]

a *b*

Fig. 29 *a*, *b*. Fnösksvamp (knûsksopp).

a) Äkta fnösktickor, *polyporus fomentarius*, [4] å murken björkstam; en af dessa är förvarad i N. M. under nr 123,153 a, Vrmld, Mangskog sn.[5]

b) Eldtickor, *polyporus igniarius*, å murken björkstam, en af dessa är N. M. 123,153 c, Vrmld, Mangskog sn.[6]

---

[1] Jfr Frödin och Sarauw, anf. a.

[2] Anf. arb. artikeln Feuerschwamm. Marie Andree Eysn, anf. a. s. 3, omnämner, att man kokade dem i saltpeter eller i aska, alltså i asklut som hos oss.

[3] Kaupmannahofn, 1878, II, s. 176. De skulle göra eld men fingo icke, förrän de doppat fnösket i vatten (jfr ett annat underverk, omnämndt i denna tidskr. 1913, s. 233, not. 4).

[4] Syn. *Boletus fomentarius* och *Agaricus chirurgorum*.

[5] Allm. på björk och bok, sälls. på ek och lönn.

[6] Allm. på björk, al, apel, oxel, rönn, pil och sälg.

Om fnösksvampens användning söder och öster ut i vår världsdel lämnar litteraturen upplysningar.[1]

För öfrigt användes fnösksvampen, enligt Hough, allmänt af Nordamerikas indianer,[2] äfven af eskimåer och eldsländare.

Att eld lätt uppfångas och bevaras af torrt *murket trä* är ett af ålder kändt förhållande, som människorna förstått att dra fördel af. Metoden för träfnöskets framställning är mycket primitiv, då det behöfver så godt som ingen preparering, se nästa sida.

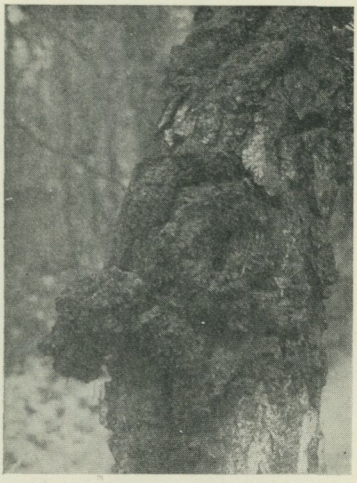

c

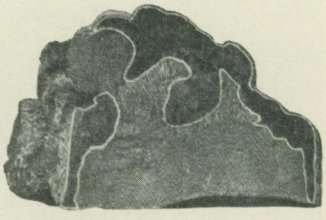

d

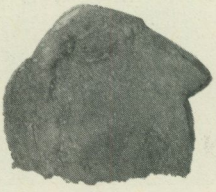

e

Fig. 29 *c*—*e*. Fnösksvamp.

c) Tunder, Vrml. »tönner», ett slags kräftknöl å jämförelsevis frisk björkstam med inväfdt svampmycelium, som troligen är orsak till missbildningen. N. M. 123,153 d, Vrmld, Mangskog sn.[3]

d) Tvärsnitt af en äkta fnösksvamp (samma som den nedre å fig. *a* synliga) N. M. 123,153 b. De mörka partierna inom hvita streck äro fnösket; det öfriga skäres bort.

e) Fnöskstycke, polyporus fomentarius, prepareradt, N. M. 111,507, Häls.

[1] Se ofvan s. 195—96, noterna. Vidare: Internationales Archiv XIII s. 1—4, Serbien; Zeitschrift f. Österr. Volkskunde 1900 s. 166; Wissenschaftl. Mittheil. aus Bosnien etc. IV: 433 (vid vridning af eld). Såsom ännu i bruk varande nämnes den af Elias Weslowski, Österr. Volkskunde 1912, s. 89. Se äfven Retzius, som ofvan.

[2] Anf. arb. s. 580, 568 m. fl. st. Apache-yumas använda *polyporus*, kutchin-indianerna *fungus of the birch-tree* och Dacotahs *spunk*, enl. Schoolcraft, anf. arb.

[3] »Tyska mykologer anse detta vara *polyporus nigricans*, en åsikt som tvifvelsutan är oriktig» (Romell).

Härom ett par kompletterande notiser.

Måns Andersson från Immeln i Skåne berättar att till fnöske i hans hembygd användes murket bokträ, någon gång björkträ. Det hvita som växte högre i trädet, säger han, var i större värde. »Fnöskbildningen» förorsakades af grenröta, som spred sig i stammen. Det murkna trät samlades i stora mängder, när man var i skogen, allt man kom öfver togs till vara, torkades och refs på ett rifjärn. Fnösket var ofta en bytes- och handelsvara.

Anders Tidström[1] skrifver: »Rutten bok brukas här (Backa, Hall.) till tönder och fnöske. De trodde, det skulle vara allmänt tönder öfver hela världen.» Enligt den å sid. 240 meddelade uppgiften var i Nymö, Bäckaskog, Skåne, fnösket äfvenledes ruttet trä. I de från södra Sverige härstammande elddonskärilen ser man ej sällan rester af murket trä. Allt tyder på att i södra delarna af landet träfnösket i stort sedt varit mera omtyckt och använd än svampfnösket, medan det längre norr, i västra Svealand och Norrland, varit tvärtom.

Vid tillfällig eldvridning med trä i skogen har stundom stubbarnes murkna inre tjänstgjort som fnöske.[2]

Indianerna begagna stundom vid sin elddrillning rutten ved till fnöske.[3]

Brändt linne eller sköre användes i södra Sverige, som vi redan sett,[4] ofta i stället för svamp och ruttet trä. På vissa trakter var sköret det vanliga fnösket; somliga sagesmän känna ej till annat än sådant. Andra betrakta sköret som nödfallsfnöske.

I Bergsjö sn, Hälsingland, hade man omkring spisstolpen i en fäbovall ett stycke linneväf till fnöske.[5]

[1] Resa i Halland, Skåne och Blekinge år 1756, Lund 1891, s. 10.

[2] Denna tidskr. 1912, sid. 14 p. 17; 1913, s. 206 p. 74, s. 221 p. 93.

[3] Cheyenne-indianerna i Arkansas, Apache-yumas, invånarna vid Mackenzie River, Hough, anf. arb. Rätt allmänt som fnöske bland dem är sönderstött bark (innerbark, bast) af olika träslag, Hough anf. arb. s. 534, Sitka-indianerna och Bilhulas; H. H. Bancroft anf. arb. I, s. 237, Chinooks i Oregon m. fl.; äfven i Sydamerika, K. v. den Steinen, Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens, Berlin 1894, s. 224. Enligt Heidinger, anf. arb. s. 166, använde grekerna den torkade märgen af »Pfriemenkraut» till fnöske; ännu i dag användes sådant af folket på Sicilien och Cypern.

[4] Sid. 237, 239, 241, 242.

[5] Meddel. af A. Rodenstam.

I Ekshärad, Värmland, tog man vid eldvridning i brist på fnöske en flik af skjortan.[1]

Enligt Garcilasso[2] slog man i Sydamerika i nödfall med en knif mot flintstenen och tog till fnöske en bit af skjortan.

Gauchos på Pampas göra eld med endast »a tinderbox and a piece of rag».[3]

I nödfall eller för tillfälligt behof tog man hos oss till fnöske äfven torrt gräs och rask,[4] mossa och torr granlaf, eller bomull och blånor med kol eller sot på.[5]

Äfven blad och bladstjälkar af hästhof (Tussilago farfara och spuria) ha i Sverige användts som fnöske. Dessa växtdelar torkades väl, bultades i en skinnpåse eller stöttes i en stor mortel till pulver. Man fick därvid »et flock», som frånsiktadt och sedan bultadt med litet krut utgjorde ett mycket eldfängdt tunder, sådant som det kinesiska.[6]

Mångenstädes på jorden, företrädesvis i varmare zoner, där naturen allmännare tillhandahåller växtstoff i torrt tillstånd, är gräs, löf, bast, mossa o. d., äfven hår och dun, det vanliga fnösket. I litteraturen finnas härom uppgifter från Asien,[7] Afrika,[8] Sydamerika,[9] Nord-

[1] Fatab. 1913, s. 201 p. 62.

[2] Primera parte de los Comentarios Reales, Lisbonne 1609.

[3] Charles Darwin, The Voyage of Beagle, London 1870, s. 195.

[4] Jämtl., se denna tidskr. 1913, s. 212 p. 80. Äfven i Skåne enligt meddelande af Måns Andersson i Immeln.

[5] Hälsingl., läroverksadj. F. A. Rodenstam.

[6] Anders Joh. Retzius, anf. a. s. 742—43.

[7] På Kamtschatka, *torkadt och bultadt gräs*, S. Ödmann, Beskrifning, Ups. 1787, s. 67; i Japan *bränd bomull*, Hough, anf. arb. s. 585, samt *bladludd af gråbo* (artemisia vulgaris) beredt till en brunaktig ull, C. P. Thunberg, Resa, III, s. 79; tschuktscherna hvarjehanda *växtdelar* samt *ullhår* af åtskilliga djur, Nordenskiöld, Vega II, sid. 124.

[8] Kikuyu stammen i Ost-Afrika *torrt gräs*, Journal of the R. Anthrop. Inst. of Gr. Britain and Ireland 1904, s. 258; invånarna å Nilområdet *sönderstödt torrt gräs*, G. Schweinfurt, Im Herzen von Afrika, Leipzig 1874, I s. 571; Södra Afrika *torrt gräs*, Thunberg, anf. arb. II s. 179; Madi- och Morustammen *torrt gräs*, Proceedings of Edinburgh XII, s. 309; Botele- och Balubastammarna i Kongo *torrt löf och gräs*, meddel. af Albert Gustafsson; Bangulastammen vid öfre Kongo *palmull*, Journal of the R. Anthrop. Inst. etc., 1909, s. 113.

[9] Brasilien *torrt gräs och löf*, K. v. den Steinen, Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens, Berlin 1894 s. 224; Chorotes i Bolivian Chaco *torrt gräs*, Eric v. Rosen, A preliminary Report, Stockholm 1904 s. 8 f.; Brasilien *torrt löf*, Zeitschr. f. Ethnologie XVII, s. 311—12; Chacobo *bast och bomull*, Erl. Nordenskiöld, Indianer och hvita, Stockholm 1911, s. 111; Guiana *torrt gräs*, Hakluit Soc. 1848, s. 99 (Walter Raleigh).

amerika,[1] Australien,[2] Melanesien.[3] Enligt en australisk sägen[4] bodde den stora eldfågeln först af alla ensam på en höjd, och han hade en eld, som han kokade maten vid. Af den ville han ej dela med sig åt människorna. Dessa stulo då eld, men den antände det torra gräset omkring dem och förföljde dem och förtärde allt. Sedan elden slocknat, vände de om och funno då eld under ett brändt träd.

Äfven hos de klassiska folken användes torrt löf och gräs, se sid. 195—196, noterna.

Pulveriseradt kol och sot användes, väl oftast nödfallsvis, till primärt fnöske, antingen enbart eller tillsammans med annat lättantändligt material, t. ex. blånor, hvarpå det ströddes. Från Hälsingland (se ofvan), Uppland m. fl. trakter har jag uppgifter därom.[5]

Till sekundärt fnöske, hvari glöden från svampen, sköret, tundret eller det torra växtstoffet, hvad det var, inblåstes och transporterades till träspånet, användes ofta ett stycke kol.[6]

A. T. Byberg i Köla, Värmland, berättar en sägen efter »de gamla», att de vid eldgnidning med trä gjorde eld utan fnöske, och att eld uppstod i själfva de gnidna föremålen.

---

[1] Eskimåerna begagna allmänt till fnöske *hängefjunet af arktisk sälg* (the catkins of various species of dwarf arctic willows, Hough ss. 560, 562, 568, 574, 576, se äfven s. 198 not 6 ofvan), af *sjöfågeldun* beströdt med svafvel (Hough s. 576) eller ett torkadt örnlår med dunet fastsittande (samme s. 572, och Le Pere Lafitau, a. arb. o. s.) samt *torr mossa* och *löf*. Invånarne på Aleutiska öarna, *torrt gräs*, A. Campbell, A Voyage round the World, Edinburgh 1816, s. 59; Caranchua indianerna, *torrt löf*, Hough, anf. a., sid. 546; Hough anför flera exempel på användningen af mossa, löf, o. d. som fnöske.

[2] *Torrt löf*, Carl Lumholtz, Bland människoätare, fyra års resa i Australien, Sthlm 1889, sid. 178; *torrt gräs*, Baldwin Spencer, The Northern Tribes of Central Australia, London 1904, sid. 621; Aftonbladet $^{30}/_{7}$ 1911 (Yngve Laurell) nordv. Australien, *torrt gräs;* likaså Mjöberg, Bland vilda djur etc., Sthlm 1915, s. 401, 461.

[3] The Cannibals of New Britain, *torrt gräs*, Wilfred Powell, Wanderings in a wild Country, London 1883, s. 207.

[4] Journal of the R. Anthrop. Inst. of Gr. Britain and Ireland, 1898, s. 25, W. Dunlop, Australian Stories.

[5] Kiowan-indianerna strö kolstoft på fnösket, Hough, anf. arb., s. 544. Japanerna använda kol, som de förvara i en liten tunna, se fig. 17 *å*. Äfven negrerna, Schweinfurt, anf. arb. s. 531—32, samt karenerna i Birma, Hough s. 569.

[6] Se ofvan t. ex. sid. 236, 238.

Med uttrycket »utan fnöske» bör här förstås »utan fnösksvamp». Det murkna träet i de gnidna föremålens yta ersatte svampen.[1]

Af de ofvan anförda benämningarna på tändmaterialet har *fnöske*[2] den vidsträcktaste betydelsen. Visserligen oftast liktydigt med fnösksvamp betyder det äfven murket trä och brändt linne på trakter, där sådant användes, ja öfver hufvud allt hvarmed gnistor uppfångades.

Tunder[3] är benämningen på såväl fnösksvamp som murket trä (mera det senare). Någon gång kallas äfven brändt linne tunder. På en del trakter, t. ex. Värmland och längre norrut, heter den särskilda svampmateria, hvari glöd för en kortare tid bevaras, tunder, den verkliga fnösksvampen däremot knûsk, se s. 238 och fig. 29.

Sköre eller *skör* (falaska) förekommer knappt i annan betydelse än brändt linne.

Att fästa eld och låna eld.

För att slippa eldslagningens många besvärligheter, sökte man såvidt möjligt förvara elden från den ena gången till den andra, t. ex. från morgon till kväll, då brasan i spisen skulle förnyas, eller man »lånade» den hos andra. Härom har i notiserna härofvan redan talats,[4] men jag gör några tillägg.

---

[1] Många fall af antändning utan fnöske omnämnas; Karl v. den Steinen, anf. arb. s. 224, talar om ett trädslag *Karayá*, »som har elden i sig», så att intet fnöske behöfves. — Se äfven J. G. Wood, The Natural History of Man, London 1870 I, s. 101. — Äfven Hough talar om, att eld erhålles »by the first operation without the use of tinder», Smithson. Rep. for 1890, s. 400.

[2] *Snösk*, *snusk*, *frusk* (Vbtn, se denna tidskr. 1913, s. 228, p. 110 och Rietz, Dialektlex.), *snesk* (Häls., enl. R.), *snjosk* (Dal., R.), *knûsk* (Värml.), *knöske* el. *knöstje* (Nke, R.), *snuske* (Vgld, R.), *snyske* (Gotl. R.), *fnör* och *fnöske* (Blek., R.); isl. *fnjoskr* och *hnjoskr*.

[3] *Tönner* (Vrmld, se ofvan), *tonner* (Vgld, årg. 1913, s. 207, p. 75), *tynner* (Häls., R.), *tunder* (Upl., årg. 1913, s. 225 p. 97), *tönder* (Hall., R.), *tönner* och *tinger* (Sk. R., jfr *tinner*, som i detta landskap betecknar den hvita mögelsvamp, som uppstår i frysprickor å trä, och är så eldfängd, att den användes som fängkrut vid stensprängning, årg. 1913, s. 213); isl. *tundr;* ags. *tynder*, *tyndre;* fht. *zuntar; t. zunder;* eng. *tinder*.

[4] Sid. 236, 239—41.

»Det vanligaste sättet», skrifver en meddelare från Västergötland,[1] att bevara eld från ena dagen till den andra var att begrafva glödande kol i askan. Man spintade tunna furustickor som spetsades i ena änden och doppades i upplöst svafvel, som sedan tändes på det glödande kolet. Det var ett kärt barngöra att tillverka dylika svafvelstickor. Om kolen slocknade under natten, så var det vanligt att låna eld hos någon af grannarna.»

»Eld förvarades», skrifver en meddelare från Jämtland,[2] »från kvällen till morgonen på det sättet att något eller några större kol gräfdes ner i askan i spisen, och då lefde elden i kolet till morgonen, då det framtogs och togs mellan späntade stickor och blåstes på tills det tog eld i stickorna. Det lärer nog hafva händt, att kolen slocknat till morgonen, särskildt om husets folk råkat ligga länge, och då fingo de gå till närmaste gård eller grannar för att låna eld, som det hette. Från äldre tider ha vi ännu här det ordspråket 'att låna eld', om någon vän eller granne kommer på besök och har mycket brådtom; då säger särskildt de gamla: ska du hit å låna eln.»[3]

I Husum, Västernorrland, lånades bränder eller glödande kol i granngården, hvarmed man skyndsamt begaf sig hem. Uttrycket var där: »Äder ute å lårn elen?»[4]

I Rejmyre, Östergötland, lånade husmor eld (några eldkol) hos grannas i en skyffel.[5]

I Ånimskog, Dalsland, togs till kvällsbrasan gärna en större stock som fick ligga och »môrja» (= brinna sakta) natten om. Stocken kallades »kvällsklofsa» och kvällskäring och af den fick man lätt eld på morgonen.[6]

[1] Riksdagsman Sten Nordström, Lyrestad.

[2] Riksdagsman Jöns Bromée, Billsta, Hackås.

[3] I Arnäs, Ångermanland: »Du har väl inte så brådtom, du skall väl inte låna eld heller» (folkskolläraren J. A. Näslund). I Dalsland: »Du har så brådtom som du skulle låna varme» (rektor J. Henriksson). »Att låna eld» har varit en allmän barnlek.

[4] Riksdagsman Emil Molin, Dombäcksmark.

[5] Leonard Petterson, Rejmyre.

[6] Artisten Otto Hesselbom, Ånimskog, Dalsl. Jfr ett meddelande från Delsbo i denna tidskr. 1913, s. 230. Man använde murkna klampar, hvilka mycket långsamt förtärdes af elden.

Byskomakaren Jonas Stolt skildrar i sina minnen från 1820-talet[1] eldens bevarande och lånande på följande liffulla sätt:

»I starka kölder brann elden i spisen natt och dag, ty det var icke fråga om, att spara på ved, ty däraf fanns stora stackar och ännu mer, men i mildare väder fick man draga askan öfver glödmassan, så att elden varade öfver natten. Detta kallades att fästa elden, och därefter inrättades kvällsbrasan. Men om sommaren hände mycket ofta, att elden slocknade, och då var det att gå till grannen efter eld. På nära håll gick det bra med en glöd mellan ett par stickor eller också några glöder i ett pannskrälle,[2] men på ännu längre håll fick man svepa ihop en linnetrasa så hårdt, att det blef som en tapp. Ljus i en lykta gick också an; i annat fall var att taga elddonet.»

J. M. Holm från Nye sn, Småland, meddelar, att man ej helt och hållet fick täcka öfver veden, utan nätt och jämt så att mellanrummen mellan träna fylldes med aska.

Jämföra vi härmed Troels Lund, Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede,[3] finna vi, att det är gamla seder och bruk som så fortlefvat hos allmogen, särskildt de fattiga, intill våra dagar. Hos de förmögna den tiden fick elden brinna i köket hela natten. I Christian II:s hofordning hette det: mellan middag och afton och afton och morgon ej större brasa än som behöfdes för att vidmakthålla elden.

I Montenegro får elden ej slockna på härden. I Bosnien och Herzegovina tändes den, om den slocknat med lefvande eld.[4] Man lånade alltså icke.

Från de gamla grekerna heter det:

> . . . såsom då någon gömmer en brand i den svartnade askan
> boende ute på markerna långt, där ej finnes en granne,
> hållande glöden vid lif för att slippa låna hos andra.[5]

[1] Anf. arb. s. 28.

[2] Jfr lat. *ignis receptaculum*, ett kärl att sålunda förvara eld i. Emedan det var förenadt med eldfara att transportera eld i öppet kärl, fanns i äldre tider lag på att kärlet skulle vara försedt med lock.

[3] II, sid. 210 ff. Jfr Zeitschr. für Österr. Volkskunde 1897, s. 361 f.

[4] Härmed menas nygjord eld. Anthropol. Mitteil. in Wien 1905, sid. 318.

[5] Homerus Od. 5, 488 ff. Lagerlöfs öfvers.

Och en romersk skald sjunger:

> Askan uti sin spis de undanmaka och lifva
> gårdagsglöden, med löf och den skrumpna barken de nära
> elden, den Baucis med pustande mun uppblåser till låga.[1]

En utmärkt anordning för eldens bevarande natten igenom var den s. k. nyingen, ett bål bestående af tvenne grofva tjärvedsstockar lagda på hvarandra. Nyingen, som hos oss användes af skogsarbetare ute i det fria, förekommer t. ex. i Karelen äfven inomhus.[2]

Hos Atsahuaca-indianerna m. fl. hålles elden brinnande natt och dag;[3] och hos naturfolk på Nya Guinea och i Västafrika, som ej haft elddon och ej förstått konsten att göra eld, fick man aldrig låta elden gå ut, utan måste medföra den på sina vandringar.

Enligt Karl v. den Steinen underhöllo de af indianerna medförda murkna bränderna elden med lätthet en till två dagar.

Hos Bangala-stammen vid öfre Kongofloden får elden ej gå ut; sker detta, gnider man ny eld eller lånar sådan af en frisk person.[4]

Tschuktscherna använda till »luntor» torkade och krossade vidjor.[5]

I Bosnien användes till eldens bevarande torkad kodynga.[6]

Svafvelstickor och svafveltråd.

I fig. 30 visas en bundt svafvelstickor. Om sådana har i det föregående flera gånger talats.[7]

De här afbildade äro af vanlig form, tunnspäntade och spetsade i den svaflade ändan. Ej alltid spetsades stickorna. Stundom hade de form af fyrsidiga pinnar. Hos Jonas Stolt[8] heter det: »Alltid måste vi ha svafvelstickor och dessa gjordes af spingstickor, fem tum långa och breda som tre på tum.»

Fig. 30. Svafvelstickor. Sk., Luggude hd.[9]

[1] Ovid. M. 8,639 (Adlerbeths öfvers.), jfr Vergilius, Moretum, 8. Äfven flera klassiska förf. tala om eldens bevarande och lånande.

[2] Sirelius, Über die primitiven Wohnungen etc., Hälsingfors 1907, s. 198, fig. 154.

[3] Erland Nordenskiöld, Ymer 1905, s. 294.

[4] The Journal of the Royal Anthropol. Institute of Gr. Britain and Ireland, 1909, s. 456.

[5] Nordenskiöld, Vega II s. 124.

[6] Wissenschaftl. Mittheil. aus Bosnien III, s. 575.

[7] Sid. 238 ff.

[8] Anf. arb. s. 28.

[9] Tillhöra skörlådan fig. 23 *e*.

Ännu i senare tid har man också användt osvaflad spån, som naturligen varit besvärligare att tända med.

Svafvelstickor för eldens transporterande från fnösket eller det glödande kolet till annat brännbart material, af ungefär samma typ som våra, förekomma i olika länder.

Hough[1] meddelar afbildningar af sådana från Japan, Amerika och Frankrike. I Japan voro, enligt Thunberg[2] de svaflade stickorna »en finger långa, i ändarne aldeles tvärt afhuggna och bundna i knippor».

Svafveltrådar, vekar doppade i svafvel, hafva mångenstädes ersatt svafvelstickorna.[3]

Att smida eld.

En metod, som ej riktigt faller under någon af de föregående rubrikerna, är att *smida eld.*

»Detta tillgår så, att en järnbit hamras kraftigt och fort tills den blir tillräckligt varm att bringa fnöske att glöda. Denna sorts nödeld användes endast till att bota bössor som blifvit skämda genom trolldom. Om någon hörde ett skott och sade: »Djäflar anfäkta däg å e half aln in på bössa» (eller hvad mått som helst), så blef bössan skämd. Det botades på så sätt, att man skrufvade ur svansskrufven och värmde den öfver den eld, som uppgjorts af den smidda nödelden. När svansskrufven blifvit så varm, att vatten fräste, när den doppades i detta, så var bössan botad och hopsattes igen.»[4]

»Då svaglet blef fuktigt i timmerskogen, smidde man eld. Man lade en spik på yxhammarn sedan eggen indrifvits i en stubbe. Sedan slog man med en annan yxa på spiken, till dess att den bringades i rödglödgadt tillstånd, hvarefter lättantändliga ämnen fördes i närheten af spiken. Detta kallas att »hamra eld».[5]

---

[1] The Smithson. Rep. for 1890 s. 403—4, jfr samma tidskrift för 1888 s. 581.

[2] Anf. arb. III, s. 79.

[3] Jfr sid. 239, 242. Med en skörtunna i N. M., nr 30,579, fr. Dalarna, se fig. 20 *m*, följer svafveltråd. — Svafveltrådar från Mexiko, lika våra, afbildas hos Hough.

[4] Herr A. T. Byberg efter 80-årige Smiback-Johannes i Växvik, Köla sn, Vrmld

[5] Meddel. af kyrkoherde Th. Eklund, Rämen, Vrmld.

En smed, Söderholm, smidde kallt järn rödt öfver städet, så att han kunde ta eld på pipan med det.[1]

Då äldre smeder varit utan tändstickor, ha de hamrat på ett järnbit, tills den blifvit så varm, att de med den kunnat antända en tyglapp.[2]

I Gacko lägger man ett järn på städet och hamrar därpå, tills gnistorna antända ett fnöske. Denna nödeld är afsedd för renande ändamål.[3]

Skjuta eld.

Att medelst gevär skjuta eld, *skjuta varme i blånor*, är en metod, som företrädesvis praktiserats af jägare.

Berättelser härom hafva kommit mig tillhanda från flera håll, t. ex. fr. Töftedal i Dalsland[4] och Fryksände i Värmland.[5] Vid skjutningen skulle man ha löst laddadt och rikta geväret så att den brinnande blåntappen (förladdningen) föll ned utan att släckas.

Flintlåspistoler för tändning af fnöske användes. Sådana nämner äfven Zincken.[6]

Tändglas eller solglas, fig. 31.

Till slut några ord om den optiska eldgörningsmetoden.

Anna Andersson från Mora socken i Dalarna, berättar, att i hennes ungdom vallhjon och andra, som hade sitt arbete i skogen, begagnade sig af ett solglas för att göra eld. Man satte glaset mot en fnöskig (murken) stubbe, som snart började glöda på den punkt, där den träffades af de genom glaset sammanträngda strålarna.

I Älfdalen, Dalarna, använde man glasögon till solglas på det sätt, att man lät solstrålarna falla genom glasögonen på en bit linne, som då fattade eld.[7]

---

[1] G. E. Ekström, Sko sn, Upl.

[2] C. J. Rulin, Folketorp, Rönneshyttan, Nke.

[3] Österr. Volkskunde VI, sid. 167. Jfr Wissenschaftl. Mittheil. aus Bosnien III, sid. 575, där det heter, att sår och svullnader botas genom nödeldsaskan.

[4] Gm Th. Langer.

[5] Gm f. d. riksdagsmannen Sahlström.

[6] Anf. arb.

[7] Folkskolläraren L. Åhs efter sin mormor Myr Anna Olsdotter, som dog 1897 vid 81 års ålder.

I Värmland har solglaset stundom brukats af rökare att tända pipan med.[1]

I fig. 31 *a*, *b*, *c* visas några solglas från Nordiska Museet.

Linsens och konkava spegelns tändande egenskaper voro kända redan af de gamla och omnämnas af t. ex. Isidorus[2] och Plinius.[3]

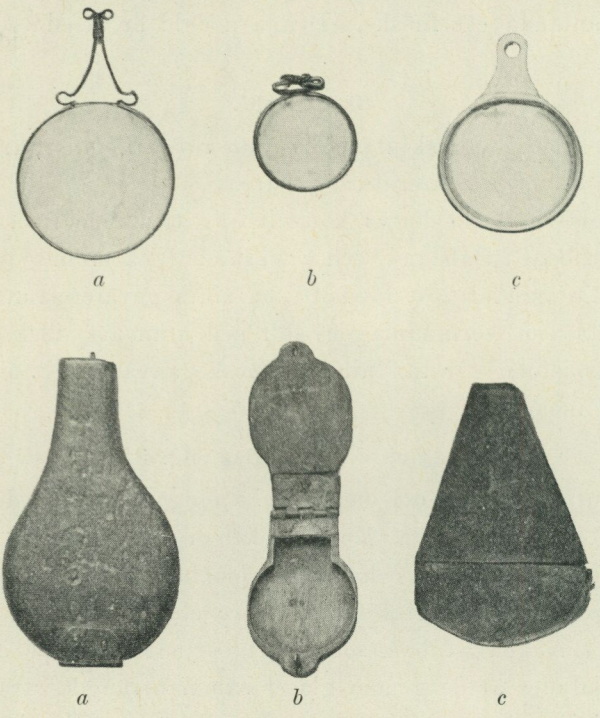

Fig. 31. Solglas. Bilderna i nedre raden visa de till glasen hörande fodralen. Alla äro i samma skala.

a) N. M. 85,104, Ögld, glasets diam. 0,062 m. Båge af mässing, fodral af björk.
b) N. M. 6.584, Söd. Båge och fodral som föreg. Glasets diam. 0,038 m.
c) N. M. 75,790, Ögld. Båge af tenn. Fodral af trä och skinn. Glasets diam. 0,048 m.

---

[1] Om pipans tändande med solglas berättar Hough från Amerika, Smithson Rep. f. 1890 s. 408.

[2] Etymologiæ XVI, 13: Hic (crystallus) oppositus radiis solis adeo rapit flamman, ut aridis fungis vel foliis ignem prabeat.

[3] Nat. Hist. XXXVII, 10: Invenio medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare, quam crystallina pila adversis posita solis radiis.

Hos grekerna tändes den heliga tempelelden medelst brännspeglar af metall, *specula metallica*.

Med afseende på slagelddonens (stålets, fnöskets, elddonskärlets) svenska topografi framgår det vid en återblick, att en linje, dragen ungefär genom Uppland och vidare i västlig riktning genom Värmland, betecknar en geografisk gräns, på hvars båda sidor eldslagningskulturen antager en i flera afseenden allt mera skiljaktig karaktär. Området närmast norr och söder om denna linje representerar en öfvergångszon, där olika typer mötas och blanda sig med hvarandra. Härmed öfverensstämmer det förhållandet, att man i Svealand, långt upp i Dalarna, och norra Götaland träffar den största rikedomen på former och metoder. Exempel på skiljaktigheten i fråga är, såsom förut framhållits, att norrut dominera de hemmagjorda pungarna med antingen lösa stål af lyrform eller fastsydda stål af rektangulär form, elddonskärlen af näfver, scrotum m. m. samt svampfnösket, söderut åter de yrkesmässigt tillverkade pungarna med fastsydda stål eller lösa stål af greptypen med tillhörande urkarfvade trälådor eller tunnor af trä eller metall samt trämjöls- och linnefnösket. Vissa typer hafva en tämligen jämnt fördelad utbredning öfver hela landet, men förete lokala skiftningar.

Slutord.

Sedan på 1770-talet vätgaselddonet och i början af 1800-talet det pneumatiska elddonet (eldpistonen)[1] samt ett slags tändstickor med tändsats af kaliumklorat, socker och gummi uppfunnits, och sedan vidare i början af 1830-talet friktionständstickor börjat komma i bruk,[2] var de primitiva eldgörningsmetodernas tid ute. Fattigt

[1] Eldpiston af mässing är N. M. 21,741. Denna består af en framtill lufttät cylinder och i den en kolf, i hvars främre ände är ett litet receptaculum för fnöske. Vid kolfvens häftiga framdrifvande i cylindern (medelst handen) alstras på grund af luftens kompression en värme så stark, att fnösket antändes. Se British Mus. anf. Handbook, s. 14. I södra Asien, Birma och de ostindiska öarna hafva eldpistoner länge existerat. I Anthrophological Essays, presented to E. B. Tylor, Oxford 1907, s. 17 ff., söker Henry Balfour vindicera att eldpistonen från början varit en självständig orientalisk uppfinning.

[2] Ang. dessa metoder läses utförligt i C. F. Lundströms Tändsticksindustrien, dess uppkomst etc., Sthlm 1899.

folk, som inte hade råd att skaffa sig de i början dyra tändsticorna, samt folk af mera konservativ läggning, särskildt gamla rökare, eller en och annan vidskeplig person, vidblefvo visserligen i det längsta den gamla beprövade slagningsmetoden. Från 1870-talet och ännu senare berättas fall, då man gjort eld med stål och flinta. Emellertid slog det nya tändmedlet rätt snabbt och allmänt igenom. Vi som tack vare detta ha vant oss att betrakta eldgörningen som den enklaste procedur i världen och vid lösandet af de lättaste uppgifter säga, att »det går som att rifva eld på en tändsticka», ha svårt att fatta, att de metoder med anor från mänsklighetens gryningstider, som här skildrats, verkligen tillämpats ännu under de senaste årtiondena.

Fig. 32. Lapparnes äktenskap bekräftas med eld.
Efter Olaus Magnus.

Rättelser.

I artikeln om gnideld årg. 1912 s. 11 punkt 13 *står* Västergötland, *läs* Dalsland.
I samma artikel s. 20 punkt 30 » Sveneson, » Svensson.
I artikeln om vrideld årg. 1913 s. 210 » Heyschius » Hesychius.

Mötena i Kristianstad 17—19 aug. 1916.[1]

På grund af de oroliga förhållandena i Europa hade Svenska Museimannaföreningens och Svenska Fornminnesföreningens styrelser ansett, att de sedvanliga gemensamma mötena ej kunde äga rum sommaren 1915. Ehuru man ej torde kunna påstå, att förhållandena voro lugnare 1916, vågade man dock försöket att låta mötena gå af stapeln, och det lyckades bra. Anslutningen var den normala, och förhandlingarna följde pröfvade banor.

Att denna gång åter en skånsk stad blef mötesplats hade sin anledning däri, att under 1915 en ny byggnad för teknisk skola, museisamlingar, stadsbibliotek m. m. hade uppförts i Kristianstad, och styrelsen för dessa olika institutioner önskade visa hvad som åstadkommits i staden. De förhistoriska samlingarna ha ordnats af dr Sune Lindqvist, de kulturhistoriska af dr Sune Ambrosiani och den ännu föga omfattande konstafdelningen af dr Axel Gauffin.[2]

Möteslokal var aulan i den nya museumsbyggnaden. Till vice ordförande under museimannaföreningens möte valdes konsul C. J. F. Ljunggren, till vice sekreterare doktor Axel Gauffin och till vice ordförande för Sv. Fornminnesföreningens möte landshöfdingen Louis De Geer.

Torsdagen den 17 aug. 1916. Då museimannaföreningens ordförande f. riksant. Oscar Montelius blifvit hindrad att närvara vid dagens förhandlingar, leddes dessa af konsul Ljunggren. Förutvarande styrelse och revisorer omvaldes, sedan decharge beviljats för de två sistförflutna räkenskapsårens förvaltning. Ett förslag till stadgeändring förklarades hvilande. Vidare meddelades, att ett antal exemplar af Svenska Landsmålen h. 133, innehållande *Riktlinjer för uppteckningar om allmogens materiella kultur* af Sune Ambrosiani inköpts för att utdelas till föreningens medlemmar och till åtskilliga museibibliotek. Författaren lämnade en kort redogörelse för de synpunkter, som varit de ledande vid skriftens affattande, samt betonade, att denna del, som

[1] Jfr Fataburen 1908 s. 169; 1909 s. 186; 1910 s. 185; 1911 s. 169; 1912 s. 187; 1913 s. 118; 1914 s. 173.

[2] Vägledningar genom museiafdelningarna, uppgifter om byggnadens historia och museiföreningen finnas i Meddelanden från Kristianstad Museum, h. 3 (1915) och h. 4 (1916), utgifna af konsul C. J. F. Ljunggren.

endast innefattade vissa delar af den svenska allmogekulturen, nämligen byar, byggnadskultur, värme och ljus samt husgeråd, borde kompletteras med en annan, som borde innehålla anvisningar om åtskilliga här icke behandlade sidor hos denna kultur.

Sedan lämnades ordet åt riksantikvarien Bernhard Salin, som talade om *Landsortsmuseernas uppgift.* Han framhöll, att hvad han i det följande komme att yttra ej sades af honom såsom medlem af den kommitté, som har att utreda fornminnesvårdens ordnande, utan helt och hållet på egna vägnar. Vårt land har, sade han, vissa egenheter i kulturhistoriskt afseende, hvilka skiljer det från de stora rikena på kontinenten. I stort sedt är det samma befolkningselement, som åstadkommit den svenska kulturutvecklingen alltifrån den yngre stenåldern intill våra dagar utan några större invandringar utifrån. Detta har haft till följd, att medan på andra håll kulturströmmar runnit in med sådan häftighet, att de i små hvirflar nästan dränkt tidigare bildningar, Sverige i stället nåtts af svallvågor, hvilka sakta och med fullkomlig tydlighet afsatt det ena lagret öfver det andra. Vi ha på grund häraf ovanligt stora förutsättningar att uppnå goda resultat i fråga om följandet af vårt lands kulturella utveckling.

Ett medel härför är insamlandet af de rester, som under olika kulturstadier kvarlämnats i form af föremål eller traditioner. Det finnes två olika sätt för ett dylikt samlande. Ett är tillvaratagandet af allt, som möjligtvis kan samlas och förutsättes därvid helst att ingen annan har tillfälle att erhålla ett liknande föremål. Alla våra äldre samlingar ha börjat på detta enkla sätt. En annan metod är den, att man koncentrerar sig på ett visst begränsadt område. Alla större museer ha måst tillämpa denna princip i den mån de öfvergått till att vetenskapligt bearbeta sitt material. Första förutsättningen för vetenskaplig forskning är ju begränsning af ämnet. I vårt land finnes ett stort antal museer. Icke alla kunna ha samma uppgift, och alla ha icke möjligheter att anskaffa den stora attiralj, som kräfves för framgångsrik vetenskaplig forskning. Sådan kan egentligen endast förekomma i det slags institutioner, som jag skulle vilja kalla centralmuseer. Öfriga museer skulle jag vilja benämna dels landsortsmuseer, dels bygdemuseer. Äfven mellan dessa båda finnes en väsentlig skillnad. Den museala verksamheten i sin helhet skall ju förvalta ett kulturarf, som är hela svenska folkets gemensamma egendom. Det är emellertid omöjligt för alla museer att på samma sätt uppfylla denna plikt. Endast en del af materialet kan omhändertagas af centralmuseerna. En synnerligen stor del måste värdas och upptagas af de andra museerna.

Hvad nu först bygdemuseerna beträffar, så har den i folkskoleundervisningen införda bygdekunskapen nödvändiggjort, att på olika orter ett åskådnings-

material finnes samladt, som omfattar bygden ur olika synpunkter, såväl ur geologiska och biologiska som kulturhistoriska. Det säger sig självt, att för sådana ändamål det icke är nödvändigt att reservera ett material, hvilket kan spela någon roll i det vetenskapliga bearbetandet af en viss kulturepok. Bygdemuseet, som är ett mycket litet museum, måste i de fall, där icke utan olägenhet lämpliga orginalföremål kunna erhållas, nöja sig med afbildningar, och det kan mycket väl för sitt syfte göra så. Hvad landsortsmuseet beträffar, är dess ställning så till vida svårare, som det bör representera kulturutvecklingen inom en viss del, närmast kanske en provins, i landet och sålunda i original bör äga ett material, som så vidt möjligt åskådliggör utvecklingen under olika stadier. Uppgiften är emellertid svår, emedan det gäller ej blott att samla utan äfven att samla på rätt sätt. Hur skall då förhållandet gestalta sig mellan centralmuseerna och landsortsmuseerna? De senare måste på samma gång de arbeta på sitt eget fullkomnande alltid vara beredda på att vid de relativt sällsynta tillfällen, då vetenskapens intressen så fordra, till centralmuseerna öfverlämna sådana föremål, som för dessa betyda ett nödvändigt komplement i den vetenskapliga serien eller ett uppslag till nya studier. Detta är en tung fordran, men den är nödvändig för det hela, för befordrandet af våra museers gemensamma syften att ge en kulturhistorisk bild af vårt folks utveckling. Om landsortsmuseerna förbise detta, kunna de visserligen i någon mån bidraga till att strypa centralmuseerna, men därmed störta de samtidigt sig själfva, ty de bli utan de vetenskapliga fakta, utan hvilka deras samlingar måste sjunka ned till rena kuriositetskabinett.

Ett museiväsen af den omfattning som det svenska kräfver en organisation af den museala verksamheten, som utan förkväfvande af de olika institutionernas egenart på ett väl genomtänkt sätt ordnar samverkan mellan alla till förmån för det gemensamma målet. Detta är, slutade riksantikvarien, hvad jag skulle vilja se genomfördt. Måhända skulle därigenom vårt folk äfven på detta område lyckas förvärfva sig en sådan föregångsställning, som det i andra fall, då det gällt vetenskapligt samarbete, redan äger.

I den följande diskussionen yttrade sig dr Axel Gauffin, intendenten G. J:son Karlin, int. H. E. Larsson, kammarherre C. Lagerberg, dr G. Upmark och dr G. Blomgren jämte inledaren. Denna rörde sig mer än lofligt om ett på dessa möten ofta uppdykande problem, nämligen terminologien för de olika slagen museer. Det synes särskildt som om benämningen landsortsmuseer skulle innebära någonting irriterande. När vi lyckats få bort termen hufvudstadsmuseer,med hvilken det ej heller var meningen att förolämpa någon, borde det väl vara görligt att få nya termer för de andra museigrupperna, som verkligen täcka deras museala kvalitet.

Efter lunchen i mötesbyrån gjordes en rundgång genom museet under ledning af konsul Ljunggren. Därefter samlades man åter i aulan, och

teckningslärare Carl Werner, Lund, talade om *Museerna och skolungdomens konst och smakfostran.*

Talaren framhöll, att det är ett allbekant faktum, att våra skolors undervisningsplaner uppgöras med föga eller ringa tanke på, att barnens skönhetssinne skall få sin lämpliga och behöriga näring. Skolornas ringa förråd af planscher och annan undervisningsmateriel på detta område är i ögonfallande. Tillståndet hos oss är tröstlöst, särskildt i jämförelse med andra land.

Under nuvarande förhållanden torde det vara omöjligt att från lärarehåll förvänta mer än hvad som i de bästa fall presteras. Både undervisningsplanerna, tiden och icke minst lärarnes kunskapsmått resa hinder i vägen. Hvad man ej kan få inom skolornas egna områden måste man söka på annat håll. De, som ifra för ungdomarnas konst- och smakfostran, måste rikta sina ögon på museerna, och helt visst kunna dessa vara till stor hjälp. De vanliga museibesöken lämna dock tyvärr föga utbyte. Museerna böra taga hand om den uppväxande ungdomen.

Pojkar och flickor kunna nog med fördel betrakta den konst, som ser dagen i vår tid och äfven i den tiden, som är oss närliggande. Men på en konstutställning böra de ej släppas vind för våg, utan en ledare är nödvändig. På många håll söker teckningsläraren, så godt han kan, vara ciceron för de unga. Museimannen borde emellertid vara deras rätta ledare, och man kunde väl tänka sig, att några vissa timmar anslogos till kostnadsfritt besök af intresserade skolynglingar, men vid utställningens *början* och ej såsom det i vanliga fall brukas, vid dess slut, samt att några museimän ledde besöket. Deltagarne i denna förevisning skulle sedan få fritt tillträde på de vanliga öppningstiderna.

I Lund på universitetsmuseets konstutställningar hade tal. med intresserade lärjungar genom prof. Wrangels tillmötesgående rätt att i viss mån tillämpa denna princip, och pojkarne har alltid varit mycket förtjusta öfver anordningen. Vid Kulturhistoriska museet i Lund ha de elever från h. allm. läroverket och folkskoleseminariet, som så önska, rätt att sitta där och teckna hvad som särskildt väckt deras intresse. Det vore angenämt, om dessa anordningar från Lund äfven på andra platser kunde komma att tillämpas, särskildt om någon museiman ville ge pojkarna anvisningar om vederbörande föremåls estetiska värde.

I fråga om den historiska konsten gäller, att ungdomen kan fullt uppskatta endast den konst, som står i full relation till dess kunskaper. Man måste således sörja för att pojkarna få nödvändig bakgrund och miljö, när de se konstverk och konstindustri eller föremål från en viss period.

När det kommer an på undervisningen i konst- och smakfrågor, så måste en del af undervisningen försiggå på museet.

Den rent tekniska sidan af en museilektion kan väl läraren i de flesta fall endast med ringa utsikt till framgång sköta. Museimannen måste vara honom till hjälp härvidlag, antingen så att de bägge gifva lektioner, kompletterande hvarandra, eller så att museimannen helt tar ledningen om hand.

Särskildt vid de större museerna torde emellertid den senare anordningen bli för museimännen betungande. Man skulle då kunna tänka sig, att museets ledning i samråd med resp. lärare gjorde upp en mer eller mindre utförlig promemoria för dylika studier. En konferens mellan museimännen och lärarne torde i hvarje fall vara nödvändig.

I diskussionen efter föredraget deltogo intendenten Karlin, kammarherre Lagerberg, riksantikvarien Salin, dr Gauffin, dr Andreas Lindblom m. fl., som utvecklade de metoder, som vid olika museer användas för att förverkliga syftet i fråga. Särskildt framhölls från flera håll vikten af att anordna särskilda instruktionskurser för lärarne, så att dessa sedan skulle kunna vara i stånd att för barnen och ungdomen förklara hvad museerna ha att bjuda på.

Till sist redogjorde intendenten G. J:son Karlin för sina intryck från en resa i Tyskland och Belgien, som han företagit för att studera museiförhållandena under kriget. I anslutning härtill hade dr Gauffin ett kort anförande, hvari han redogjorde för motsvarande förhållanden i England.

Den arbetsamma dagen slöts med mat och samkväm på Teaterrestauranten.

Fredagen den 18 augusti började Sv. Fornminnesföreningens sommarmöte. Första föredraget hölls af f. riksantikvarien Oscar Montelius om *Ringsvärd*. Denna svärdstyp utmärkes däraf, att på det praktfulla fästet funnes en lös ring af guld, som med tiden växte fast vid detta. Talaren redogjorde för dessa svärdfästens typologi och utbredning, förevisande ett stort antal ljusbilder. De äldsta af dessa svärd vore från folkvandringstid, de yngsta från Vendeltid. Sedan talaren efter citat ur ett par Eddasånger framhållit, att de svärd, som i dessa åsyftades, måste hafva varit af samma utseende, som de nu af honom behandlade, drog han ur detta för dessa Eddasångers tillkomsttid afgörande slutsatser. I olikhet mot hvad man förr antagit, måste de härstamma redan från 500-talet.

Nästa föredrag hölls af frih. Rudolf Cederström och handlade om *Göingebössor*. Efter att ha redogjort för de få exemplar, som ännu finnas kvar af denna nordskånska vapentillverkning från 1500-talets slut och 1600-talets förra hälft, lämnade föredraganden en med talrika ljusbilder åskådliggjord redogörelse för de samtida och senare kolf- och låstypernas utseende och utbredning och för den plats Göingetillverkningen intog i förhållande till dessa.

Efter lunchen demonstrerade doc. Otto Rydbeck *Trefaldighetskyrkan* i Kristianstad, uppförd under 1600-talets första årtionden i den då nyanlagda staden. Kyrkan, som är ett af den nordiska senrenässansens allra märkligaste byggnadsminnen, innehåller äfven ett konsthistoriskt värdefullt inventarium.

Från kyrkan gick man till tåget för en färd till Kristianstads hamn och badort *Åhus*. Med anledning af besöket hade konsul Ljunggren låtit ånyo trycka och bland resenärerna utdela lektor Abraham Ahléns »Beskrifning öfver Åhus och dess slott samt utgräfningarna därstädes 1892—93» (ur Skånska Samlingar). Från slottsruinen redogjorde lektor Karl Enghoff för de öden, som öfvergått den gamla biskopsgården under de medeltida fejderna mellan ärkebiskoparna, som innehade slottet, och konungen, samt under reformationstidens strider mellan svenskar och danskar, tills det under det stora nordiska kriget omsider sköflades.

Därefter lämnade dr Sune Ambrosiani några korta meddelande rörande slottets topografi och ruinens ålder. Den kulle, som nu ligger norr om den utgräfda ruinkullen, har förmodligen varit den holme, där slottets ekonomibyggnader varit belägna. För att kunna få en rätt uppfattning af Åhus gamla slotts utseende borde äfven denna kulle undersökas och framförallt borde man ej tillåta, att den utan föregående undersökning ytterligare bebyggdes.

Från slottsruinen ställdes kosan till *Åhus' kyrka*, belägen inom det medeltida stadsområdet. Domkyrkoarkitekten Th. Wåhlin redogjorde för kyrkans byggnadshistoria, därvid han påpekade, att kyrkan antagligen grundlagts före midten af 1100-talet, och att dess äldsta del nu utgjordes af långhuset. År 1904 hade kyrkan under föredragandens ledning genomgått en omfattande restaurering. Efter ett kort besök i Carl XI:s stuga företogs med bogseraren Björn en färd utåt kusten. Mellan kl. 6 och 7 på aftonen voro resenärerna åter i Kristianstad.

Dagen slöt med en i Frimurarhotellet af konsul C. J. F. Ljunggren gifven middag för främlingarne jämte åtskilliga representanter för staden och länet.

Lördagen den 19 aug. 1916. Förste talare var f. riksantikvarien Oscar Montelius, hvilken inledde dagens egendomligt nog omkring begrafningsskick kretsande program med ett föredrag om *Människooffer vid grafven*. Talaren påpekade till en början skillnaden mellan offer åt gudarna och offer åt den döde. De senare innebära endast, att den döde i grafven får medtaga sådant, som redan var hans egendom, under det att gudarna som offer erhålla ting, dem de ej förut äga. Att människooffer likväl förekomma

såsom begrafningsskick, sammanhänger därmed, att på vissa kulturstadier människan äfven kan ingå i mänsklig egendom. En man af någon betydenhet äger på sådana stadier icke blott vapen, husgeråd och mat, utan äfven husdjur, slafvar och slafvinnor och bör vid öfvergången till ett annat lif följas af representativa delar af hela sin egendom. Att sådana grafoffer förekommit så godt som öfver hela den europeiska kulturkretsen under förhistorisk tid, bevisas såväl af litterära reminiscenser som af fornfynd. Hvad speciellt den skandinaviska norden beträffar, påpekade talaren, att fynd sådana som de i Osebergskeppet tydligen visa hurusom tjänare fått följa sina ägare i grafven. En synnerligen lefvande skildring af, huru en slafvinna offras och begrafves med sin herre, ger den arabiske författaren Ibn Foslan från de svenska handlandena i Ryssland under 900-talets början.

Emellertid visar det sig, att med en framskridande kultur denna barbariska sed upphör, dock icke med ens, utan genom förmedlande stadier. Redan i egyptiska grafvar finner man människofigurer, hvilka tydligen icke haft någon annan uppgift än att representera den dödes tjänare. Att fötterna på de kvinnliga bilderna äro afhuggna, tydes så, att man därigenom ville hindra dem från att fly. Äfven i kinesiska forngrafvar ha bilder af såväl människor som djur hittats. Kronprinsen äger i sina samlingar åtskilliga föremål af detta slag. Liknande fynd hittas också i grafvar från det forna Italien. Ett exempel på huru länge människooffer vid grafven kunnat hålla sig på europeiskt område visar sig i Joinvilles teckning af Ludvig den heliges historia. Han meddelar här, hurusom en fransk ädling, en deltagare i Ludvig den heliges korståg, år 1220 berättar en upplefvelse, hvilken han haft hos ett på det nuvarande Rumäniens område boende folk. Han berättar, att en ung förnäm man aflidit och blifvit satt i grafven på en stol, smyckad med dyrbara föremål. I grafven införas nu hans bästa häst och hans förnämste tjänare, hvilken frivilligt går i döden för att kunna följa sin herre i ett annat lif. Vid detta offer äro folkets förnämsta män och konungen närvarande. De förnäma öfverlämna åt offret stora mängder med guld och andra dyrbarheter för att hans herre skall ha godt däraf i det nya lifvet, och till sist öfverlämnar konungen en skrifvelse, adresserad till hans ättefader, folkets förste monark. I detta bref rekommenderar han på det varmaste den trogne tjänaren till det aflidna majestätet. Att äfven i våra dagar fullkomligt analoga saker förekommit, t. ex. i Afrika, torde vara allmänt bekant.

Till sist betonade talaren, att det i dessa tider, då man i allmänhet känner sig böjd att se pessimistiskt på kulturutvecklingen, likväl är en tröst att konstatera försvinnandet af åtminstone någon barbarisk sedvänja från gamla tider.

Omedelbart efter detta föredrag följde ett sådant af doktor Sune Ambrosiani: *Observationer rörande kristna grafmonument.* Den material-

samling, hvarifrån en del af ljusbilderna hämtats, hade under sistförflutna veckor samlats af arkitekten Wadsjö för Svenska Arkitekturminnesföreningen. Den första grupp grafmonument, hvars härkomst föredragaren sökte uppvisa, utgjordes af de enkla, resta bräderna af trä. Dessa förmodades vara att härleda från den bräda, dödsbrädan, hvarå den döde lades, omedelbart efter det lifvet flytt, hemma i gården. I samband härmed omnämndes vissa sidor af denna brädas historia i skilda länder, t. ex. dess öfvergång till likbår och på annan väg till hufvudbanér. En annan grupp vårdar voro likträna med känd förekomst väsentligen i Danmark och åter en de enkla korsen af trä. Den senare gruppens profylaktiska betydelse diskuterades. Vidare vidrördes de monumentgrupper, som hade sitt ursprung i det antika altaret och ur bostaden och påvisades i samband härmed, att ättlingar till vårdar som det s. k. Eskilstunamonumentet (en kista eller tumba med gaflarna begränsade af höga, ornerade, resta hällar) ännu användes så sent som under 1800-talets början t. ex. på Åhus kyrkogård. Sedan äfven problemet om familjebegrafningsplatser flyktigt berörts, vädjade talaren till de närvarande att icke försumma att observera och afbilda äfven till synes enkla och obetydliga vårdar å kyrkogårdarna, ty dessa kunna måhända gifva viktiga upplysningar i många för odlingshistorien värdefulla frågor, som i föredraget i agitationssyfte snarare uppradats än behandlats.

Sedan lunch intagits i museibyrån samlades mötesdeltagarna ånyo i aulan, och fröken Louise Hagberg höll föredrag öfver ämnet *En dödsrit från Helsingland och den dödes ro.* Talarinnan berättade först, att hon under en resa i Helsingland hört talas om ett gammalt bruk från hednatiden att dansa kring liket sista natten det befann sig ofvan jord. Denna hednatid torde emellertid icke ha varit så aflägsen. Hon hade nämligen träffat en 80-årig man, som berättat, att han som pojke hört en flicka omtala, att hennes mormoder varit med om en sådan dans kring ett lik. Med en intressant exempelsamling skildrades sedan liknande bruk i andra länder, icke endast i Europa utan äfven i Asien och Afrika. En dansk biskop hade berättat, att han 1663 tillsammans med sin moder varit på en likvaka, där det gick lustigt till med dans och lekar som vid ett julkalas. Den danske lustspelsförfattaren Ludvig Holberg berättade på sin tid, att han i sin barndom känt stor glädje öfver att ett barn hos grannens dött, ty då visste han, att det skulle följa några lustiga dagar. Meningen med dessa sedvänjor var flerfaldig. Man trodde sig på detta sätt kunna hålla de onda andarna på afstånd från den döda kroppen, och man ansåg t. o. m., att man underhöll och roade den dödes själ, som ännu ansågs vara kvar i kroppen. Man åt och drack och rökte och kunde t. o. m. roa sig med att skrämma hvarandra genom att härma den dödes röst och rörelser. På sina håll brukade man sätta liket på en

stol, hvarefter de församlade slogo sig ned rundt omkring och drucko den döde till. Den aflidne hörde allt, som försiggick i rummet, och man måste därför alltid tala väl om honom, äfven om han i lifvet varit en skälm. Bruket att dansa och roa sig kring liket är urgammalt. Ännu i dag är det i katolska länder på landsbygden brukligt, att den dödes anhöriga samla sig till vaka och därunder låta tiden gå under omväxlande bön och sång, kortspel och hvarjehanda lustigheter.

Äfven i Sverige har, framhöll talarinnan, likvakten tidigt varit i bruk. I den gamla folksägnen om »Klosterrofvet» uppmanades jungfrun att gå i vakstugan och se när junkern låg lik. Det ena förbudet efter det andra utfärdades emellertid här som i andra länder mot likvakorna med dryckesgillen och dans. Dessa förbud torde dock icke ha varit alltför effektiva, enär man vet, att t. o. m. så sent som på 1800-talet undersökningar anbefallts rörande deras förekomst. Sedan urminnes tider ha vi i Norden trott på ett lif efter detta. Likvakan hade, ansåg man, till uppgift att underlätta den dödes färd till andra sidan. Man ansåg det vara orätt att gråta och sörja öfver dödsfallet. Den döde var mera betjänt med att man var glad. Ett flitigt gråtande vid en dödsbår kunde t. o. m. ha till följd, att den döde åter vaknade till lif, och detta var en stor olycka. Ty den återgråtne blef aldrig fullt klok. Talarinnan gaf slutligen en hel del exempel på detta åskådningssätt.

Härpå höll lektor Karl Berlin föredrag öfver ämnet *Skånsk byggnadskultur*. Vårt lands fornminnen äro i allmänhet skyddade genom lagar, men det finnes ett slag af fornminne, som icke åtnjuter något som helst skydd, nämligen landskapets karaktär och naturskönhet. I våra dagar går utvecklingen raskt fram i riktning mot förstörande af landskapet. Tal. påpekade i förbigående den förstörelse, som anställdes af järnvägar, telefon- och telegrafledningar m. m. Det var ju nödvändigt att bygga hus, men det var icke nödvändigt att göra dem så fula, som nu i allmänhet sker. Förr hade hvarje trakt sin särskilda byggnadskonst, betingad af tillgången på material, befolkningens lefnadsförhållanden och traktens klimat. Men industrien och järnvägarna ha gifvit upphof till samhällen med villor, som man sträfvade efter att ge ett så brokigt yttre som möjligt med torn och hvarjehanda dekorationer. Tal. erinrade om den uppmärksamhet, som ägnades dessa ting af riksförbundet för bostadsvård, men framhöll nödvändigheten af att hvarje provins tog hand om sin byggnadskonst. Därpå beskrefs den Skånes speciella byggnadsstil, som vuxit fram ur slätten. Den mest typiska byggnaden var korsvirkeshuset. Förr ha äfven skåningarna bott i trähus, men så uppkom brist på timmer, och man inskränkte sig till att bygga stommen af trä, medan man klinte lera i mellanrummen. Denna byggnadsart kan icke tillåta några höga hus, men de låga husen voro också de för slättlandet med dess blåst mest lämpliga.

Korsvirkeshusen karakteriseras vidare af sina halmtäckta branta tak och långa smala längor. Man brukade jämföra arkitekturen med musiken. Beträffande korsvirkeshusen ville föredragshållaren likna de vertikala stolparna vid de musikaliska taktstrecken. Den musikaliska takten saknades fullkomligt i de nyare byggnadsstilarna. Trots sina stora förtjänster torde emellertid korsvirkeshusens tid vara ute. De äro för låga och kunna icke tillfredsställa moderna hygieniska kraf. Men det fanns stenhus, som voro lika goda skåningar som korsvirkeshusen. De stammade i allmänhet från 1700- och början på 1800-talet. Deras utmärkande drag äro vackra, enkla proportioner och en vacker gruppering af fönster. Äfven dessa ha en god musikalisk takt, man kunde tala om deras enkla ackord. De äro fast matematiskt bildade, med enkla talförhållanden mellan höjd och bredd.

Beträffande taken framhöllos halmtakens stora förtjänster. Deras tid torde emellertid vara förbi. Dels är det numera nästan omöjligt att få lämplig halm, dels finnas inga som kunna lägga ett halmtak och dels ha brandstodsbolagen gjort hvad de kunnat för att sprida tron på dessa taks eldfarlighet. Tal. ansåg fruktan för eldfängdheten vara betydligt öfverdrifven. De moderna taken af asfaltpapp voro billigare än halmtaken, men också betydligt sämre.

I fjor bildades Skånska föreningen för byggnadskultur. Denna förenings syfte är att vidmakthålla de gamla byggnadstraditionerna. Detta skulle ske genom undervisande af landtbyggmästare och demonstrerande af gamla goda byggnadsverk. Ett antal representativa ljusbilder förevisades.

Det ostadiga vädret syntes ej tillåta den tilltänkta utflykten till *Lillö slottsruin* i närheten af Kristianstad. Det föredrag, som afsetts för besöket på ruinkullen, hölls därför i museets aula af lektor Enghoff. I detta lämnade han en ingående skildring af de släkters historia, i hvilkas ägo slottet befunnit sig.

Mötet afslöts med några hjärtliga ord af f. riksantikvarien Montelius, som frambar ett tack till alla dem, hvilka bidragit till de lärorika resultaten af mötets förhandlingar, och till värdarne på stället, närmast museistyrelsen och dess ordförande konsul Ljunggren.

Voro förhandlingarna slut, skildes man därför icke åt. Under museistyrelsens värdskap deltogo de utsocknes och ett stort antal läns- och stadsbor i en vällyckad afskedsfest på Teaterrestauranten i stadsparken.

—*a*—*i*

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

GUSTAF UPMARK

NORDISKA MUSEETS STYRESMAN

1916

STOCKHOLM 1917
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
160551

NORDISKA MUSEET
KÄNN DIG SJÄLF
STOCKHOLM

INNEHÅLL.

Sid.

Allmogeslöjd, företrädesvis i Halland, vid medlet af 1700-talet. Ur Götheborgska Magasinet 1760 40
AMBROSIANI, S., Mötena i Kristianstad 17—19 aug. 1916 259
CORNELL, HENRIK, Några medeltida sakristiskåp i Norrland 81
DALGÅRD, W., Om linets odling och beredning. Några anteckningar från Djura kapellförsamling, Kopparbergs län 14
EKMAN, SVEN, En metkrok af trä, ännu använd i Småland 38
HAMMARSTEDT, N. E., Elias, åskguden. Ännu ett tillägg till »Olsmessa och Torsblot» 21
» » , »Ta jultuppen» och »sticka ögonen ur skomakaren» 30
» » , Klotformig sten använd för älfkult 35
JOHNSSON, PEHR, Mat och dryck. Hushållsbestyr i Göinge för en mansålder sedan 61
KEYLAND, NILS, Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrideld, slageld. Med en jämförande studie, forts. 195
LJUNGSTRÖM, CLAËS JOH., Ett vinterdygn i en torparstuga i Västergötland på 1820-talet. Efter Ny Ill. Tidning 1872 74
NILSSON, MARTIN P:n, Julklappen 49
ULRICH, ARVID, Plåt- och harneskmakareämbetet i Säter 1
UPMARK, GUSTAF, Skansen 25 år 97

Litteratur:

Folkloristiska och etnografiska studier. 1. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland. 128. Helsingfors 1916, 316 s. 8:o. Af N. E. H. 84
D. FRYKLUND, Afrikanska musikinstrument i Sundsvalls läroverks etnografiska samlingar. Sundsvall 1915. 38 sidor, 15 bilder. Af K. G. Lindblom 88
H. GROSCH, Gammel norsk vævkunst. 1—3. Kristiania 1913—15. Af M. C—n. 89

LARS LEVANDER, Livet i en älvdalsby före 1870-talet. På uppdrag av Älvdalens hembygdsförening skildrat. Stockholm 1914. 105 s. 8:o. Af Sigurd Erixon 90
N. SÖDERBLOM, Ur religionens historia. Stockholm 1915. 8 + 292 s. 8:o. Af N. E. H. 46

Notiser och *upprop:*

Vägledning i Afdelningen för bokhandtverk, s. 48; — Redogörelse för rester från C. W. Schéeles apotek inf. i Farmaceutisk revy 1915—16, s. 48; — Upprop angående oskiftade byar, s. 96.

Bilaga. Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1915 samt Redogörelse för Kungl. Lifrustkammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1915.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1915

STOCKHOLM 1917
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
160551

NORDISKA MUSEET
KÄNN DIG SJÄLF
STOCKHOLM

Nordiska Museets nämnd.

Sammansättningen af Nordiska Museets nämnd har varit densamma som föregående år och utgjordes alltså den 31 dec. 1915 af följande personer:

Ordförande: förste intendenten professor IS. GUST. CLASON, 1899.
Andre ordförande: rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
Skattmästare: öfverdirektör VIKTOR ALMQUIST, 1897.
Styresman: fil. doktor GUSTAF UPMARK, 1913.
Öfriga ledamöter: civilingeniör CLAES G. NORSTRÖM, 1900.
öfverintendenten fil. dr JOHN BÖTTIGER, 1901.
justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Nämnden hade under året 5 sammanträden.

Styresman och öfriga tjänstemän.

Tjänstgörande den 31 dec. 1915 voro:[1]

Styresman: GUSTAF UPMARK, fil. dr, 1902.
Ekonomichef: NILS CONRAD RINGERTZ, öfverste, 1913.
Intendenter: EDVARD HAMMARSTEDT, fil. dr, 1890.
ALARIK BEHM, 1897.
AXEL NILSSON, fil. kand., 1902. *Tjänstledig.*
NILS KEYLAND, fil. kand., 1906.
Ekonomiintendent: ALBERT HARALD ADELSOHN, 1913.
Amanuenser: AGNES LJUNGBERG, 1880.
VISEN LEWIN, 1885.
HILDA WALLIN, 1885.
ANNA LEWIN, 1886.
SELMA STRÖM, 1886.
LOUISE HAGBERG, 1891.
ELLEN PLANTHABER, 1893.
IDA MÖLLER, 1898.
HEDVIG BOIVIE, 1898.

[1] Årtalen angifva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet.

ELSA VON SCHWERIN, 1898.
GERDA CEDERBLOM, 1900.
SUNE AMBROSIANI, fil. dr, 1903. *T. f. intendent.*
EMELIE VON WALTERSTORFF, 1903.
LAURA STRIDSBERG, 1904.
ANNA RUDBECK, 1909.
LALLA KUGELBERG, 1910.
RAGNHILD BERGSTRÖM, 1911.
NILS LITHBERG, fil. dr, 1912.

E. o. amanuenser: SIGURD ERIXON, fil. kand., 1914.
ARVID BÆCKSTRÖM, fil. lic., 1914.

Bokhållare: HARALD ENGWALL, 1907.

Tjänstledighet har under året beviljats e. o. amanuensen Sigurd Erixon från den 6 okt. till årets slut i och för fullbordande af sina akademiska studier.

På grund af sjukdom har amanuensen dr Nils Lithberg varit förhindrad att tjänstgöra från årets början till den 1 mars, och för hälsans vårdande har amanuensen fröken Ragnhild Bergström åtnjutit tjänstledighet från 1 jan. till 6 okt.

Institutionens allmänna utveckling.

Statsanslag. I likhet med föregående år har Nordiska Museet äfven under år 1915 åtnjutit ett statsanslag af 80,000 kr.

Anslag af Stockholms stad har utgått med samma belopp som förut, 15,000 kr., och under enahanda villkor.

Donationer. Tvenne donationer hafva under året tillfallit Nordiska Museet. Fröknarna Edla och Bertha Thorell, af hvilka den förra afled den 17 sept. 1915 hade i sitt gemensamma testamente förordnat att ett belopp af 5,000 kr. skulle tillfalla museet. — Fröken Magna Sunnerdahl, som redan tidigare visat institutionen stor välvilja, öfverlämnade som gåfva 5,000 kr., med uttalad önskan att medlen skulle användas som bidrag till kostnaderna för inköp och uppförande af en kyrka å Skansen.

För öfriga till museet under år 1915 lämnade penninggåfvor redogöres här nedan, sid. 47.

Dyrtidstillägg. På grund af de genom världskriget stegrade lefnadsomkostnaderna beslöt nämnden att dyrtidstillägg i enlighet med af Stockholms

stad tillämpade grunder skulle för månaderna september t. o. m. december 1915 utgå till den vid Nordiska Museet anställda lägst aflönade personalen (lönestat II och III).

Pensionering. Vid nämndens sammanträde den 3 nov. 1915 fastställdes reglemente för pensionering af Nordiska Museets tjänstemän, hvarjämte förslag till pensionsväsendets finansiering antogs. — Pensionsreglementet är tryckt här nedan som bilaga s. 52.

Kansliet. Diarium öfver inkommande skrifvelser 1915, som förts af amanuensen fröken LOUISE HAGBERG, upptager 1,519 nummer; räkningar införas ej i detta diarium. Utgående skrifvelser i registratur och kopiebok utgöra 1,105 nummer; postboken upptager 17,616 afgångna försändelser, däraf 8,006 korsband.

Samlingarna.

De i Nordiska Museets hufvudliggare katalogförda samlingarna hafva under år 1915 ökats med 4,118 nummer. — Arbetet med föremålens införande i hufvudliggaren, som handhafts af amanuensen fröken ANNA LEWIN, deras märkning, konservering och desinficering har bedrifvits i enlighet med samma principer som förut.

Den osedvanligt stora ökningen i samlingarnas numerär beror framför allt på den systematiskt bedrifna kompletteringen af afdelningen för arbetets historia (se härom nedan). Arbete har pågått med ordnande af denna afdelning, af hvilken under året ett rum innehållande samlingar till belysande af *bokhandtverket*, tryckning af olika slag samt bindning, kunnat öppnas för allmänheten.

En permanent utställning af museets stora *samlingar af järnsmiden* har anordnats intill skråafdelningen i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den under år 1910 anordnade tillfälliga utställningen af dessa samlingar.

Ett rum i kolonnvåningen har disponerats för utställning af *nyförvärf* till samlingarna, en anordning som synts vara af behofvet påkallad icke minst på grund af det strängt upptagna utrymmet i museet.

Samtidigt har arbetet med de magasinerade samlingarnas ordnande fortsatts, hvarvid en mängd hyllor o. dyl. förfärdigats. I de i 1914 års redogörelse omtalade källarlokalerna i museibyggnadens södra del hafva skåp inrättats till förvaring af allmogedräkter. — Museibibliotekets bokmagasin har försetts med en del fasta hyllor.

Angående museets hufvudafdelningar, förvärf till samlingarna m. m. må här följande meddelas.

Allmogeafdelningen.

Föreståndaren intendenten fil. dr EDVARD HAMMARSTEDT har haft biträde af följande tjänstemän: amanuenserna fil. dr NILS LITHBERG, fröken GERDA CEDERBLOM (dräkter, smycken), fröken EMELIE v. WALTERSTORFF (textilföremål), fröken LOUISE HAGBERG (forntro, norska afd.), e. o. amanuensen fil. kand. SIGURD ERIXON, hvarjämte intendenten fil. kand. NILS KEYLAND föreståtт afdelningen för jakt och fiske.

Svenska allmogeafdelningens tillväxt under året framgår af följande.

Skåne. Såsom vanligt ligger äfven för detta år hufvudvikten af förvärfven från detta landskap i textila föremål. Sålunda hafva skänkts två åkdynor, den ena i flamskt, den andra i rödlakan, samt ett rödlakanstäcke. Bland öfriga textilförvärf må ock nämnas en bonad, »blådragning», från Norra Åsbo härad. Till folkdräktafdelningen erhölls en mansdräkt från Herrestads socken. Den är af sen typ och består af jacka och väst af mörkblått vadmal samt hvita långbyxor. För öfrigt förvärfvades redskap för spånad och annan textil verksamhet från Mellby socken samt redskap m. m. för tillverkning af bastrep från Hjärsås socken.

Blekinge. Främst är här att nämna en samling väfnader från östligaste och västligaste Blekinge, däribland från Listers härad, hvilket förut varit i här ifrågavarande hänseende svagt representeradt i museet, två bänktäcken i rödlakan och två i krabbasnår, ryor, flätningar m. m. Märkligt är ock ett täcke i flamskt och rödlakan i bårder samt tre broderade hängkläden. Bland andra förvärf är särskildt att nämna en prydligt målad kista, märkt 1855.

Gottland. Bland förvärfven härifrån må nämnas ett par myrskor för häst, af trä och järn, från Boge socken. För en del verktyg och redskap redogöres s. 26 i sammanhang med afdelningen för arbetets historia.

Öland. Härifrån inköptes bland annat ett par skrin med sluttande lock.

Småland. Textilförvärfven utgjordes af en samling ryor, däribland en med oklippta noppor. Bland de för öfrigt, såsom vanligt, från detta landskap jämförelsevis rikligt inkomna förvärfven böra särskildt framhållas ett stort, präktigt bord från Hallaryds socken, en samling dels laggade, dels svarfvade träkärl från Konga och Uppvidinge härader och åtskilliga glaserade lergodskärl från Mo härad. Utom det redan nämnda bordet må bland större möbler nämnas ett slagbord, en utdragssäng och en stol från Åsenhöga socken, Mo härad.

Halland är för detta år mycket obetydligt företrädt.

Bohuslän har däremot lämnat ett rätt beaktansvärdt tillskott, bestående i åtskilliga samlingarna fullständigande redskap och husgeråd.

Dalsland. Från detta under de föregående åren jämförelsevis mindre representerade landskap erhöll museet genom en af amanuensen fröken Louise Hagberg under året företagen forskningsresa ett till omkring 150 nummer uppgående nyförvärf, hvilket i hög grad bidragit att fullständiga bilden af detta landskaps folkkultur. De flesta föremålen förskrifva sig från Högsäters socken, men äfven Ryrs, Färgelanda, Håbols och Steneby socknar äro mer eller mindre företrädda. Ett särskildt omnämnande förtjänar en bänk, »tvärsäte», hvars underrede bildar en låda för bordskärl o. d. Den förskrifver sig från Rennelanda socken och skänktes till museet af hemmansägaren Lars Larsson i Torp. Genom senare köpeanbud förvärfvades bland annat några silfversmycken från Högsäters socken.

Västergötland. Härifrån inköptes bland annat några större åkerbruksredskap och fordon: en »träaxlavagn», en kärra och en plog från Flakebergs socken i Viste härad. Bland de öfriga förvärfven förtjäna särskildt följande att omnämnas: en vall-lur af trä med hornringar från Främmestads socken, en tappskål från Flakebergs socken samt ett skinnjärn för beredning af fårskinn från Hyringe socken.

Östergötland. I en antikvitetsaffär i Stockholm inköptes från detta landskap åtskilliga föremål, däribland ett par ganska prydligt ornerade mangelbräden.

Södermanland. Af den bekanta Österåkersdräkten förvärfvades en del prydliga och för den kvinnliga högtidsdräkten typiska öfverdelar af gult broderadt siden. Såsom sannolikt för landskapet numera rätt ovanliga föremål må nämnas en vall-lur, lindad med rottågor, från Skyllinge socken, och ett par flätade ostformar från Julita socken.

Uppland. Af de för detta landskap mycket utmärkande ryorna inköptes äfven detta år några exemplar. Bland öfriga förvärf böra särskildt nämnas en selbåge med den för Uppland utmärkande djurornamentiken, utan närmare härkomstuppgift, och en bonad med årtalet 1801, från Björklinge socken.

Västmanland tillgodosågs under året inom museets samlingar genom ett ganska ovanligt stort antal förvärf. Främst bör nämnas en till sjuttiofem nummer uppgående samling af verktyg, hufvudsakligen för snickeriarbete och bygge, från Säby socken, hvilken förvärfvades genom folkskolläraren I. Andrén i Västerås. Märklig är ock en för trampning såsom drifkraft anordnad hemkvarn, märkt 1774, från Munktorps socken, och ett svarfvadt, präktigt, rödmåladt ståndkar af en åtminstone till 1500-talet hänvisande typ från Säby socken. Från samma socken inköptes ock ett årder.

Värmland. Bland de rätt fåtaliga föremål, som härifrån erhöllos, är särskildt att framhålla ett präktigt skåp i två afdelningar med typisk och

god bergslagsmålning, från Fryksände socken. Från Dalby socken erhölls en målad träpokal af den för några bland de västra landskapen utmärkande typen.

Dalarna har såsom vanligt varit i hög grad gifvande och fortfarande, särskildt genom amanuensen S. Erixons forskningar inom landskapet, lämnat flera mycket intressanta föremål. Främst bör nämnas en s. k. kronstång, afslutande i drakhufvuden, från Mickelsvåls by i Orsa socken, fig. 1. Visserligen kan detta exemplar i prydlighet icke mäta sig med flertalet af de kronstänger, som museet förut ägde, men den är till följd af sin sällsynthet och sitt kulturhistoriska intresse dock af ett synnerligen stort värde. Af öfriga förvärf bör nämnas en barnkasse af näfver, leksak, särdeles väl arbetad, från Orsa socken, och en spånask med genombruten ornering och rödt underlag

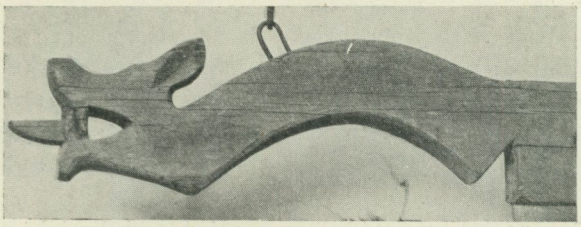

Fig. 1. Del af kronstång
från Mickelsvåls by, Orsa sn, Dalarna. Omkr. 1/9. Nord. M. 125,687.

under denna, ett slags föremål, hvaraf ett svenskt etnografiskt museum knappast kan erhålla för många. Denna förskrifver sig från Mora socken. Under en forskningsresa i Dalarna förvärfvade amanuensen Erixon utom den sistnämnda asken och den redan nämnda kronstången, på hvilken museet förut erhållit anvisning, bland ett mycket beaktansvärdt antal redskap och husgeråd äfven ett bordsäte från Mora socken samt ett par gamla åkerbruksredskap, harf och årder, från Orsa och Vänjans socknar. Genom fil. kandidat O. Bannbers erhöllos en del föremål från Malungs och Floda socknar, bland hvilka särskildt är att nämna en uppsats skinnareverktyg från förstnämnda socken. Bland de af kand. Bannbers lämnade föremålen var äfven en af honom förfärdigad modell af en myrbod i Malung. Vid redogörelsen för Dalarna böra slutligen förvärfven till samlingarna af folkdräkter och textilier ingalunda förbigås. Dräktpersedlar erhöllos från ett flertal socknar. Från Nås härstammar en nästan fullständig kvinnodräkt, och från Rättvik och Leksand erhöllos ett flertal karakteristiskt broderade s. k. kjortelsäckar. Bland textilierna märkas ryor — en förut från Dalarna okänd företeelse inom allmogekulturen — och s. k. näfversömsarbeten samt en af författaren Carl Larsson i By skänkt »skriftresduk».

Gästrikland. Från denna lilla, men i kulturellt hänseende på flera håll intressanta provins voro förvärfven under detta år mycket fåtaliga.

Hälsingland. Vida rikligare inkommo föremål från detta icke blott af en gammaldags burgen allmogekultur utan ju ock betydligt mer omfattande landskap. Bland textilier må nämnas en samling väfnader och broderier från Järfsö och Ljusdals socknar såsom ryor, fälltäcken i krokväf, »kuddhufvor» i Järfsösöm, en profsamling af s. k. näfversöm samt handtryckta kuddvar. Bland dräktpersedlar märkas strödda dräktdelar från Järfsö, Ängersjö, Delsbo och Ofvanåkers socknar, och från sistnämnda socken en hel brudgumsdräkt af blågrått kläde. Såsom de märkligaste förvärfven må för öfrigt nämnas en mycket prydligt målad släde och ett skrin med hvälfdt lock, streckorneradt och af gotisk prägel, bägge dessa utan närmare härkomstuppgift, samt vidare en bonad å väf med årtalet 1756 från Delsbo socken och åtskilliga alster såsom flaskor, askar m. m. af den för det nordligare Sverige utmärkande näfverslöjden. I samband med förvärfvet af Älfrosgården till Skansen följde äfven en del föremål från Ängersjö kapellförsamling i nordvästra Hälsingland, hvaribland såsom ovanligare må nämnas en slana, »villa», för torkning af mårdskinn, ett redskap af trä och järn för afskalning af furubark till näringsämne, samt en vadmalsstamp.

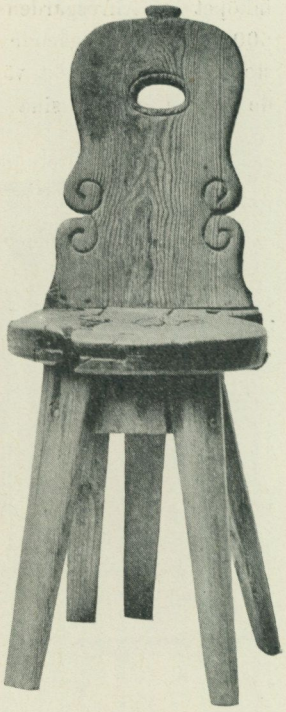

Fig. 2. Stol från Älfros' sn, Härjedalen. H. 0,77 m. Nord. M. 125,187.

Härjedalen. Från intet svenskt landskap förvärfvades under året så många och musealt viktiga föremål som från detta ännu af nyare kulturströmningar jämförelsevis mycket ofördärfvade landskap. Förtjänsten af denna samlargärning är intendenten Keylands, hvilken i samband med

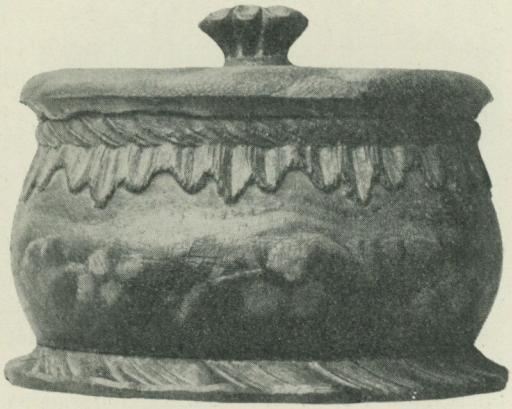

Fig. 3. Ask af trä, målad, från Älfros' sn, Härjedalen. H. 0,16m. Nord. M. 124,828.

inköpet af Älfrosgården (se s. 30), äfven anskaffande här antydda till inemot 600 nummer uppgående samling af husgeråd och redskap. Att här ur denna stora och etnografiskt värdefulla samling framhålla några vissa föremål framför de öfriga möter sina stora svårigheter. Emellertid må här nämnas en stol af en för Härjedalen egendomlig form med fem ben, fig. 2, en hjärtformig träskål af ovanligt välgjordt arbete, en flaska af näfver, tydligen gjord efter förebild af en gammaldags kopparflaska för brännvin samt en, tydligen under inflytande af keramisk förebild i trä snidad ask, fig. 3, ornerad och målad i blågrön färg, alla från Älfros' socken. Äfven i folkdräkthänseende blef detta landskap och särskildt denna socken under året rikast representeradt i förvärfsväg.

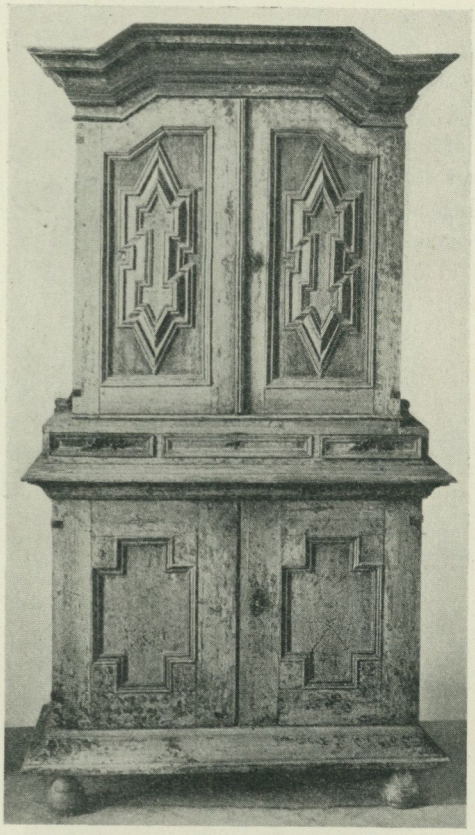

Fig. 4. Skåp från Holmön, Västerbotten. H. 2,21 m. Nord. M. 124,120.

Jämtland. Från Jämtland erhöllos en s. k. bärmes (ställning för bärande af bördor) samt skarbågar, »trugor», från Hotagens socken. För vandrare, som måste bära utrustning med sig, är den nordsvenska bärmesen, då den är väl utförd, väl det bästa bärredskap som kan erhållas. Med en därvid fastsnörd lämplig ränsel, t. ex. en god näfverkont, öfverträffar den afgjordt den till oss från de sydtyska alpländerna införda s. k. ryggsäcken.

Ångermanland. Härifrån erhölls en rya.

Västerbotten. Näst Härjedalen har Västerbotten under här i fråga varande år lämnat den rikaste etnografiska skörden. I detta landskap företog författaren Sigurd Dahlbäck, särskildt på den utanför Umeå liggande Holmön grundliga forskningar och insamlingar, hvilka, utom i litterära forskningsresultat, resulterade i öfver 200 samlingsnummer. Såsom äfven från allmänt slöjdintresse märkliga må särskildt nämnas två skåp från nämnda ö, af hvilka ett här i bild återgifves, fig. 4. Vidare förvärfvades från denna lands-

del bland annat en valkmaskin från Skellefteå landsförsamling. Af Västerbottens hemslöjdsförening skänktes väfnader i västerbottensdräll och fälltäcksväfnad.

Lappland. Till den textila afdelningen erhöllos några täcken från Torne lappmark.

Norge. Från vårt grannland i väster hafva förvärfven under detta likasom närmast föregående år af flera skäl varit mycket få. Såsom märkligt förvärf för året bör nämnas ett broderadt dynvar med årtalet 1777.

Till **samlingen af etnografiskt jämförelsematerial från europeiska folk i allmänhet** erhöllos ett par påskägg från Siebenbürgen.

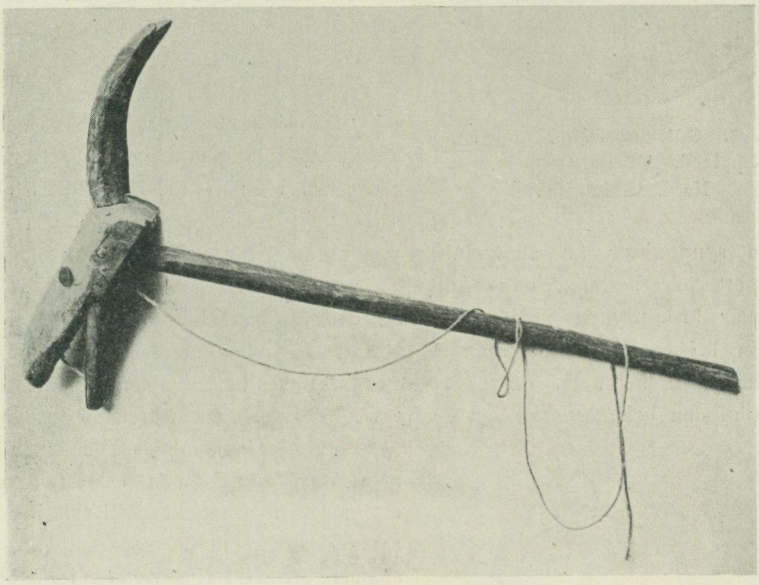

Fig. 5. Julbockhufvud
från Säby sn, Västmanland. L. 0,97 m. Nord. M. 125,508.

Afdelningen för föremål tillhörande svensk forntro. — Julbockar af halm erhöllos från Söderfors i Uppland, Bjursås socken i Dalarna och Högsäters socken i Dalsland. Särskildt märklig är en julbock, eller riktigare ett på en stång fäst julbockhufvud af trä, hvilket burits af den person, som agerade julbock, fig. 5. Det är försedt med rörlig underkäk, hvaraf i Tyskland uttrycket »klapperbock». Denna pjäs förskrifver sig från Säby socken i Västmanland. Bland julhalmsfigurerna bör nämnas äfven en jultupp, »juletyppa», från Bokenäs socken i Bohuslän. (Se härom Fataburen 1916 s. 30.) Bland den rätt talrika samlingen julbröd äro särskildt att märka en såkaka från Norrby

socken i Uppland, bakad till jul och förvarad till såningstiden, fig. 6, samt en julkaka från Högsäters socken i Dalsland, hvilken förvarades till första maj. Den är i likhet med åtskilliga andra bröd af denna kategori prydd med symboliska fågelfigurer. Vidare erhöllos ett par julkronor, den ena, en »kronga», från Vänjans socken i Dalarna, af vassrör. Från Håbols socken i Dalsland köptes en barnlinda, märklig för den därpå fastsydda lappen, i hvilken en barnet skyddande slant varit innesluten. Sist må ock nämnas en samling på ett hundratal af s. k. påskbref.

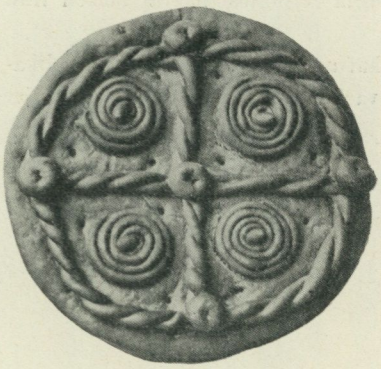

Fig. 6. Såkaka från Norrby sn, Uppland. Tvärm. 0,235 m. Nord. M. 122,550.

Afdelningen för mått, vikt och tidräkning har under året jämförelsevis rikt förkofrats. Flera af de hitförbara föremålen hafva dock mera sitt intresse från andra synpunkter än användningssynpunkten. Så är t. ex. förhållandet med ett par besman, enligt uppgift från Uppsala och Lund, hvilkas viktklumpar äro prydda med ornerade skifvor af ben eller älghorn. Till följd af sin brist på härkomstuppgift hitföras till denna afdelning ock fem runstafvar, med årtal fr. o. m. 1593 och framåt, hvilka öfverlämnades såsom gåfva af den bekante samlaren grefve G. M. Hamiltons å Hedensberg dödsbo. För öfrigt må nämnas ett måttkärl med årtal 1727 från Holmön, Västerbotten, och ett mått för laggkärlstillverkning från samma håll, samt ett sädesmått, en rund spånask, från Mellby socken i Skåne.

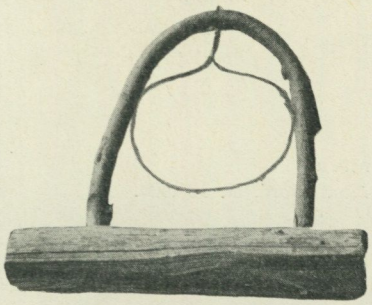

Fig. 7. Ripsnara från Älfros' sn, Härjedalen. Nord. M. 125,005. H. 0,24 m.

Jakt- och fiskeriafdelningen erhöll under 1915 en större tillökning än vanligt, omkring 150 nummer. I jaktafdelningen anteckna vi några bågar med snaror för ripfångst, fig. 7. Sådana brukar man placera i rader i snön med ris mellan hvarje, så att riporna tvingas att passera genom bågarna, då de bli snarade. Vidare ett älgdragsspjut, en fullständig modell till ett älgdrag, kruttyg och gevär från Älfros' socken i Härjedalen; flera kruttyg och ett dussintal gevär med både flint- och knallhattslås, lodbössor (bland dem sälstudsare) och

hagelbössor från norra och mellersta Sverige. Säljakten vid Holmön i Västerbotten belyses genom spjut eller väckare, skredstänger, hvarmed skytten skjuter sig fram öfver isen i framliggande ställning, ett till skredstången hörande skyle, »sälhandskar», sälkikare m. m.

Samlingar af fiskeriredskap förvärfvades från Snatrabodarna i Vesslands socken, Gårdskär i Älfkarleby socken, Grönö i Öster-Löfsta socken, Uppland,

Fig. 8. Eka (etja) från Asktjärn, Äppelbo sn, Dalarna. Nord. M. 122,779 a. Längd 4,78 m.

från Holmöns kapellförsamling i Västerbotten, Älfros' socken i Härjedalen, Kivik i Mellby socken, Skåne, och från Katrinebergs socken i Hälsingland. En mängd tillbehör jämte husgeråd, kärl och verktyg, som mera indirekt höra till fisket, komplettera somliga samlingar och bidraga till att ställa särskildt kustfisket och dess idkares lefnadsvillkor i lärorik belysning.

Vi märka nät af diverse slag, t. ex. siknät (Gäfle), sillnät (Snatrabodarna), en håf (Snatrabodarna), en ryssja (Härjedalen); knytnålar och kaflar för bindning af olikgrofva nät och nätdelar (Gäfle och Kivik, t. ex. »förefamns-, mellanfamns-, bakfamns- och armakaflar»); flöten och sänken af olika material och form; krokar af metall, såsom laxkrok, t. o. m. af envirke,

»enklynna» (Törnesfalla socken, Småland, se Fatab. för innevarande år sid. 38 o. f.), pimpeldon från Stockholm; 9 st. ljustrar från olika trakter, däribland ett s. k. ålaspjut, en ljusterlampa af modernare typ, använd vid ljustring; maskhoar af näfver och metstickor (Härjedalen). Särskildt beaktansvärda förvärf äro sju mjärdar, hvilka typologiskt komplettera den äldre samlingen. Af det i Härjedalen sedan gammalt mycket använda och omtyckta redskapet för laxöringsfiske *sleu* eller *slöu*, portativ låda af bräder med botten af störar, mellan hvilka vattnet rinner ned, så att en inkommen öring strax blir liggande på det torra. Ekstockar förvärfvades från Hornborga i Västergötland, Nottebäck i Småland, Ärila i Södermanland och Äppelbo i Dalarna. Af den sist nämnda meddelas här en fotografi, tagen på fyndplatsen, Asktjärn, visande hur den rotts, fig. 8. Till slut förtjänar att omnämnas en kräfttång (kräftnypa), några nätbindningstjugor (Snatrabodarna, Holmön m. fl. st.), en pulsstång, strömmingskärl och redskap för tillverkning af sådana.

Samfundsväsen. Museets afdelning för samfundsväsen har fått viktiga nyförvärf af föremål och arkivalier. För de senare redogöres på annat ställe. Bland föremålen märkas främst de, som äro anknutna till byväsendet. Genom de pågående byundersökningarna ha äfven detta år (jfr redogörelsen för 1914) ett par byskrin förvärfvats, det ena från Gynge by, Resmo sn, Öland, innehållande åtskilliga handlingar, hvaribland en serie bystämmoprotokoll, som är synnerligen ovanligt (det hela gåfva af Gynge bymän), det andra är en bylåda från Vasselnäs fäbod, Våmhus sn, Dalarna, innehållande förteckning på bymännen samt räkenskaper rörande arbetet, stämmobeslut etc. Till byväsendet höra också bybudkafle af trä från Byle by, Skedevi sn, Östergötland, och en serie refstickor från Orsa, Dalarna.

Tvenne rotekistor, hvari de indelta soldaterna hade sin utrustning ha förvärfvats, den ena från Västmanland, tillhörande Västmanlands regemente, den andra från Dalsland, tillhörande Västgöta Dals regemente.

Bland till jurisdiktionen hörande nyförvärf må nämnas bricka för landtpolisen i Foss sn, Bohuslän, samt i viss mån en »nämndemansväska» af läder med skjutlåda af trä nedtill, från Uppland. Ett par auktionsklubbor ha också införlifvats med museets samlingar.

Af föremål, anknutna till samfundsindelningens grupper och klasser, har museet också fått en del, såsom födelsesticka från Jämtland (med inskurna initialer och årtal) och 3 kransar af lingonris för flickornas konfirmerande, från Ålfros' sn, Härjedalen. I viss mån höra också hit käppyxa af mässing med graverad ornering och inskrift: »Olof Larsson i Kulsbiörk och Leksand åhr 1797» samt märkjärn från Västerbotten.

Afdelningen för de högre ständen.

Afdelningen har förestått af museets styresman fil. dr GUSTAF UPMARK, hvarjämte följande tjänstemän arbetat inom afdelningen: amanuenserna fröken ANNA LEWIN (dräkter, textilföremål), fröken GERDA CEDERBLOM (leksaker, duktyg), fröken HEDVIG BOIVIE (musikinstrument), e. o. amanuensen fil. lic. ARVID BÆCKSTRÖM.

De märkligaste förvärfven till afdelningen för de högre ständen tillhöra den grupp af föremål som deponerats i museet från Statens Historiska Museum. Flertalet af dessa föremål härstamma från 1500- och 1600-talen, och de komplettera därför på ett särdeles lyckligt sätt Nordiska Museets samlingar, som af naturliga skäl just ifråga om dessa tidehvarf icke äro så rika som ifråga om senare perioder.

Den äldre vasatiden, 1500-talet, företrädes af en ståtlig samling dryckeskärl af trä samt en väfd tapet; flertalet af dessa föremål angifvas genom å dem anbragta vapensköldar hafva tillhört rikets förnämligaste ätter. Den stora dryckesbollen med Ture Pedersson Bjelkes († 1520) och hans frus Karin Nilsdotters (två sparrar) 16 anvapen finnes närmare omtalad och beskrifven i Fataburen 1915 af amanuensen Sigurd Erixon, som där på goda skäl gör gällande att det ståtliga dryckeskärlet förfärdigats till Ture Pederssons graföl år 1520.

De öfriga från detta tidehvarf härstammande dryckeskärl, som tillhöra depositionen, äro s. k. kåsor, af rödmåladt trä, af den typ som bl. a. finnes afbildad i Olaus Magnus Historia om de nordiska folken och hvaraf Nordiska Museet redan förut ägde ett ehuru skadadt exemplar, prydt med tvenne i svart målade vapensköldar, som datera kåsan till 1530-talet. Af de nu tillkomna äro icke mindre än tre försedda med daterande vapen; alla äro de några årtionden yngre än den nyssnämnda kåsan. Vapnen angifva som ägare, eller dem för hvilka kärlen förfärdigats, respektive: rikshofmästaren Hogenskild Bjelke († 1605), son till ägarna af museets nyssnämnda äldre kåsa, och hans gemål Anna Sture († 1595), Svante Stures och »kung» Märtas dotter, hvilka gifte sig 1569; vidare den bekante sjöhjälten Claes Christersson Horn († 1566) och hans gemål Kerstin Krumme († 1575), gifta 1551; samt slutligen Anders Keith († 1597) och hans fru Elisabeth Birgersdotter Grip, med hvilken han gifte sig 1573. Å sistnämnda kåsa förekomma jämte vapensköldarna äfven initialer H. A. K. = Herr Anders Keith och F. E. G. = Fru Elisabeth Grip.

Genom sina vapen angifva sig dessa dryckeskärl såsom tillhörande de förnämligaste ätterna i Vasakungarnas Sverige, men för öfrigt bilda de intressanta

förbindelseled mellan »allmoge-» och »högreständ». — Helt till den senare samhällsgruppen hör däremot den väfda tapet, fig. 9, med årtalet 1554 och ätterna Stenbocks och Leijonhufvuds vapen som likaledes tillhör de deponerade föremålen. Midtpartiet framställer Kristus, som uppenbarar sig för sin moder, och omgifves af en rik bård med blad, blommor och frukter; en uppslagen

Fig. 9. Väfd tapet med ätterna Stenbocks och Leijonhufvuds vapen och årtalet 1554; svenskt arbete. Höjd: 1,770 m. Bredd: 2,570 m.

bok, invid hvilken Maria knäböjer, bär den svenska inskriften: »O Gud beholt mig i tin sons kiennedom». Vapnen angifva Gustaf Vasas svärfader Gustaf Olofsson Stenbock till Torpa († 1571) och hans fru Brita Eriksdotter Leijonhufvud, drottning Margaretas syster. Dr J. Böttiger, som beskrifver tapeten i sitt monumentala verk: »Svenska statens samling af väfda tapeter», påpekar att den är den enda daterade i sitt slag och förmodar att den kan vara väfd af den förnämste af de svenske »guldväfvarna» vid Gustaf Vasas hof, Nils Eskilsson, möjligen som gåfva af kungen till hans svärföräldrar.

Från 1500-talet härstammar äfven en liten alabasterrelief i ram framställande »riddaren Walkendorff knäböjande på Kristi graf.»

Till **den yngre vasatiden** höra några synnerligen intressanta stolar. Den äldsta af dessa torde vara en karmstol, ursprungligen härstammande från Lillherrdal i Härjedalen, som måhända borde föras på allmogeafdelningen; den uppges hafva tjänat som domarstol och torde härstamma från tiden omkring 1600. Å ryggsidan bär den en runrad tolkad af Sophus Bugge i Sv. Fornminnesföreningens tidskrift bd. 10; med Älfdalsrunor och på Älfdalsmål står här: »Hvar och en ser först här (på?) det han har själf gjort förr än han straffar (= tadlar) det jag har gjort.»

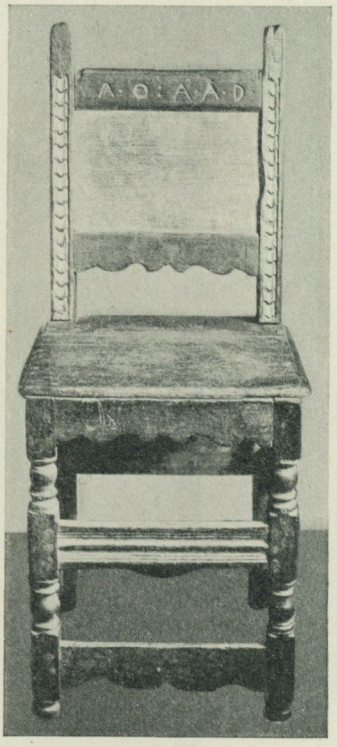

Fig. 10. Stol af ek och furu med Axel Oxenstiernas och Anna Åkesdotters initialer. Höjd: 1,125 m.

»Från någon kyrka på Öland» uppgifves en länstol af ek härstamma; den prydes i ryggen af ett renässansmässigt bågfält och inskriften I. H. S. B. B. E. R. — 1639 MAIVS 21. — Af ändå större intresse äro måhända ett par enkla stolar af ek och furu med svarfvade ben och kraftiga slåar, fig. 10, som å ryggarnas öfverstycke bära initialerna A. O. A. Å. D., hvilket betyder Axel Oxenstierna, Anna Åkes Dotter (Bååt); stolarna härstamma från Tidö i Västmanland och torde kunna dateras till 1630—40-talet, en tid från hvilken jämförelsevis få stolar finnas i behåll.

Till dessa sittmöbler sluta sig några präktiga förvaringsmöbler, nämligen ett praktfullt skåp af ek med rikaste sniderier, pilastrar, listverk och bibliska figurscener, härstammande från Husaby kyrka i Västergötland och enligt Chr. A. Jensen »Danmarks Snedkere og Billedsnidere 1536—1660» förfärdigats af Peder Jensen Kolding under 1600-talets andra fjärdedel. — Vidare äro att nämna en större och en mindre kista af ek med rika sniderier, den större från Uppland.

Från midten af 1600-talet härstammar en länstol af brunbetsad björk och furu med kryss, som är klädd, ytterst bristfälligt f. ö., med fragment af en hautelisse-väfnad, samtidig med den ofvan omtalade tapeten och bärande Leijonhufvudska ättens vapen i samma form som å tapeten. På grund häraf har stolen länge gått och gällt för att hafva tillhört drottning Margareta Leijonhufvud, något som emellertid är otänkbart på grund af själfva stolens form.

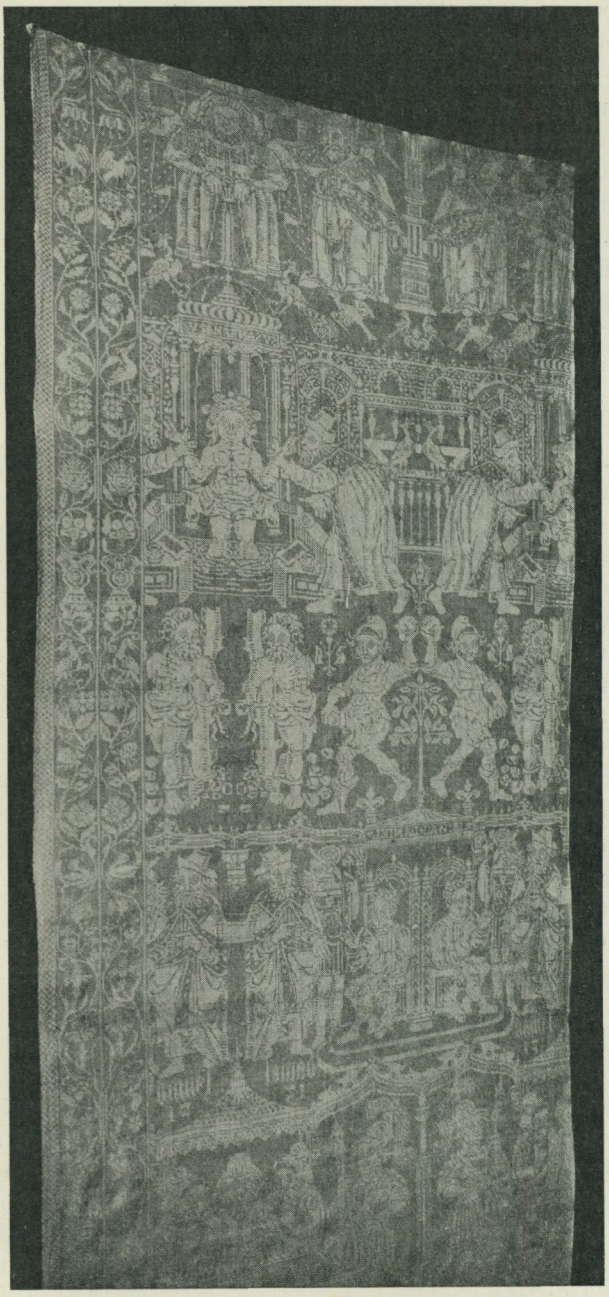

Fig. 11. Duk af linnedamast. Nord. M. 125,324.

Bland inköpta föremål från yngre vasatid är att nämna en liten väska, möjligen en dukatpung, väfd i silke i haute-lisse-teknik med ätterna Bocks och Ribbings vapensköldar, hvardera omgifven af åtta anvapen och initialerna S. B., och angifvande att väskan tillhört Sven Lindormson Bock (f. 1598), son af Lindorm Bock och hans fru Märta Ribbing.

Det **karolinska tidehvarfvet**, 1600-talets senare hälft fram till 1720, är talrikt representeradt bland de från Statens Historiska Museum deponerade föremålen. Ett par ståtliga, rikt skulpterade länstolar af ek af holländsk-engelsk typ, klädda med gyllenläder uppgifvas härstamma från Kalmar slott. — Ett större skrin, s. k. nattlåda, af valnöt med de rikaste beslag af drifven mässing har ursprungligen stått på Ulriksdal, hvarifrån det år 1822 flyttades till kgl. klädkammaren; måhända har det funnits på Ulriksdal allt sedan riksänkedrottningens, Hedvig Eleonoras, tid. — Samma ursprung har en brädspelslåda med rika inläggningar af ebenholtz, elfenben och olikfärgade träslag med tillhörande 24 brickor af elfenben och buxbom.

Äfven från denna period innehåller depositionen en mängd dryckeskärl, däribland ett tiotal pokaler och bägare af olika form och storlek, svarfvade af masur och prydda med benknappar. Vidare märkas fem st. s. k. snibbaskålar målade i rödt och delvis försedda med drastiska inskrifter, en daterad 1690. — Fyra st. dylika skålar, däribland två daterade 1685 och 1687 hafva under året erhållits från den bekanta Hamiltonska samlingen å Hedensberg i Västmanland. Därifrån härstammar äfven en enkel trätallrik, hvars inskrifter tala för sig själfva; å den ena sidan står skrifvet med bläck: »Denne talricken haar Saligh Christoffer Jahanson ätit på i många åhr, och sedan iagh hans son Johan Ekeblad i 20 åhr, til des talricken intet årka tiäna längre Utan gick mitt i tu, däck haar iagh låtit slå ihop honum och lagdt honum i fatebuuren för sin gambla tiänst skull och til ett monument. Datum Stohla den 21 januarij 1685.» — Å andra sidan läses: »Till ett bevis på fordna världens tarflighet och goda hushåldnig (sic!) bör vetas, att denne Johan Ekeblad hadde fåt, då han var Residante i Frankriket af Kon. Ludvig XIV en magnifique silfver service. Stola 1 Sept. 1796. Clas Ekeblad Grefve til Stola.»

För öfrigt märkas bland förvärfven från denna tid en glasbägare på tre kulfötter från Kungsholms glasbruk i Stockholm, ett ätbestick, knif och gaffel, med skulpterade benskaft i läderslida samt ett par damastdukar af holländsk tillverkning, hvilkas mönster återgifva scener ur Susannas historia, fig. 11. — Bland textila föremål äro att nämna tvenne hvitbroderier i plattsöm på finaste linne till örngått samt en hvit mönsterduk, daterad 1678.

Tiden 1720—1750 företrädes bland årets förvärf af ett stort skåp med lådor i nedre och dörrar i den öfre delen; det yttre är lackeradt, en grof

och säkerligen i Sverige utförd efterbildning af de lackerade möbler af holländsk och engelsk tillverkning, i sin ordning återgående på ostasiatiska förebilder, som redan tidigare funnos här i landet. Skåpets innanrede är lackeradt i lysande röd färg, och å dörrarnas insidor äro anbragta synnerligen väl utförda blomstermålningar. — Af möbler från denna tid har äfven inköpts en stol af valnöt med rotting i ryggen och ursprungligen äfven i sitsen, närmast af holländsk, i Sverige naturaliserad typ. För öfrigt kunna nämnas en servet af linnedamast, dat. 1734, och en monumental puddingform af koppar i form af ett fästningsverk med kanoner och kulhögar.

Af intresse som dokument för utredande af den ännu så föga kända svenska glastillverkningens historia äro ett par glasbägare på låg fot, försedda med svenska inskrifter: »Som himmelen will. M. D. v. Meck.» — »Farwähl med allt sammans A. D. W. F.», samt med årtalet 1741 inslipadt under foten; som bekant är 1741 Kostafabrikens grundläggningsår.

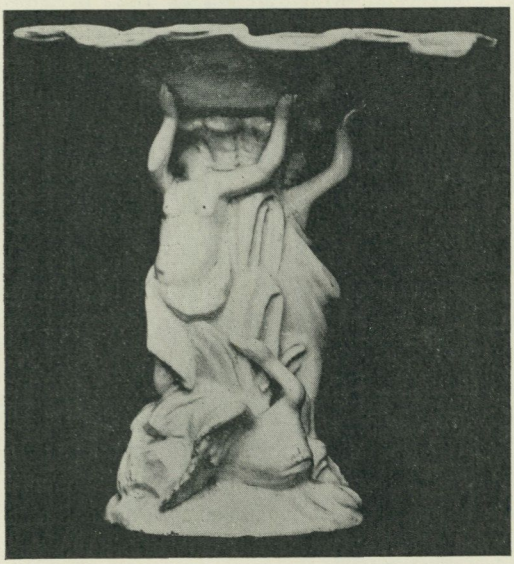

Fig. 12. Fruktskål af fajans, Marieberg 1760-talet. Höjd: 0,343 m. Nord. M. 122,797.

Från **rokokotidehvarfvet** och följande stilperioder äger museet redan förut goda samlingar af möbler, hvarför här numera endast smärre kompletteringar äro nödvändiga. Under året har förvärfvats en fällstol af mahogny af engelsk typ med sits af läder, hvarjämte bland de från Statens Historiska Museum deponerade föremålen befinner sig en liten länstol för barn, af ek med inläggningar i olika träslag å ryggbrickan; den lilla stolen, hvars ben äro betydligt afnötta, uppgifves hafva begagnats af Gustaf III:s syster prinsessan Sofia Albertina (f. 1753 † 1829) som barn, något som väl kan stämma öfverens med dess tillkomsttid, 1750—60-talet.

Från denna den svenska keramikens blomstringstid hafva bl. a. inköpts tvenne föremål af Mariebergs tillverkning från 1760-talet, nämligen en helhvit vas med dekor i relief af hittills i museet icke representerad form samt en synnerligen vacker fruktskål, fig. 12, bildad af tvenne nymfer som på sina lyftade armar

bära en aflångt oval mussla. Som en kuriositet kan omtalas, att denna skål betalades å auktion i Stockholm med 190 kr. och att en identiskt likadan skål i dec. 1916 likaledes å auktion i Stockholm betalades med 2,065 kr.

Bland öfriga förvärf från rokokotiden kunna nämnas en flaska af lergods glaserad i brungult, signerad »den 26. Augusti. 1756» af en i Grenna verksam krukmakare, en kanna af grönt glas och några etsade pokaler.

Ett damporträtt, framställande fröken Elisabeth Gyllenborg (f. 1743 † 1762) och signerad af Ulrika Fredrika Pasch inköptes därför att den unga damen var afkonterfejad iklädd Vadstena adliga jungfrustifts ordensdräkt med ljusblått band öfver bröstet.

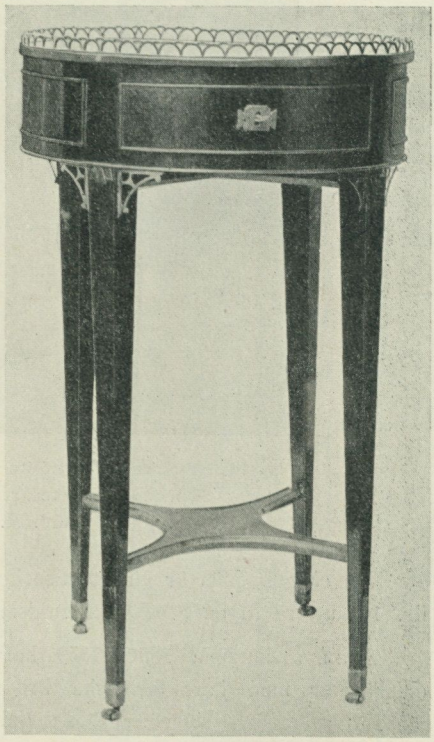

Fig. 13. Sybord af mahogny med mässingsgaller och lister, 1790-talet; har tillhört Anna Maria Lenngren. Höjd: 0,78 m.

Från det **gustavianska tidehvarfvet** äro förvärfven under detta år ovanligt obetydliga, en aflång tennskål i den utpräglade rokokoform, som var i bruk ännu på 1780-talet, en liten samling dricksglas af olika typer, ett dörröfverstycke från ett Stockholmshus, en konfirmationströja af hvitt linne med stickbroderi, buren 1775, och en dopklädning m. m. från 1780-talet.

Det märkligaste förvärfvet från denna tidsperiod, 1790-talet, är ett från Statens Historiska Museum deponeradt litet bord af mahogny med mässingslister och galler kring den runda skifvan, fig. 13, som enligt säker tradition tillhört skaldinnan Anna Maria Lenngren († 1817).

Förvärfven från **empire-tidehvarfvet** utgöras af en säng af mahogny med förgyllda skulpterade fötter, en synnerligen representativ möbel, samt ett litet bord med skifva af alrot och tredelad svartmålad fot, hvilket enligt under skifvan anbragt tryckt lapp är: »Målat på rådman Asplinds Werkstad i Fahlun. At rengöra detta Arbete, sker med en yllelapp, doppad i hvad olja som

helst, och gnides helt hårdt tils alla fläckar och ripor äro borta. Sedan aftorkas oljan med sammanmalit Rågmjöl, då det blir lika blankt, som nytt.»

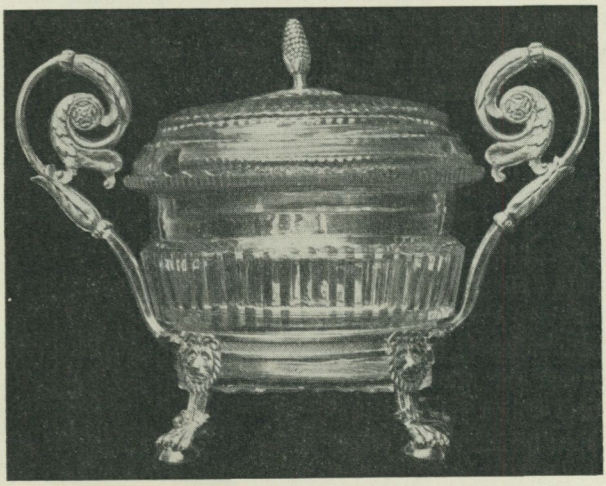

Fig. 14. Sockerskål af kristallglas i ställning af silfver; Stockholmsarbete år 1826. Höjd: 0,15 m. Nord. M. 126,244.

En elegant pjäs är en liten sockerskål af kristallglas i ställning af silfver, fig. 14, utförd af en Stockholmsguldsmed år 1826.

Från årtiondena **1830—1850** hafva erhållits åtskilliga föremål: ett par eldskärmar med karakteristiska broderier från 1840-talet; en fingerring af guld med blå emalj, fat och tallrikar från Gustafsbergsfabrikens tidigaste period m. m. — Bland dräktplagg från denna tid kan nämnas en cylinderhatt af hvalfiskben och rotting, fig. 15, förfärdigad af Johan Zehender »fabrikör af hvalfiskbenshattar», hvilken hade sin verkstad Stora Nygatan 25 och hade fått kommerskollegii resolution år 1830. — Ett ur dräktsynpunkt intressant damporträtt härstammar från 1830-talet och föreställer Anne Eugenie de Gonon, g. m. J. Lindström på Eds gård i Värnamotrakten. Ett litet gossporträtt framställer skalden Filip Tammelin (f. 1839 † 1915) vid 7 års ålder.

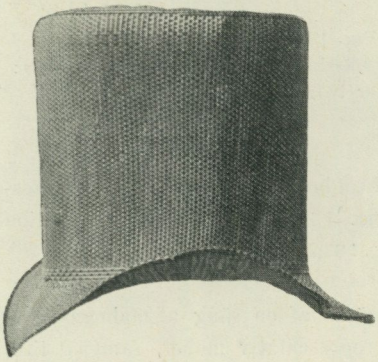

Fig. 15. Herrhatt af hvalfiskben och rotting. Stockholmsarbete, 1840-talet; höjd: 0,26 m. Nord. M. 124,191.

1800-talets senare hälft är som vanligt bland förvärfven rätt talrikt företrädt: en stor mängd småföremål af skilda slag hafva erhållits, i regel som gåfva, såsom t. ex. kornischer och gardinhållare, eldgafflar och -tänger, statyetter, prydnadskeramik, ateniennepryднader o. dyl.; en liten sockerskål af silfver från 1858, en stor samling leksaker o. s. v.

Från H. K. H. Änkehertiginnans af Dalarna stärbhus har museet jämte en stor mängd föremål af nyss nämndt slag äfven erhållit en del dräkter som burits af H. K. H. — Bland öfriga dräktförvärf från denna tid märkas en klädning med bert af blommigt tunt ylle från 1850-talet samt en synnerligen representativ blå sammetsklädning, garnerad med siden i samma färg jämte tillhörande skor från 1880-talet.

Till **musikhistoriska afdelningen** har från Holmöns kapellförsamling i Västerbotten förvärfvats en trumma, fig. 16. Inuti å stommen, hvilken tillika med de rödmålade gjordarna är af trä, finnes fragment af en å engelska tryckt etikett med musikemblem — trummor, trumpinnar, cymbal — samt öfverst Englands riksvapen efter 1801. Man kan å etiketten läsa: ». . . ert Ho . . . maker & . . . majest . . . Board of . . . ican L . . .». Vidare må bland förvärfven nämnas några psalmodikon från Västerbotten, Härjedalen, Dalsland; vall-lurar från Västerbotten och Södermanland samt tvenne stämhorn af mässing och trä, använda vid orgelstämning i Hofmantorps kyrka i Småland.

Fig. 16. Trumma från Holmöns kapellförsaml., Västerbotten. H. 0,415 m., diam. 0,425 m. Nord. M. 124,153.

Bland **leksaksförvärfven** märkes ett mycket fullständigt dockskåp från 1800-talets senare hälft, inrymmande diverse särdeles väl vårdade möbler och leksaker, som tillhört tre generationer inom samma familj. — Af nyförvärfvade dockor intar en barnsköterska med lindebarn främsta rummet; genom att trycka å pedalliknande utsprång å dockans fotställning höjes och sänkes barnet.

Strindbergsbiblioteket. De genom gåfvobref dat. maj och oktober 1914 af August Strindbergs arfvingar till museet skänkta böcker, manuskript m. m. hafva under året blifvit till museet öfverlämnade. I samband härmed mottog

museet från med. dr. Henry v. Philp genom gåfvobref, daterade den 5 och 31 maj 1915, dels »Strindbergs skrifbord med utensilier etc. som det befanns vid hans död; likaså en (sväng-)bokhylla och några urnor», dels äfven de öfriga »möbler och föremål som funnos i August Strindbergs skrifrum vid hans död». — Samtliga dessa föremål hafva under året öfverflyttats till museet och blifvit uppställda i ett rum i bottenvåningen i museibyggnadens södra del. Rummet är genom en tunn vägg deladt i tvenne, af hvilka det främre innehåller skrifrumsmöbeln jämte öfriga där förvarade föremål uppställda på det sätt som de stodo i det verkliga rummet och med alla skrifbordsutensilierna så som August Strindberg brukade hafva dem. Det bakre, större, rummet innehåller boksamlingen uppställd enligt arfvingarnas villkor för donationen på samma hyllor och i samma ordning som Strindberg hade dem, samt skåp med manuskript och bref m. m. — Då arfvingarna själffallet förbehållit sig den litterära och konstnärliga äganderätten till hvad som finnes outgifvet, måste samlingen af manuskript, bref o. dyl. tillsvidare betraktas såsom en sluten deposition, till dess de publikationer hunnit utkomma som för närvarande redigeras på uppdrag af August Strindbergs rättsinnehafvare.

Strindbergssamlingen öppnades för allmänheten den 15 dec. 1915.

Skråafdelningen och afdelningen för arbetets historia, kyrkliga samlingen m. m.

Dessa afdelningar hafva förestått af amanuensen fil. dr SUNE AMBROSIANI i egenskap af t. f. intendent (under intendenten Nilssons tjänstledighet: jfr Fatab. 1914: årsred. sid. 4).

Skråafdelningen har under året ökats med en del synnerligen märkliga föremål tillhörande den från Statens Historiska Museum öfverlämnade depositionen. De märkligaste föremålen äro Stockholms snickareämbetes präktiga låda från år 1645 med en rik arkitektoniskt indelad fasad, prydd med kolonner och af hopplister omgifna silfverplåtar; vidare tenngjutarämbetets i Stockholm låda, fig. 17, från år 1716 med rika inläggningar å såväl sidor som lock; hofslagarämbetets och hofslagaregesällskapets lådor, båda från 1600-talet, ett ståtligt s. k. schafferholz besatt med sidenband, dat. 1739, m. fl. föremål tillhörande hofslagarna. Med tenngjutareämbetets och hofslagareämbetets lådor följde resp. ämbetens arkivalier, protokoll, räkenskaper etc. synnerligen fullständiga: tenngjutarnas protokoll 1624—1849; hofslagareämbetets 1623—1868. — Af guldsmedsämbetets i Stockholm tillhörigheter har öfverlämnats en låda, innehållande en teckning till ett ämbetet tillhörigt praktkärl af silfver förfärdigadt 1572, som emellertid nedsmältes år 1712, hvarvid af

silfret förfärdigades två par ljusstakar; dessa stakar finnas ännu kvar i Statens Historiska Museum och bära årsbokstafven för år 1713.

Slutligen hafva med depositionen inkommit två stycken ståtliga välkommor af tenn med vidhängande silfverskyltar nämligen sejlaregesällskapets i Stockholm och hofslagareämbetets i Visby.

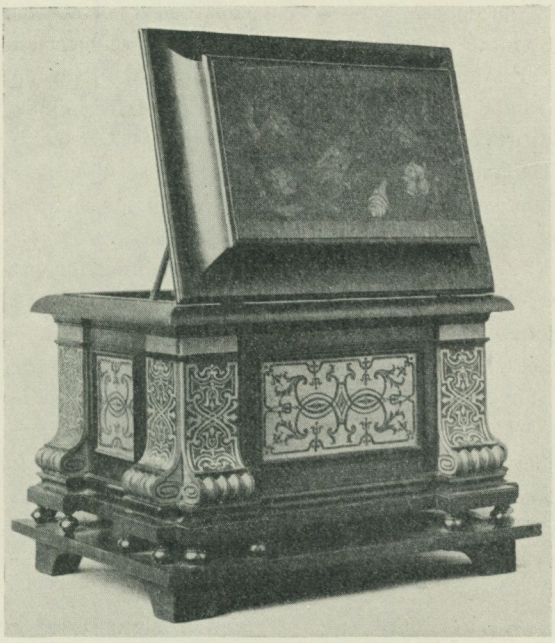

Fig. 17. Tenngjutareämbetets i Stockholm låda, dat. 1716; höjd: 0,407 m., bredd: 0,620 m.

Arbetets historia. Afdelningen för bokhandtverk har rikligen utökats så att de olika stadier, som inträffa vid framställandet af en bok, kunnat åskådliggöras i museet. Redskap för stilgjuteri och stereotypering ha erhållits, likaså för sättning och tryckning i bokpress samt tryckytor och pappersprof, bland mycket annat äfven en Stanhopepress. För att åskådliggöra de viktigaste sätten för bildframställning, har ett gammalt litografbord från Generalstabens litografiska anstalt anskaffats, likaså stenar för flerfärgstryck i litografi, klichéer för trefärgstryck, redskap för kopparetsning och autotypi jämte många sorters klichéer, graverade kopparplåtar, klichéafdrag samt färdiga prof på olika sorters bilder. Nödiga kompletteringar till förut befintligt bokbinderimaterial ha skett. Ett stort antal bokband belysande bokbandets

historia under de senaste tre hundra åren ha förvärfvats. Det mesta af de så gjorda förvärfven utställdes omedelbart i rum 115.

Trähandtverk. De flesta personliga verktyg, som en finsnickare använder, liksom de allmänna verktygen från ett finsnickeri ha anskaffats. De ha till största delen förvärfvats på ett håll hos en gammal biljardsnickare i Stockholm. För att kunna visa hvad en landtsnickare behöfver, inköptes alla redskapen från en snickarbod på en större gård, Åskebro i Munktorp sn, Västmanland. Vidare har köpts en uppsättning timmermansverktyg; några mindre samlingar svarfjärn och redskap för laggkärlstillverkning ha inkommit. Dessutom har samlingen vuxit med enstaka verktyg från skilda håll.

Metallhandtverk. Bland redskap för dessa är en inredning till en smedja från Halland med pust och åtskilliga verktyg de mest betydande. Dessutom ha inkommit en gjutform af mässing för en oval tallrik och en mindre samling polérstål och andra guldsmedsverktyg.

Krukmakare. En fullständig verkstadsinredning för en på landet bosatt krukmakare på östra Gottland utgör här årsförvärfvet.

Stenhuggare och grundläggare. Rätt många stenhuggarverktyg från Stockholm för bearbetning af granit samt alla de redskap, som en arbetare i Visby användt för bearbetning af sandsten och kalksten, ha förvärfvats.

Murare. Alla de »sylar», verktyg, som ingå i utrustningen för en murare i Stockholm, ha inkommit till museet jämte en redogörelse för deras användande.

Målare. Hufvudsamlingen af detta yrkes verktyg har förvärfvats från Värmland och hvad som fattades har kompletterats från några håll i Stockholm.

Repslagare. Förvärfvet utgöres af två stora verktygssamlingar, den ena från Stockholmstrakten, den andra från Kalmar. Dessutom några redskap, som brukas hos allmogen för tvinning af hårrep.

Skinnare. En fullständig uppsättning verktyg för en skinnare i Malung socken i Dalarna. I Malung idkades, innan den nuvarande storindustrien därstädes kom i gång, skinnberedning som en allmänt bruklig hemslöjd. Enstaka verktyg från andra håll.

Garfvare. Åtskilliga redskap från olika landskap.

Apotekare. Äfven denna afdelning har vuxit med ett mindre antal föremål, som belysa olika sidor af denna verksamhet.

Dessutom strödda redskap från åtskilliga yrken och handtverkerier.

Afdelningen för eldens ekonomiska användning har till sina mångskiftande underafdelningar mottagit ett och annat förvärf. Man torde dock ej kunna säga, att under året något märkligare föremål utan endast goda genomsnittsrepresentanter inkommit.

Afdelningen för **Stockholmiana** har så godt som ej alls vuxit, då tydligen ej några rifningar eller betydande grundgräfningar i stadens äldre delar under året förekommit.

Till den **kyrkliga afdelningen** äro förvärfven som vanligt få. En oblatask af silfver från 1746 har skänkts till museet. Vidare har förvärfvats prästklockan från Täby kyrka i Uppland och några småsaker från Seglora kyrka i Västergötland.

Skansens kulturhistoriska afdelning.

Föreståndaren intendenten NILS KEYLAND har liksom förut haft om händer dels vården af Skansens kulturhistoriska minnesmärken, byggnader och föremål, dels äfven ledningen och öfvervakandet af folklif och förströelser af kulturhistorisk karaktär å Skansen såsom allmogemusik och sång, bygdemålsberättande, högtidsfirande, folkdansar och ringlekar m. m. — Föreståndaren har tidvis biträdts af amanuenserna fröknarna LAURA STRIDSBERG och ANNA RUDBECK.

Skansens kulturhistoriska afdelning. Till denna afdelning förvärfvades under 1915 från Ransäters sn i Värmland en tvårummig envåningsbod, fig. 18, i hvars bakre vägg inuti står inskuret årtalet 1694. Främre väggen i boden är tillbakadragen, så att taket och gaflarna skjuta fram och bilda en svale. Virket är groft, timringen enkel, väggarna skrädda utan och innan. Taket hvilar på åtta åsar, två under främre takfallet, tre under bakre, tre i bredd högst upp, och består af näfver på ett lager af *su* (grofva, runda eller halftäljda granstörar), däröfver torf som hindras att glida ned från takfoten genom på kant ställda halfva stockar, som uppbäras af självväxta träkrokar. Golfvet är af breda klöfjor, hvilka skjuta fram, så att de bilda golf äfven för svalen. De båda rummen, helt skilda genom en timrad mellanvägg och öppnande sig utåt svalen genom hvar sin dörr, äro öppna ända till röstet inuti. De saknade vid inköpet all inredning. Några fyrkantiga tapphål i en af väggarnas insidor utgöra sannolikt märken efter någon fast inredning, t. ex. sädesbingar. I båda rummens bakvägg finnes en ⋈-formig glugg. Byggnadens hela längd är omkr. 6 m., bredd 5 m., rummens bredd resp. 3,58 och 1,83 m. Ransätersboden, ehuru enkel, är värdefull både genom sin fullt tillförlitliga datering, och genom typen, som, förut orepresenterad på Skansen, närmast följer i utveckling den som har ett rum med dörren på långsidan, jfr Morahärbret på Skansen.

En lappsk bod, *buere*, från ett gammalt vår- och höstviste i en numera öde lappby vid Tvärån å Oldfjällets södra sluttning, Offerdal sn i Jämtland,

förvärfvades till Skansen och återuppfördes där med biträde af lappmannen Anders Nilsson, fig. 19. Denna bod har användts till förvaring af de matförråd, kläder och husgeråd som dess ägare kvarlämnade vid flyttningen till och från fjällen. Äfven nu förvaras däri lappska husgeråd insamlade från samma trakter som boden. Den står på sex ungef. 1,90 m. höga stubbar, som äro

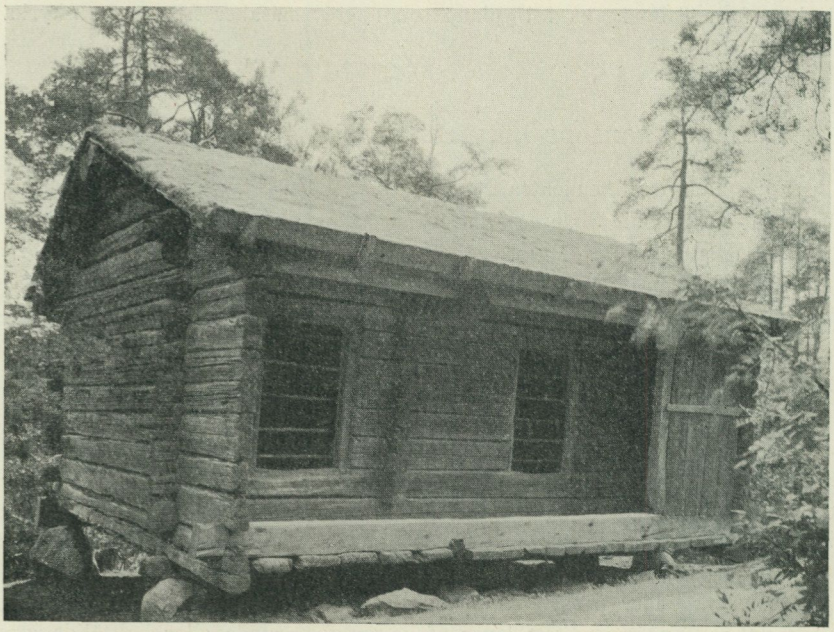

Fig. 18. Bod från Ransäters sn, Värmland. Återuppförd på Skansen.

fästa med rötterna i jorden och erhåller genom dem en resning, som är svårligen tillgänglig för skadedjur. L. 3,20 m., br. 3,20 m. (den är alltså betydligt större än lapplägrets äldre på *en* stolpe hvilande *njalla*). Lappbodar på fyra självväxta höga stolpar hafva varit vanligare. (Ibland stå äfven svenskbodar t. ex. i Jämtland och Härjedalen på stubbar, som emellertid äro betydligt lägre än de ifrågavarande.) Bodens väggar bestå af vid hörnen något afskrädt rundvirke och äro förbundna med hvarandra genom hakknutar. Takmaterialet är granbark ofvanpå klufvet undertro, som är lagdt med flatsidan ned, däröfver omkring fyrdubbel björknäfver och ofvanpå denna åter klufvet öfvertro med flatsidan ned. Kraftiga självväxta krokar understödja takfoten och omgripa de båda halfrunda stockar, som vid denna kvarhålla takveden. Till bolster under golfvet tjäna två breda halfstockar, i hvars flata undersida stolparna sitta inspetsade. Skadedjur, som söka klättra upp, stöta

Fig. 19. Lappsk bod, »buere», från Tvärån å Oldfjället, Offerdal, Jämtland. Återuppförd på Skansen.

mot dessa stockars bredt utstående kanter, som alltså hafva samma uppgift som de under svenskhärbren ofta förekommande »mushyllorna». En af stolparna är emellertid lika vid som den öfverliggande stocken, så att ingen hyllkant bildas, där de mötas, och därför har en afsats måst utskäras ned på stolpen, hvilken därigenom fått samma form, som de stolpar med »muskant» som man ser under härbren utan »mushyllor». I bakväggen finnes en liten glugg. Till golfvets utsprång på framsidan, hvilket liknar en lafve, leder från marken en stocktrappa, som tages ned, då den ej är i bruk. Boden representerar, kan man säga, höjdpunkten af det byggnadssätts utveckling, som lapparna utbildat efter lån från sina svenska grannar.

Numera kan en lapp på denna trakt, berättar Anders Nilsson, för turisters skull ej anförtro sitt matförråd åt ett ensamt härbre i skogen. Han bygger därför alltid i närheten af någon nybyggare, som är i tillfälle att vakta egendomen åt honom under hans frånvaro.

Efter östra och delvis norra sidan af Blekingsstugan uppsattes en flätgärdesgård af envirke (»engärda», »flätadt engärde») under ledning af snickaren Sven Sonesson från Hässlehult i Jämshög sn, Blekinge, och med ekonomiskt bidrag af lasarettsläkaren Ingolf Lönnberg och ingeniör B. Santesson i Karlshamn. Gärdesgårdar af detta slag användas på somliga trakter i Blekinge ännu allmänt rundt vångorna (inägorna). Smala afkvistade enstammar inflätas i sneda (på somliga trakter horisontala) skikt mellan vertikala störar, stående i marken en och en på ungefär 0,5 meters afstånd från hvarandra. Gärdesgårdens höjd är cirka 1,3 m. Virket hugges merendels om vintern samtidigt med famnveden. Endast de gröfre enarna klyfvas. Gärdesgården bygges mellan våranden och slåttern.

En vårdkase, sådan som man i äldre tid brukade antända för att signalera fiendens anryckning, upprestes på berget ofvanför Djurgårdsbrunnsviken efter en förebild från Fituna gårds utmark i Sorunda sn, Södertörn.

Af den s. k. Älfrosgården förvärfvades och transporterades till Skansen största delen redan under 1915. Uppförandet började då på hösten, men afslutades först nästa år, hvarföre redogörelsen för detta förvärf får anstå.

Tvänne ekstockar, båtar af urhålkade grofva trädstammar, tillverkades efter original i Nordiska Museet (nr 113249 Värmland och nr 122779 Dalarna). Dessa primitiva båtar hållas vid öppet vatten utställda i dammen vid Blekingsstugan. Äfven en rundbottnad kvarnränna af en stock förfärdigades.

Bland smärre arbeten som utfördes märkas reparationer å straffstocken och lappnjallans tak.

Folkmusik. Skoglund, Ekström och Hedblom spelade som vanligt trio på nyckelharpa och fioler. Folkskolläraren L. J. Sundell, fiolist, föredrog låtar och visor (äfven muntligen), företrädesvis från Ydre hd i Östergötland under tiden 8 juni—4 juli, 21 juli—14 aug. Olle Ek (hr Olle Ekvall) från

Säby i Småland, äfvenledes fiolist, spelade 6—19 juli, 15 aug.—12 sept. Fru Agda Åkerberg, som sedan många år medverkat, föredrog några gånger folkmelodier på fiol. Hummellekaren Ottar Hyll från Värend (hr Malmberg fr. Ljungby) lät efter några års bortvaro åter höra sig några gånger.

Landsmål. Nergårds-Lasse (hr Sibbe Malmberg) berättade som vanligt söndagligen hela sommaren, Britta Karin från Roslagen (fru Fanny Berthini) hvarje dag under tiden 17 juni—24 aug., »Bollnäsgäsjivarn» (folkskolläraren Per Hertzell, född i Bollnässtugan) 25 juli—15 aug., hvarjämte spelmannen L. J. Sundell under namnet »Lars i Svarven» förenade sina »låta-stunner på fiol med roliga skildringar på Östgötamål ur gamla spelmanslivet».

Folkdansar utfördes på dansbanan som vanligt under sommaren söndag, onsdag och fredag af åtta vuxna par i nationaldräkter och *ringlekar* hvarje söndag, tisdag, torsdag och lördag af omkring trettio barn.

Rytmiska koraler under direktör Tigers ledning sjöngos af en flickkör och en tenorsolist i Hällestadsstapeln söndagligen, och *staffanssång* utfördes under julen från och med annandagen till och med trettondagen af gossar, som gingo omkring i stugorna med ljusa stjärnan.

Nergårds-Lasse tjänstgjorde på söndagskvällarna som brandvakt.

Lappen Anders Nilsson från Frostviken bodde med familj i lapplägret under sommaren.

Under tiden oktober—december gafs af intendenten vid afdelningen en fortbildningskurs för omkring 200 lärare och lärarinnor vid hufvudstadens folkskolor.

Skansens naturvetenskapliga afdelningar.

Föreståndare intendenten ALARIK BEHM.

Den rådgifvande nämnden för ärenden rörande Skansens zoologiska trädgård har under året utgjorts af hrr professor WILHELM LECHE, professor EINAR LÖNNBERG, professor YNGVE SJÖSTEDT, professor HJALMAR DAHLSTRÖM och konstnären BRUNO LILJEFORS.

Zoologiska trädgården. Under året skänktes en ung isbjörn af honkön, hvadan trädgården ånyo kunde visa par af denna art. Bland öfriga förvärf kan nämnas en lunnefågel från Island, förut ej visad på Skansen. En rackelhane, bastard mellan orrtupp och tjäderhöna, kläcktes — en i trädgårdens annaler ej förut antecknad tilldragelse. En hage för skogsruss iordningställdes i närheten af Raflundagården. Arbetena för uppförande af en ny hundgård, hvilka påbörjats föregående höst, fortsattes. I öfrigt nödiga reparationer af burar och hagar. Förändringarna inom djurbeståndet åskådliggöras genom tabellen sid. 32—33.

Däggdjur.	Bestånd 31/12 1914.			Ökning.		
	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåfva.	Köp.
Apor och insektätare	6	13	329·—	—	7	—
Kattdjur	3	10	3,300·—	8	5	—
Hundar, vargar, räfvar	14	29	2,530·—	20	1	—
Mårdar, järfvar, själar	8	14	1,770·—	—	3	8
Björnar	4	9	2,400·—	—	1	—
Gnagare	10	107	2,266·—	189	31	—
Hästar	2	4	1,800·—	—	2	—
Nötkreatur	2	3	5,000·—	—	—	2
Hjortar	6	24	3,620·—	8	1	1
Får, getter	4	15	165·—	13	3	—
Svin	1	2	1.000·—	6	—	1
Summa däggdjur	**60**	**230**	**24,188·—**	**244**	**54**	**12**
Sångfåglar	48	166	484·—	—	23	97
Klätterfåglar, gök	—	—	—	—	—	—
Kråkfåglar	7	16	170·—	—	7	5
Ugglor	9	27	693·—	3	13	4
Falkar, örnar	7	23	580·—	—	1	4
Vråkar, hökar	7	14	195·—	—	17	5
Papegojor	9	21	485·—	—	6	—
Höns	14	78	1,005·—	51	17	13
Dufvor	9	57	172·—	20	4	—
Vadare	16	46	745·—	—	4	3
Svanar, gäss, änder	27	71	3,028·—	16	6	4
Öfriga simfåglar	17	53	1,780·—	4	12	—
Summa	**170**	**572**	**9,337·—**	**94**	**110**	**135**
Djurbeståndets summa	**230**	**802**	**33,525·—**	**338**	**164**	**147**

djurbestånd den 31 december 1915.

Minskning.		Bestånd 31/12 1915.			Anmärkningar.
Sålda.	Dödade, dött.	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	
1	2	7	17	429·—	
6	5	5	12	3,355·—	
5	20	14	25	2,160·—	
—	11	8	14	2,750·—	2 järfvar ink.
—	2	4	8	2,375·—	1 isbjörn, ♀, skänkt.
220	15	10	92	2,243·—	
—	—	3	6	2,100·—	
2	—	2	3	5,000·—	
3	9	6	22	3,560·—	
18	1	4	12	130·—	
7	—	1	2	1,000·—	
262	**65**	**64**	**213**	**25,102·—**	
1	170	45	115	310·—	
—	—	—	—	—	
2	7	8	19	215·—	
21	9	7	17	360·—	
—	8	6	20	490·—	
—	20	9	16	250·—	
1	2	8	24	625·—	
65	29	13	65	978·—	1 rackelhane kläckt.
6	1	10	74	195·—	
2	13	14	38	625·—	
—	14	26	83	2,863·—	
11	20	18	38	1,415·—	1 lunnefågel och 3 labbar skänkta.
109	**293**	**164**	**509**	**8,326·—**	
371	**358**	**228**	**722**	**33,428·—**	

Botaniska afdelningen. Medicinalörtagården ökades med några nya arter. Diverse planteringar företogos och gallring af öfverflödig undervegetation pågick hela sommaren och hösten.

Bibliotek och arkiv.

Museets bibliotek och arkiv ha förestått af amanuensen fröken VISEN LEWIN med biträde af amanuensen fröken HEDVIG BOIVIE. Den särskilda afdelning af arkivet, som utgöres af arkivet för svensk folklifskännedom, har förestått af intendenten dr EDVARD HAMMARSTEDT biträdd af amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

Biblioteket har ökats med 534 band, förvärfvade genom byte med museer och samfund såväl inom som utom landet samt genom gåfvor och inköp. Förteckning öfver gifvare med omnämnande af mera betydande gåfvor återfinnes å sid. 49.

Arkivet för svensk folkkännedom. Detta arkivs gränser ha, i full öfverensstämmelse med den ursprungliga planen, genom det inkomna materialet vidgats till allt större omfattning. I stället för att det under föregående år varit afdelningen för forntro och fornsed, som i förvärfsväg varit den förhärskande, har sålunda under här ifrågavarande års lopp afdelningen för allmogens samhällsväsen äfvensom den för allmogens byggnadshistoria ryckt fram i jämnbredd med den förra.

För att emellertid fortfarande börja redogörelsen med förvärfven till forntro- och folksedsafdelningen må de viktigaste bland dessa här först anföras. Från Blekinge uppteckningar om folktro i detta landskap af redaktör W. Andersson i Karlskrona; från Småland »Anteckningar angående brudstenen i Hamneda socken» af skriftställaren P. Johnson i Solhem; från Dalsland en stor samling uppteckningar om forntro och sed inom landskapet, utförda af herr Th. Langer i Vänersborg; från Värmland en sägen upptecknad af fröken Berta Edgren, samt en skildring af julseden att »gå med stjärnan» af folkskolläraren H. Törnkvist i Malingsbo; från Östergötland några uppteckningar af fotografen A. Hultgren i Svinhult; från Södermanland en större samling uppteckningar af journalisten E. J. Lundqvist i Mariefred; från Närke om egendomliga seder förbundna med linberedningen i Snaflunda socken, meddelade af vaktmästaren G. Persson vid Nordiska Museet; från Dalarna en större samling uppteckningar från Lima, Malung, Floda m. fl. socknar i landskapet af fil. kand. O. Bannbers i Malung, anteckningar om fester och nöjen i Sälens by i Transtrands socken af stud. P. Lundh i Tran-

strand, drag af forntro i Envikens socken af Anna Sjöbom vid Nordiska Museet, samt berättelse om finnarna i Dalarna 1774, författad af kyrkoherde T. Westbladh, afskrift af doktor N. E. Hammarstedt; från Helsingland en större samling uppteckningar af amanuensen vid Nordiska Museet fröken Louise Hagberg; från Härjedalen om Gallusdagen i Härjedalen af doktor E. Modin i Multrå. Större samlingar af uppteckningar om forntro och fornsed, omfattande ett flertal landskap, hafva dessutom erhållits af amanuenserna vid museet fröken Louise Hagberg och fil. kand. Sigurd Erixon. Slutligen bör ock omnämnas en spåbok från tiden omkring 1700.

Arkivets afdelning för allmogens *samfundslif* och för *byggnadshistoria* har vunnit flera mycket beaktansvärda och värdefulla förvärf, bland hvilka märkas följande. Från Skåne bystämmoprotokoll angående skifte m. m. från Fru Alstad, afskrifna af kyrkovärden O. Christofferson, samt en samling af fotografier öfver byggnader m. m. i samma socken, utförda af kyrkvärden O. Christofferson och litteratören A. Carlie, lämnade genom Svenska turistföreningen; från Blekinge ägokarta, byggnadsritningar och planer från Silihöfda och Hjortsberga socknar, utförda af arkitekten N. G. Friberg; från Gottland 64 fotografier, framställande boningssätt, utöfning af näringar och andra folklifsbilder, utförda af lektor M. Klintberg; från Småland bykarta, gårds- och byggnadsplaner från Hannäs socken, utförda af arkitekten Friberg; från Öland ägokarta och byggnadsritningar i Mörbylånga, Gärdslösa och Runstens socknar, utförda af arkitekt Friberg; från Västergötland ett bystämmoprotokoll från Finnekumla socken, m. m.; från Östergötland bykartor och byggnadsritningar från Hycklinge och Långserums socknar, utförda eller kopierade af arkitekt Friberg; från Södermanland uppmätningsritningar af byggnader inom olika delar af landskapet, utförda af amanuensen vid museet fil. kand. Sigurd Erixon, och en större samling fotografier af allmogebyggnader i Julita socken af amanuensen vid museet dr S. Ambrosiani; från Västmanland fotografier af stugor och redskap i Fellingsbro socken; från Dalarna karta och beskrifning öfver Rundbergets fäbod i Floda socken samt en större samling fotografier öfver byggnader, redskap m. m. utförda af fil. kand. O. Bannbers, anteckningar och teckningar rörande jordbruk i Gagnefs socken af fil. kand. A. Gagnér; från Härjedalen en bouppteckning från år 1764 från Älfros' socken och en samling fotografier öfver byggnader, tagna af intendenten N. Keyland, herr T. E. Eriksson och herr J. Backlund. Beträffande Västerbotten och Norrbotten föreligger i den dagbok, som författaren Sigurd Dahlbäck förde under en åren 1914—1915 utförd forskningsresa, ett vidsträckt material. Från ett stort antal landskap hopbragte dessutom amanuensen vid museet fil. kand. Sigurd Erixon en rik samling såväl byordningar och anteckningar om byväsen som äfven om byars och gårdars anläggning m. m. Omnämnas må ock en samling teckningar af gamla byggnader i Uppland,

Ångermanland och Norrbotten, utförda af typografen A. Carlsson i Stockholm samt en fotografisamling med liknande motiv från skilda landskap, utförd af fröken Louise Hagberg. Dessutom har förvärfvats dels såsom gåfvor, dels genom inköp ett stort antal strödda fotografier, teckningar och vykort af byggnader, dräkter, väfnader, redskap m. m. Äfven tidningsurklipp af här ifråga varande innehåll hafva tillvaratagits.

Till samlingen af till denna afdelning hänförbara skioptikonbilder erhölls af änkehertiginnans af Dalarna dödsbo genom öfverintendent Böttiger 60 bilder med svenska vyer, och af doktor I. Arwidsson i Uppsala 11 bilder med motiv från vinterfiske i norra Uppland.

Samlingen af *teckningar*, *negativ*, *fotografier*, *som belysa högre-ståndskulturen* har ökats med en del afbildningar af möbler, textilier, silfver m. m. samt med exteriörer och interiörer från Hesselbyholms, Aske och Signesbergs herrgårdar i Uppland.

Såsom jämförelsematerial hafva fotograferats föremål ur andra museer och samlingar, så hafvå förvärfvats fotografier af dryckeskärl, keramik, smycken m. m.

Af Stockholmsbilder må nämnas rumsinredningar i det gamla hörnhuset Regeringsgatan 36 och Hamngatan 20 A och B — nu Nordiska kompaniets byggnad.

Äfven af kyrkor, klockstaplar och kyrkliga inventarier i Skåne, Södermanland, Ångermanland och Östergötland hafva en del fotografier inkommit.

Bref och handskrifter m. m. Af de *Hazeliibref*, hvilka med anledning af Nordiska Museets minnesupprop 1912 insändts till museets arkiv, publicerades ett antal i Fataburen 1915 h. I. Ytterligare ett hundratal bref från tiden 1878—1900 hafva därefter under år 1915 öfverlämnats såsom gåfva eller ställts till förfogande för afskrifning. Bland de personer, som sålunda ihågkommit museet, märkes rättvikskullan Elias Brita Hansson, som under en följd af år skötte en förtroendepost vid museet, samt under sin vistelse vid dess utställning i Paris 1878 fick mottaga flere synnerligen karaktäristiska bref från Artur Hazelius. Professorskan Ann Margret Holmgren har skänkt ett trettiotal bref, vittnande om Hazelii genom åren oförminskade arbetskraft. Af redaktör Helge Sandberg och pastor E. Modin hafva bref lämnats till afskrifning. Professorskan S. Ch. Key skänkte förutom bref från Artur Hazelius äfven några därmed sammanhängande skrifvelser från andra personer. Amanuensen Visen Lewin och intendenten Edv. Hammarstedt hafva öfverlämnat i egenskap af tjänstemän mottagna skrifvelser, hvaraf flere ge intressanta inblickar i arbetssättet. Ett mindre antal Hazeliibref har dessutom förvärfvats genom inköp.

Dessutom ha förvärfvats 5 st. bref från general J. A. Hazelius, daterade 1854—55, samt en större samling bref från vetenskapsmän, konstnärer, för-

fattare m. fl. till en och samma person, daterade under 1880—1910. Vidare diverse handlingar, såsom bref, anteckningar, minnesböcker, räkenskaper m. m., som tillhört frih. Claes Lybecker, f. 1765 d. 1850.

För öfrigt må här nämnas: en samling karrikatyrer från 1860-talet, Stockholmstyper; en samling urklipp, porträtt, Stockholmsvyer och andra svenska vyer gjord af aflidne grosshandlare C. M. Carlander; matsedlar från 1883—1910; broderimönster för korsstygn.

Tillfälliga utställningar, depositioner m. m.

Tillfälliga utställningar. Nordiska Museets tillfälliga utställning nr 12 omfattande krukmakaregods (lergods) från Sverige och Norge ur museets egna samlingar öppnades för allmänheten den 10 juli och hölls öppen till den 1 oktober 1915. Utställningen hade anordnats af amanuensen fil. dr. Nils Lithberg; de utställda föremålen voro försedda med etiketter angifvande ursprungsort m. m., hvarjämte dr. Lithberg författat »Några keramiska data», ett vägledande blad, som gratis tillhandahölls dem som besökte utställningen. Kartor, på hvilka förekomsten af vissa mönstertyper och tekniker var inlagd, voro uppsatta i lokalen.

Den sedvanliga utställningen af under det senaste året förvärfvade föremål öppnades på Nordiska Museets högtidsdag den 30 november och hade inbjudningar som vanligt utfärdats till museets vänner och främjare.

Depositioner. Såsom deposition har museet emottagit följande: af Stockholms Rådhusarkiv: puderask från 1700-talet; af Statens Historiska Museum: 5 skrålådor med tillhörande handlingar; 2 välkommor, 2 kistor, skåp, 8 stolar, sybord, brädspel, stor bolle, 5 kåsor, 5 snibbaskålar, 8 träpokaler, väfd tapet m. m. — Jfr redogörelsen för förvärf till afdelningen för de högre ståndens och till skråafdelningen.

På framställning af Svenska Läkarsällskapets medicinsk-historiska sektion har museet under året tillsvidare upplåtit ett rum i bottenvåningen i södra delen af museibyggnaden till provisorisk förvaring af föremål belysande svensk medicinsk historia. Ett upprop om insändande af dylika föremål för bildande af en samling har utfärdats af Läkarsällskapet, och under år 1915 inkommo omkring 800 föremål, som katalogiserats af dr Wilhelm Djurberg, på hvars initiativ det hela tillkommit.

Utlån ur samlingarna. Till Norsk Kunstindustrimuseum i Kristiania hafva varit utlånade tre st. norska dynvar för att afbildas i ett af direktör H. Grosch under utgifning varande arbete »Gammel norsk vævkunst».

Utgifna arbeten.

Museets publikationer. Från trycket hafva utgifvits: Fataburen, årg. 1915, häft 1—4 med de sedvanliga redogörelserna för Nordiska Museets och Lifrustkammarens utveckling och förvaltning under närmast föregående år. — »Några keramiska data», af N. Lithberg. — Ny upplaga af Skansens kulturhistoriska vägledning. — Skansens veckoprogram 30 april—3 okt. — Program för Skansens svenska dagar.

Af tjänstemännen utgifna arbeten. Dr Upmark har af trycket utgifvit: Kalmar, några konturer, tr. i Gamla svenska städer IV; Sätuna, en uppländsk herrgård, tr. i Turistföreningens årsskrift 1915; Linköpings bokbindareämbete, tr. i »Boken om Östergötland»; Svenska museer med konst- och kulturhistoriska samlingar, utg. af Svenska Museimannaföreningen; Boråsguldsmederna och deras stämplar, tr. i Fataburen, häft. III; litteraturanmäln. i Fataburen; artiklar i Nordisk Familjebok. — Redigerat och utgifvit Samfundet S:t Eriks årsbok 1915.

Intendenten dr Hammarstedt: Olsmässa och Torsblot m. fl. uppsatser ävensom litteraturanmälningar i Fataburen; artiklar i Nordisk Familjebok; Schwedische Opfersteine i Beiträge zur Religionswissenschaft, Jahrg. II.

Intendenten Behm: Från vildmark och djurgård. Ett bidrag till kännedomen om hembygdens djurvärld. Dessutom bidrag till facktidskrifter samt recensioner af böcker.

Intendenten Keyland har redigerat en ny upplaga af Skansens kulturhistoriska vägvisare samt Skansens programblad.

Dr Ambrosiani: Vägvisare genom Kristianstads Museums kulturhistoriska samlingar i Meddelanden från Kristianstads musem 1915. — Nordiska Museets utställning af bokhandtverk i Sv. Boktryckareföreningens meddelanden aug. 1915. Recension i Fataburen.

Amanuensen dr Lithberg: Det gotländska bidlaget, Tranlampor af lera i Nordiska Museet samt bokanmälningar, i Fataburen; Sanct Staffans stupa och ett forngermanskt lagstadgande, i Fornvännen; Uppländska bondehem och uppländsk bondekonst, i Svenska Turistföreningens årsskrift; Uppländsk näfverplastik, i publikationen »Allmoge och hemslöjd»; »Några keramiska data», vägledande ord i utställningen af nordiskt krukmakeri.

Amanuensen fröken Cederblom: Från uppländska bondehem i »Allmoge och hemslöjd». Bokanmälan i Fataburen.

Amanuensen fröken Hagberg: Gagnefs minnesstuga samt Käpp och krycka och kryckestål, båda uppsatserna i Fataburen.

Amanuensen fröken Stridsberg: Några bref från och till Artur Hazelius, i Fataburen, samt Fo kvisedans-Laget i Stockholm 1905—1915, några meddelanden ur dess krönika (anonymt).

E. o. amanuensen fil. kand. Erixon: Söderköpings stadskyrkas klockstapel, Runinskrifter från Dalarna, Den stora dryckesbollen med Peder Turesson Bielkes och hans frus anvapen, alla tre uppsatserna tryckta i Fataburen. Vidare en del recensioner i samma tidskrift.

E. o. amanuensen fil. lic. Bæckström: Carl Milles, nr 18 i serien Små konstböcker; redigerat Gamla svenska städer (utg. af Svenska Teknologföreningens afdelning för husbyggnadskonst) häfte 4; Konst med konsthandtverk (1 aug. 1914—1 sept. 1915) i Svenska kalendern 1916. Anmälningar af utställningar och litteratur i Svenska Slöjdföreningens tidskrift och tidskriften »Konst.»

Undersöknings- och studieresor.

Dr Upmark har under år 1915 företagit följande resor: i april månad till Nyköping för biträde vid uppgörande af plan för Södermanlands läns museum; i juni till Boråstrakten i och för planeradt inköp af Seglora kyrka; i juli (semester) till gårdar och kyrkor i Östergötland; i sept. till Tureholm; till Köpenhamn för bevistande af Skandinaviska museiförbundets konstituerande möte; i dec. till Uppsala läns hemslöjdutställning i Uppsala.

Intendenten Hammarstedt till hemslöjdutställningen i Uppsala i december 1915.

Intendenten Behm deltog i Svenska Botaniska föreningens studieresa till Skåne.

Intendenten Keyland reste i april till Härjedalen för förvärf af Älfrosgården, samling och byggnadsstudier; i juli (på semestertid) till Värmland.

Amanuensen fröken Anna Lewin i augusti till Gefle i och för katalogisering af en del af Gefle Museum och läroverket tillhöriga samlingar.

Dr Ambrosiani: några dagar i juni i Kristianstadstrakten; i juli en vecka i Mälardalen; i senare hätften af augusti och september i Kristianstad, Skåne och Köpenhamn. Dessutom kortare resor i Stockholmstrakten.

Dr. Lithberg under senare hälften af april månad inköpsresa till Gottland; under senare hälften af augusti månad resa för studerande af svensk »allmogekeramik» till museer i västra och södra Sverige.

Amanuensen fröken Hagberg 9 maj—3 juni i Bohuslän och Dalsland; i aug. och sept. (semester) i Skåne och 27—31 dec. (semester) i Uppland.

Amanuensen fröken Cederblom reste 17—23 augusti i Björklinge, Skuttunge och Tierp socknar, Uppland. Vidare besöktes 25—27 sept. Aske och Signesbergs herresäten i Uppland.

Amanuensen fröken v. Walterstorff reste för museets räkning till hemslöjdutställningarna i Hedemora i sept. och Uppsala i dec. samt till Listers och Östra hd i Blekinge i juni. Företog i aug. en studieresa till Bollnäs, Hudiksvall, Östersund och Trondhjem.

E. o. amanuensen Sigurd Erixon: 17—18 mars till Sjösa, Svärta sn, Södermanland; 10 juni—5 juli en resa i Dalarna för undersökning af by- och fäbodväsendet. Kartor och ritningar gjordes med biträde af arkitekt Bruno Kjellström; 10—15 juli till en serie fisklägen i Östergötlands och Smålands skärgård. Hemfärd öfver Västervik, Växiö, Borås och Skara; 11 augusti resa till Rydboholm i Uppland.

E. o. amanuensen Bæckström: 25 maj till Hedensberg i Västmanland; under semester å Skokloster.

Författaren Sigurd Dahlbäck fortsatte under år 1915 sina under föregående år påbörjade undersökningsresor i Västerbotten och Norrbotten, 1915 med statsunderstöd.

Samarbete har under året inledts mellan Nordiska Museet och ett antal *studenter vid Uppsala universitet*, som under ledning af fil. lic. H. Geijer bedrifva språkstudier i olika delar af landet och därvid kunna få tillfälle att göra anteckningar för museets folkkunskap arkiv samt verkställa inköp för samlingarna; före resornas anträdande hade de ifrågavarande studenterna under ledning af intendenterna Hammarstedt och Keyland samt e. o. amanuensen Erixon besökt museet och Skansen.

Skansen.

Utöfver hvad som ofvan meddelats angående Skansens kulturhistoriska och naturvetenskapliga afdelningar är följande att nämna:

Nybyggnader och nyanläggningar. En ny väg har anlagts mellan Skansens centrala del och Solliden, utgående från Bollnässtugan och utmynnande i närheten af Idunhallen. — Öfre Solliden mellan Idunhallen och den under år 1914 uppförda fondbyggnaden i väster har planerats och försetts med en stor gräsplan i midten; terrasser med sittplatser hafva anlagts söder om vinterhuset för fåglar.

Idunhallen ombyggdes äfven detta år i enlighet med af arkitekten Ragnar Hjorth redan år 1914 framlagdt förslag: ofvanpå den nedre matsalen byggdes en dylik, hvarjämte de öfre verandorna mot söder, väster och norr försågos med tak m. m., hvarigenom behofvet af ökadt utrymme för gäster tillgodosågs.

Fröstorp slopades som serveringslokal och ombyggdes till bostad åt föreståndaren för Skansens serveringar.

I samband med »Skansens svenska dagar» och för att möjliggöra uppförandet af Max Bruchs Gustaf II Adolfs-spel (se nedan) ombyggdes friluftsteatern och försågs dels med en större läktare af trä, så att teatern nu rymmer omkring 2,500 åskådare, dels med en i berget nedsprängd orkesterplats m. m.

Skansens fester m. m. *Årsskiftet* högtidlighölls med sedvanlig nyårsvaka, klockringning och koraler samt Tennysons dikt »Nyårsklockan» uppläst af hr Anders de Wahl.

Äfven *Valborgsmässoaftonen* firades i likhet med föregående år med sång af Stockholms studentsångförening. Valborgsmässoeldar brunno, den gamla leken »Slå katten ur tunnan» uppfördes och folkdansar dansades.

Den 1 maj ägde den sedvanliga, af särskilda kommitterade anordnade fosterländska medborgarfesten rum. Fosterländska tal höllos från fyra olika platser, och sångkörer samt flere regementsmusikkårer medverkade. Festen afslutades med korum. I öfrigt konserter af K. flottans musikkår, folkdansar m. m.

Skansens vårfest, beräknad att äga rum 27, 28, 29 och 30 maj, gafs 1915 namnet »Skansens svenska dagar», och var tanken att med anledning af de allvarsamma tiderna gifva festen en högstämd, fosterländsk karaktär genom att under dessa fyra dagar å Skansen samla och låta allmänheten komma i närmare beröring med nutida svensk diktning och svensk musik. — Ett flertal skalder hade hörsammat Skansens kallelse att personligen infinna sig. Bland dessa dr Selma Lagerlöf, som å Oktorps gårdsplan samlade en ifrigt lyssnande skara. I Raflundagården hördes K. G. Ossiannilsson och från olika platser E. A. Karlfeldt, Daniel Fallström, Carl Larsson i By, Albert Engström, Ernst Didring, Sven Lidman och Bertil Malmberg. Heidenstam, Levertin och Fröding tolkades af dr Ruben G:son Berg och skådespelaren Ivan Hedqvist. — I Högloftet och å Friluftsteatern framfördes svenska kompositörers verk, dels under tonsättarnas egen ledning som af Andreas Hallén, Emil Sjögren, Hugo Alfvén, Oskar Lindberg, Kurt Atterberg och Ture Rangström, dels framfördes musikverk af Vilhelm Stenhammar och W. Peterson-Berger. Tal höllo af f. riksantikvarien Oscar Montelius. På Friluftsteatern gafs Max Bruchs Gustaf Adolfs-spel med soli, kör och orkester under anförande af Armas Järnefelt och arrangeradt för friluftsscenen med nära 600 medverkande af Ivan Hedqvist.

Ett fåtal salustånd med förfriskningar och försäljning synnerligast af tombolalotter voro ordnade kring Bollnäs- och Blekingsstugorna. — Festdagarna måste på grund af särdeles ogynnsam väderlek ändras och blefvo den

27, 28 maj samt 5, 6 juni; 2 och 3 juni uppfördes »Gustaf Adolf». Nationaldagen 6 juni ingick helt i dessa festdagar.

Den 12 juni var fest anordnad af *Förbundet för fysisk fostran*. Tal vid Orsakullen af f. riksantikvarien Oscar Montelius, därefter å Öfre Solliden gymnastikuppvisning och s. k. skämttäflingar. Folkdansar å banan vid Bollnässtugan af Kulturella ungdomsrörelsens folkdansgille. I samband med festen byggdes af förbundet 3 st. s. k. »friluftsstugor» invid Fatburen, och fingo dessa stugor kvarstå under hela sommaren.

Den 23 juni — midsommaraftonen — firades med dans och lekar kring nylöfvade majstänger vid Mora- och Blekingsstugorna samt midsommarvaka med klockringning från Håsjö- och Hällestadstaplarna, musik och midsommareldar.

Den 12 juli höll *Frälsningsarmén musikfest* å afstängdt område vid Nedre Solliden.

Den 26 juli — Bellmansdagen — spelade K. flottans musikkår ett flertal Bellmansnummer; sång utfördes af Bellmanskören.

Den 8 september var *Riksskyttetäflingens fosterländska medborgarfest* med tal af statsrådet K. G. Westman och stadsfullmäktiges ordf. dr J. Östberg, sång af manskör under dir. E. Åkerberg och musik af K. flottans musikkår. På kvällen fyrverkeri och Skansen i rik belysning.

Den 6 november — Gustaf II Adolfs dödsdag — voro under f. m. Stockholms regementen inbjudna att å Skansen högtidlighålla dagen. — På aftonen fest vid Gustaf Adolfs å Orsakullen resta byst med fackeltåg af Stockholms studentkår, sång af Stockholms studentsångförening och musik af K. flottans musikkår; tjärtunnor och eldar upplyste Skansen.

Den 30 november — Karl XII:s dödsdag — högtidlighölls med flaggning. På aftonen samlades manskap från Stockholms garnison vid Orsakullen, där kung Karls byst rests och kapten Osvald Kuylenstierna talade, Stockholms arbetarsångförening sjöng, och en tablå »Vid kung Karls bår» var anordnad.

Den 30 november — Artur Hazelius' födelsedag — smyckades hans graf med friska kransar och karoliner höllo vakt.

Söndagen den 19 december — julmarknad. I ett flertal kring Bollnässtugan ordnade stånd såldes diverse för julen lämpliga föremål. Kring en ståtlig julgran rest på dansbanan dansades lifligt och julbocken visade sig. I såväl Bollnässtugan som i Högloftet syntes Lucia.

På Gustafsdagen 6 juni och *Konungens födelsedag 16 juni* flaggades och gafs kunglig salut.

Minnesringning har under året ägt rum: den 27 maj Artur Hazelius' dödsdag och den 6 november i anledning af fru Maria Ekmans, född Lavonius, begrafning. Fru Ekman, som många gånger bistått Nordiska Museet och

Skansen, var äfven en af gifvarna till klockorna i Hällestadsstapeln, invigda i december 1899.

Friluftsteatern. Skansens friluftsteater har äfven 1915 stått under ledning af premiäraktören vid Kungl. Dramatiska teatern Ivan Hedqvist. I samband med Skansens svenska dagar utvidgades friluftsteatern betydligt och försågs med orkesterplats m. m. för att möjliggöra framförandet af Max Bruchs Gustaf II Adolfs-spel.

Under sommaren spelades »Tattare» af O. Wennersten (1:a föreställningen gafs 11 juni, sista 30 augusti) samt det för Skansens friluftsteater af konstnären John Bauer skrifna graciösa barnsagospelet »Mats och Petter och prinsessan som fick trollöron» med musik af Kurt Atterberg (uppfördes 1:a gången midsommaraftonen, sista gången 12 september).

Skansens klädkammares förråd ökades under 1915 med en del för Gustaf Adolfs-spelen dels å Skansen förfärdigade, dels inköpta dräkter och dräktdelar. Å Skansen förfärdigade: 24 st. damdräkter, 1600-talet, 56 st. mössor, en stor del herr- och damkragar m. m. Inköpta från Berlin: 143 st. mansdräkter från 1600-talet.

Dessutom 3 st. flickdräkter, 2 st. Rättviks- och en från Floda sn, sydda af Skansens kullor.

Skansens observatorium. Anställd som ledare af förevisningarna i observatoriet har under året varit amanuens Karl Modin. Förevisningar hafva, då väderleksförhållandena tillåtit, ägt rum två gånger i veckan tiden januari —april samt september—december. I samband med dessa förevisningar höllos under vårterminen äfven föreläsningar i Högloftet af amanuens Modin.

Besök och studier.

Besök. Hela institutionen besöktes under år 1915 af 839,192 personer.

Samlingarna i *museibyggnaden å Lejonslätten* voro tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, hvardagar kl. 11—4, söndagar kl. 1—4, utom under den mörkare årstiden, då museet stängts något tidigare. Tillträdet till Lifrustkammaren var fritt söndagar och fredagar, öfriga dagar berättigade inträdesafgiften till museisamlingarna äfven till inträde i Lifrustkammaren. Antalet besök utgjorde under året 35,405. På de olika månaderna fördela sig besöken 1915 sålunda:

januari	1,536	juli	4,104
februari	2,076	augusti	3,434
mars	2,473	september	3,642
april	3,316	oktober	2,993
maj	3,114	november	2,414
juni	4,121	december	2,182
		Summa besök	35,405

Skansen har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m.; den mörka årstiden stängdes dock Skansen redan kl. 8 på aftonen.

Antalet besök på Skansen utgjorde 1915 803,787. På årets olika månader fördela sig besöken sålunda:

januari	16,721	juli	125,171
februari	13,833	augusti	145,785
mars	21,735	september	91,678
april	61,310	oktober	29,864
maj	119,100	november	24,608
juni	138,393	december	15,589
		Summa besök	803,787

Under året anordnades 11 folksöndagar och 10 billighetsdagar.

Studier. Under 1915 utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 744 studiekort, af hvilka 654 äfven berättigade till fritt inträde. Studier hafva idkats af K. Tekniska Högskolan, Högre Konstindustriella Skolan, Konsthögskolan, Stockholms stads yrkesskolor, Handarbetets Vänners skolor, Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium, Johanna Brunssons väfskola, Högre lärarinneseminarium samt en del målar-, elementar- och folkskolor i Stockholm.

Å Skansen utlämnades 429 st. studiekort berättigande till fritt tillträde samt 58 st. ej gällande för inträde.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

Samfundets hedersledamot fru Maria Ekman, f. Lavonius, har under år 1915 med döden afgått.

Den sista december 1915 räknade samfundet 4,885 ledamöter. Af dessa voro 72 hedersledamöter, 221 ständiga ledamöter och 4,592 stiftande ledamöter. Under året hade 553 nya ledamöter förvärfvats, af hvilka 3 ständiga. 107 ledamöter hade dött och 286 utgått ur samfundet.

Ekonomi.

Räkenskapskontoret har stått under ledning af ekonomichefen öfverste N. C. RINGERTZ.

Den ekonomiska ställningen framgår af revisionsberättelsen för år 1915, hvilken här nedan återgifves.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Undertecknade, som af Kungl. Akademien utsetts att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning för år 1915, få — sedan siffergranskning af räkenskaperna jämlikt bifogade intyg blifvit af därtill utsedd person utan anmärkning verkställd — afgifva följande revisionsberättelse.

Ett sammandrag af Nordiska Museets utgående balansräkning den 31 dec. 1915 visar denna ställning:

Tillgångar:

Museibyggnaden på Lejonslätten	3,445,751: 75 Kr.
Samlingar och inventarier	574,858: 66 »
Skansen	960,362: 12 »
Obligationer	75,459: 16 »
Fordran af olika personer och bolag	125,782: 81 »
Innestående på bankräkningar	17,899: 53 »
Kassabehållning m. m.	245: 73 »
Summa	5,200,359: 76 Kr.

Skulder:

Återstående utgifter för 1915	70,377: 15 Kr.	
Fonderna	357,271: 70 »	
Skuld på köpeskillingen för Skansen	30,000: — »	
» till Sthlms stad	27,793: 70 »	
» å bankräkningar	128,908: 57 »	
» till skattmästaren	15,450: — »	
Lifrustkammaren & trofésamlingen	3,427: 78 »	633,228: 90 Kr.
Behållning vid årets slut		4,567,130: 86 »
Summa		5,200,359: 76 Kr.

Museets värdepapper befinna sig numera i Skandinaviska Kreditaktiebolagets förvar och vård. Bolagets kvitto därå har af oss jämförts med museets räkenskaper utan att gifva anledning till någon erinran. C. von Malmborg har icke heller detta år betalt ränta på sin till museet gifna inteckning.

Af hufvudbokens konto: Sammandrag af inkomster och utgifter hafva vi företagit ett än ytterligare sammandrag, enligt hvilket här meddelas en öfversikt af Nordiska Museets inkomster och utgifter under år 1915.

Inkomster:

Statsanslaget	80,000: — Kr.	
Från Samfundet för Nordiska Museets främjande	22,773: 80 »	
Bidrag från fonderna	11,978: 61 »	
Inträdesafgifter och årskort	27,787: 20 »	
Försäljning af förlagsartiklar	10,194: 15 »	
Skansens öfverskott	3,981: 18 »	156,714: 94 Kr.
Öfverskjutande utgifter		30,729: 84 »
Summa		187,444: 78 Kr.

Utgifter:

Löner och arfvoden	104,046: 10	Kr.
Inköp för samlingarna samt af böcker och inventarier	12,312: 67	»
Litterära arbeten och fotografering	8,143: 15	»
Expedition, annonser, utställnings- och resekostnader	14,880: 93	»
Försäkringskostnaden	3,147: 07	»
Underhålls- och inredningsarbeten	9,134: 69	»
Vatten, uppvärmning och belysning	19,241: 71	»
Lifrustkammaren	5,693: 43	»
Diverse utgifter	2,266: 76	»
Räntor	8,578: 27	»
Summa	187,444: 78	Kr.

Motsvarande sammanställning för 1914 visar öfverskjutande inkomster till belopp af 21,844: 56 kronor, hvadan resultatet af redovisningsåret ställt sig vida sämre.

Af räkenskaperna framgår sålunda, att inkomsterna icke äro tillräckliga för att *säkerställa* museets drift, då dess ekonomi är beroende af många växlande omständigheter såväl i afseende på inkomster som utgifter.

Bland bidragande orsaker till tillfälliga svårigheter må nämnas att Skansens vårfest år 1915 misslyckades på grund af väderleken, hvilket hade en synnerligen ogynsam inverkan på inkomsterna. Utgifterna hafva i hög grad ökats genom stegrade arbetslöner, genom ökade kostnader för museibyggnadens uppvärmning, anskaffande af föda åt djuren på Skansen o. s. v.

Då museets ekonomiska ställning endast mycket långsamt, om ens i någon mån, med dess egna inkomster synes kunna väsentligen förbättras, torde en snabbare utväg till nående af en dylik förbättring endast finnas i höjande af de offentliga anslag museet åtnjuter. Särskildt förefaller Stockholms stads årsbidrag, 15,000 kr., mycket litet såväl i förhållande till de prestanda som gjorts till villkor för anslagets åtnjutande, som i förhållande till den både rent pekuniära och framför allt den stora ideella vinst som Nordiska Museet och Skansen måste anses tillföra Stockholm och hela landet genom deras betydelse för turistbesöken; och för de många Stockholmare, som af olika anledningar icke äro i tillfälle att lämna staden under somrarna, utgör Skansen en källa till vederkvickelse, ett förhållande som icke bör underskattas.

Revisorerna tillåta sig därför framhålla den stora vikten och betydelsen af ett höjande af de till Nordiska Museet utgående offentliga anslagen, så att institutionens drift blefve mera säkerställd och mindre beroende af tillfälligheter, ett mål som synes i hög grad önskvärdt med tanke såväl på den betydelse Nordiska Museet har för hvarje svensk medborgare som i fråga om spridande af kännedom om vårt land hos utländingen.

Stockholm den 15 november 1916.

V. Carlheim-Gyllensköld. *Klas Linroth.* *Erik Müller.*

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

I sammanhang med revisionen af Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning under år 1915, hvilken Akademien uppdragit åt undertecknade, hafva vi äfven granskat Samfundets för Nordiska Museets främjande räkenskaper för samma år och därvid icke funnit någon anledning till anmärkning.

Stockholm den 15 november 1916.

V. Carlheim-Gyllensköld. *Klas Linroth.* *Erik Müller.*

Vid siffergranskning af 1915 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit; alla utgiftsposter hafva vid jämförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verificerade, hvilket härmed intygas.

Stockholm den 13 sept. 1916.

Hj. Tillberg.

Följande penninggåfvor hafva under 1915 lämnats till Nordiska Museet.

Fröknarna B. och E. Thorell enligt testamentariskt förordnande, till Skansen 4,908: 89
Fröken M. Sunnerdahl, Stockholm, till Skansen . . . . . 5,000: —
Fru H. Nordberg, enligt testamentariskt förordnande, till »Hilda Nordbergs donation» (under år 1915 inbetald del) 15,157: 48

Kronor 25,066: 37

Gåfvor af föremål till Museets samlingar hafva år 1915 lämnats af följande personer:

H. K. H. Änkehertiginnans af Dalarna stärbhus: en samling dräktdelar från 1860—70-talet.

Genom Ahlberg, C. E., apotekare, Stockholm; — Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner, Stockholm: en samling tryckeriredskap; — Alyhr, Anna, fröken, Stockholm; — Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm; — Genom Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm; — Andersson, A., herr, Rismyr, Älfros; — Andersson, A., vaktmästare, Stockholm; — Andersson, Anders, herr, Erik-Kalls, Älfros; — Andersson, Aug., hemmansäg., Nyckelbyn, Renland; — Andersson, Augusta, fröken, Stockholm; — Andersson, H., hemmansägare, Olarp, Solberga; — Andersson, Hildur, fröken, Stockholm; — Andersson, Joh. M., hemmansägare, Hareryd, Flisby; — Andersson, Per, m. fl., Höle Gård, Älfros; — Andersson, Reinhold, grosshandlare, Stockholm; — Genom Andrén, I., folkskolelärare, Västerås; — Andréen, Märta, fru, Stockholm; — Arvidsson, A., herr, Henneviken, Håbol; — Arwidsson, I., fil. doktor, Uppsala.

Backman, Isak, herr, Sätervallen, Älfros; — Bekkewold, B. W., vaktmästare, Stockholm; — Bengtsson, G., Remmen, Älfros; — Bergengren, C. R., bokbindare, Stockholm; — Bergholm, O., handlande, Stockholm; — Bergvall, K., f. Bergelin, fru, Vilhelmsberg, Motala; — Berlins, H., fröken, stärbhus, Stockholm; — Bernholm, O., antikvitetshandlare, Gefle; — Berntsson, H., landtbrukare, Hälla, Taflebord; — Bertini, F., f. Unonius, fru, Grisslehamn; — Bjurling, O., apotekare, Stockholm; — Blixén, A., fröken, Stockholm; — Borgs församling, Östergötland; — Brundin, E., direktör, Stockholm; — Bäckström, A. H., apotekare, Enköping; — Genom Böttiger, J., öfverintendent, Stockholm.

Carlstedt, F., fröken, Stockholm; — Caers', Olof, arfvingar genom fru Eveline Åberg, f. Caers, Saltsjöbaden: oblatask af silfver, kopp med fat af porslin; — Collet, B., f. Kihlbom, fru, Larvik, Norge: broderad eldskärm; — Collin, Maria, fröken, Lund; — Cronsioe, S., fotograf, Stockholm; — Curman, S., professor, Stockholm.

Dahlberg, E. M., herr, Stockholm; — Dahlgren, L. och A., fröknar, Trosa.

Edberg, A., gästgifverska, Tångelanda; — Ekman, S. J., lektor, Jönköping; — Elfqvist, Mats, herr, Älfros; — Eliasson, Lars, Halla, Kårböle; — Engman, A., fabrikör, Hagalund: en samling repslageriredskap; — Erdmann, E., f. d. statsgeolog, Saltsjö-Dufnäs; — Eriksson, Britta, Skogen, Steneby; — Eriksson, Karin, fru, Olmers, Järfsö; — Eriksson, M., kyrkvärd, Skogen, Steneby; — Eriksson, T. E., byggmästare, Stockholm; — Eriksson, fru, Stenhammar, Järfsö; — Genom Erixon, S., amanuens, Stockholm; — Ersson, Erik, herr, Rismyr, Älfros; — v. Essen, L., fröken, Stockholm; — Esséen, U., fröken, Thomastorp, Ås.

Fernström, I., apotekare, Västerås; — Flood, L., fröken, Stockholm; — Forssell, M., f. Lönnroth, fru, Stockholm; — Friborg, C. H., herr, Ekefors, Urshult; — Föreningen Handarbetets Vänner, Stockholm.

Generalstabens litografiska anstalt, Stockholm: stenar, arbetsbord m. m. för litografiskt tryck; — Granberg, S., fröken, Stockholm; — Gredin, Emma, fröken, Stockholm; — Grellson, E. A., fiskeriuppsyningsman, Gäfle; — Grinde, Karin, fröken, Älfros; — Grinde, O., hemmansägare, Älfros; — Grinndal, Th., jägmästare, Alvastra: ekstock funnen i sjön Bjälken, Södermanland; — Gumælii, S., fröken, stärbhus, Stockholm; — Gustafsson, A., f. Bergmark, fru, Stockholm; — Gynge byamän genom prosten J. M.

Lundgren, Resmo: byskrin jämte handlingar; — Göthberg, K. G., herr, Isätra, Sala.

Genom Hagberg, L., fröken, Stockholm; — v. Halwyl, W., f. Kempe, grefvinna, Stockholm: 5 väfnader och 2 broderier i ylle; — Halvarsson, Anders, herr, Trön, Älfros; — Halvarsson, H., hemmansägare, Linkvarn, Älfros; — Hamilton, A., grefve, Hedensberg: trätallrik från 1685, 5 stycken runstafvar, mangelbräden m. m.; — Hansson, Bälter Anders, hemmansägare, Vångsgärde; — Hedberg, Gust., bokbindare, Stockholm: prof på häftning och bindning af böcker; — Hegardt, Thérèse, fröken, enligt testamentariskt förordnande, genom fröken Elsa Cronland, Stockholm: broderad tafla; — Henström, S., fröken, Stockholm; — Hogner, R., med. doktor, Boston; — Holm, Erik, herr, Holmen, Älfros; — Holmgren, A., f. Berg, professorska, Stockholm; — Hult, A., fröken, Lund; — Höglund, G., fröken, Stockholm: dockskåp med en stor samling leksaker från 1870—80-talet; — Höstman, C., herr, Finnboda.

Jakobsson, A. och P., Högkil, Håbol; — Jakobsson & Eriksson, Umeå, genom litteratören S. Dahlbäck; — Jansson, J. P., herr, Henneviken, Håbol; — Jansson, Y., herr, Edsåker, Fjäl; — Johansson, A., f. d. kommunalordförande, Ryr; — Johansson, J., skeppare, Stockholm; — Johansson, K., hemmansägare, Holmön; — Johansson, Levy, folkskolelärare, Orrskog; — Johansson, S., fru, Kolsätt, Kårböle; — Jo Jons, Älfros; — Jonsson, Arvid, herr, Holmön; — Jonsson, G. O., Limbäck, Våmhus; — Jonsson, Jonas, Åsen, Kårböle; — Jonsson, P., Remmen, Älfros; — Jönsson, Nils, skrothandlare, Borrby.

Karlberg, F., skollärare, Renland; — Karlsson, K. E., herr, Hellby, Kolbäck; — Karlsson, Tora, fru, Vägne, Håbol; — Kastberg, Ad. W., herr, genom litteratören S. Dahlbäck; — Kempff, H., med. doktor, Stockholm; — Key, E., med. doktor, Stockholm; — Keyland, N., intendent, Stockholm; — Kjellberg, A. R., trädgårdsmästare, Västerås; — Kjellin, L., fröken, Stockholm; — af Klerkers, A., f. Korsgren, fru, stärbhus, Stockholm, genom fröken E. Bagge; — Klingberg, A., fröken, Stockholm; — v. Koch, Agnes, fröken, Stockholm: hvitbroderi till örngått; — Kommanditbolaget Burman & k:o, Stockholm; — K. Husgerådskammaren genom öfverintendenten L. R. Nyström: en samling kornischer m. m.

Larsson, Birger, målare, Stockholm; — Larsson, B., fru, Hillsta, Forsa; — Larsson, C., herr, By, Bredgrind; — Larsson, L., hemmansägare, Torp, Rennelanda; — Liljencrantz, E., fröken, Lund; — Lindbom, H., herr, Aspudden; — Lindh, A., barnmorska, Bjursås; — Lindman, C., professor, Stockholm; — Lindman, M., fru, Tupphult, Stäket; — Ljunglöf, H., f. Krook, fru, Stockholm: en större samling leksaker och miniatyrföremål; — Ljunglöf, K., grosshandlare, Stockholm: en samling kopparplåtar för tobakskardustryck; — Lundeberg, M. O., snickare, Stockholm; — Lundgren, Aug., handlande, Kristinehamn: en samling måleriredskap; — Löfberg, J., doktor, Kopparberg: paraply från 1830-talet; — Löfvenmark, H., löjtnant, Stockholm; — Löwenhielm, A. och T., fröknar, Stockholm; — Genom Löwstädt, Maria, fröken, Stockholm.

Magnusson, R., öfvervaktmästare, Stockholm; — Malmström, E., fru, Stockholm; — Markström, H., fyrmästaränka, Holmön; — Melin, D., arkitekt, Stockholm; — Meyersson, J., direktör, Stockholm; — Modin, E., regementspastor, Multrå; — Molin, P. O., herr, Stockholm; — Månsson, Per, fiskare, Kivik.

Nilsson, A., lappman, Mellanskogsfjäll, Frostviken; — Nyqvist, S., f. Goës, fru, Stockholm.

Olofsson, Pål, Remmen, Älfros; — Olsson, E., hemmansägare, Ulfsbyn, Steneby; — Olsson, M., kyrkvärd, Ängersjö, Kårböle; — Olsson, Per, fiskare, Hvitamölla, Hvitaby; — Olsson, Sven, Ängersjö, Kårböle; — Ottergren, V., f. Kahl, fru, Stockholm.

Palm, C. U., herr, Djursholm; — Persson, Amalia, fru, Berga, Järfsö; — Persson, August, Äggen, Sveg; — Persson, Halvar, Rismyr, Älfros; — Persson, Ingrid, Remmen, Älfros; — Persson, Storper, S. Kättbo, Venjan; — Persson, O., herr, Kilafors; — Persson, Paul, herr, Pallas, Älfros; — Persson, Per, Rismyr, Älfros; — Pettersson, A. F., herr, Björndal, Riala; — Pettersson, J. P., handlande, Kolsätt, Kårböle; — Petterson, K., hemmansägare, Skångesbo, Solberga; — Pettersson, O., målarförman, Djurgården, Stockholm; — Pettersson, S., Svanhalla, Torhamn; — Ploman, Edv., assessor, Stockholm; v. Proschwitz, S., fru och fröken, Storskogen, Ellenö.

Rehn, O. G., häradshöfding, Stockholm; — Reinius, E., antikvitetshandlare, Stockholm; — Renström, E., fröken, Ljusdal; — Retzius, G., professor och fru, Stockholm: kjol med lif till Österåkersdräkt, dynvar, m. m.; — Reuser, G., kyrkoherde, Endre, Visby; — Roland, A., arkitekt, Stockholm; — Roos, Anna, fröken, Stockholm; — Rosenström, A. M., f. d. syssloman, Stockholm.

Sahlbom, G. B., grosshandlare, Stockholm; — Silfversvärd, C., kansliråd, Stock-

holm; — Silfversvärd, L., f. Siljeström, fru, Stockholm; — Sjulsson, Per, herr, Tjärn, Älfros; — Sjöström, A. G., maskinist, Stockholm; — Skoglund, Hj., fiskare, Hudiksvall; — Skytt, Anders, S. Kättbo, Venjan; — Smith, O., doktor, Karlshamn: täcke från Skåne, 3 hängkläden från Blekinge; — Sparre af Rossvik, M. C., fröken, Rällinge, Stigtomta; — Staffansson, Jöns, herr, Grinde, Älfros; — Strindbergs, August, arfvingar; möbler m. m. som tillhört författaren; — Sundin, Ingeborg, Remmen, Älfros; — Svanberg, A., f. Tornberg, fru, Landskrona; — Svensson, Sven, herr, Pål-Mats, Älfros; — Sylvan, V., fröken, Göteborg; — Sällskapet Vänskapen genom dess sekreterare, järnvägstjänstemannen O. Almgren, Stockholm.

Tammelins, F., revisor, stärbhus, genom grosshandlaren J. F. Odenrick, Stockholm; — Tersmedens, A., friherre, stärbhus, Ramnäs: landå från 1860-talet; — Theander, A., målarmästare, Stockholm; — Thedenius, C. G. H., apotekare, Partille; — Thesleff, A., doktor, Stockholm; — Thorell, H., f. Bergendal, fru, Stockholm; — Tålig, J., f. d. soldat, Skredsvik; — Törnblom, O., fröken, Håtuna, Bro: hvitt täcke, dateradt 1783.

Ulrich, A., borgmästare, Säter; — Genom Upmark, G., fil. doktor, Stockholm.

Wahlström, E., fröken, Stockholm; — v. Walterstorff, E., fröken, Stockholm; — Wener, G., fröken, Stockholm; — Vennersten, O. V., länsarkivarie, Visby; — Venster, O. W., genom fröken B. Melén, Stockholm; — Vesterbottens läns hemslöjdsförening, Umeå; — Vikström, August, herr, Röje, Älfros; — Värn, A., fru, Hattefjäll, Ellenö.

Åberg, Nils, fil. doktor, Stockholm; — Åkesson, fru, Österslöf; — Ås, Per, Åsen, Kårböle.

Österholm, N., fröken, Alingsås; — Östling, Jonas, Remmen, Älfros.

Till Museets bibliotek och arkiv hafva under år 1915 gåfvor lämnats af följande personer:

H. K. H. Änkehertiginnans af Dalarna stärbhus genom öfverintendenten doktor J. Böttiger.

Genom Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm; — Andersson, William, redaktör, Karlskrona; — Arenander, E. O., fil. doktor, Ulltuna; — Arosenius, Maria och Louise, fröknar, Stockholm; — Aschehoug & K:o, Kristiania.

Bæckström, A., fil. lic., Stockholm; — Ballé, Fredrikke, fru, Stockholm; — Beckman, B., professor, Stockholm; — Behm, A., intendent, Stockholm; — Bekkewold, B., herr, Stockholm; — Bergström, Karin, fröken, Stockholm; — Billow, Anders, fil. kand., Stockholm; — Blomberg, A., arkitekt, Stockholm; — Boivie, Hedvig, fröken, Stockholm; — Brate, E., lektor, Stockholm; — Böttiger, J., öfverintendent, Stockholm: A. Sjögren, Svenska kungliga och furstliga bokägarmärken, Stockh. 1915, festskrifter, m. m.

Carlsson, Anders, typograf, Stockholm: en samling teckningar af gamla allmogebyggnader, karrikatyrer m. m.; — Carlsson, C., landtbrukare, Öfvernäs, Säby; — Cederblom, Gerda, fröken, Stockholm; — Celsing, G. H., öfverkammarherre, Ulriksdal.

Kungl. Ecklesiastikdepartementet: en del fortsättningsarbeten, såsom Svensk arkitektur, Gamla svenska städer, Historiska handlingar m. m.; — Egerström, Fr., byråchef, Stockholm; — Elison, A., arkitekt, Stockholm; — Eriksson, Elin, fru, Karbänning; — Erixon, S., amanuens, Stockholm.

Fellman, I., president, Helsingfors; — Folkvisedanslaget, Stockholm; — Föreningen Original-Träsnitt, Stockholm: Sahlén A., Om träsnitt och träsnidare, Stockh. 1914, samt Wis-Bok, Stockh. 1915.

Garborg, Hulda, fru, Kristiania; — Geijer, H., fil. lic., Uppsala; — genom Grotenfelt, G., prof., Helsingfors.

Hagberg, Louise, fröken, Stockholm; — Hammarstedt, N. E., fil. doktor, Stockholm: en samling bref från mera framstående personer till gifvaren, däribland 8 st. bref från Artur Hazelius, m. m.; afskrift af »Berättelse om finnarna i Dalarna uppsatt d. 25 okt. 1774 af Tob. Westbladh, Orsa»; — Hegardt, Maja, fru, Uppsala; — Genom Hellgren, R., direktör, Eskilstuna: en större saml. äldre och yngre illustrerade priskuranter m. m. å metallarbeten af olika slag från Eskilstuna; — Henschen, F., med. doktor, Saltsjö-Dufnäs; — Holmgren, Ann-Margret, professorska, Stockholm: en samling bref från Artur Hazelius till gifvarinnan; — Högberg, L. O., fil. mag., Uppsala.

Jansson, Y., herr, Edsåker, Fjäl; — Johnson, Pehr, skriftställare, Solhem, Broby.

Key, Selma, professorska, Stockholm: bref från Artur Hazelius till Axel Key; — Kjellin, Lotten, fröken, Stockholm; — Klingberg, Axelia, fröken, Stockholm; — Klintberg, M., lektor, Visby; — Kommerskollegii afdelning för näringsstatistik; — Krogvig, A., bibliotekarie, Kristiania.

Lamm, W., hoffotograf, Stockholm — Langer, Th. L., herr, Ed; — Larsson, Paulina, fröken, Finnekumla; — Lehmann-Nitsche, R., doktor, La Plata, Argentina; — Lewenhaupt, E., grefve, Uppsala; — Lewenhaupt, Ingeborg, grefvinna, Aske; — Levertin, A., med. doktor Stockholm; — Lewin, Visen, fröken, Stockholm: bref m. m. från Artur Hazelius till gifvarinnan; — Lithberg, N., fil. doktor, Stockholm; — Ljungkrantz, E., apotekare, Hammarby; — Lundell, B., postexpeditör, Stockholm.

Modin, F., fil. doktor, Multrå; — Museet på Koldinghus.

Norrköpings handtverksförening; — Nyberg, Gustaf, herr, Stockholm.

Olrik, J., fil. doktor, Köpenhamn: Danske sölvarbejder fra renaissancen til vore dage, katalog, Köpenhamn 1915.

Petrelli, J., krigsarkivarie, Stockholm.

Rehn, O. G., häradshöfding, Stockholm; — Retzius, Anna, f. Hierta, professorska, Stockholm; — Roland, A., arkitekt, Stockholm.

Samzelius, H., jägmästare, Stockholm; — Schimmelpfennig, C. F. V., apotekare, Stockholm; — Skogsvårdsstyrelsen, Stockholm; — Stenius, E., jur. kand., Karlstad; — Stockholms stads statistiska kontor; — Ström, Selma, fröken, Stockholm; — Genom Svenska Turistföreningen, Stockholm.

Tammelins, F., stärbhus, genom grosshandlaren J. F. Odenrick, Stockholm; — Trelleborgs museinämnd, Trälleborg; — Törnkvist, H., folkskolelärare, Malingsbo.

Ulrich, A., borgmästare, Säter; — Upmark, G., fil. doktor, Stockholm.

Wetterberg, Inga, fröken, Stockholm; — Wikman, K. Rob. V., fil. doktor, Hälsingfors; — Visted, K., museidirektör, Skien.

Örtenblad, Signe, fru, Umeå.

Till Skansen hafva år 1915 gåfvor lämnats af följande personer:

H. M. Drottning Viktoria: 6 st. påfåglar.

Aktiebolaget Pomril, Stockholm; — Alm, Karl, roteman, Stockholm: 1 tordmulunge, 1 labb; — Amundsson, Torsten, med. doktor, Stockholm; — Andersson, A., fröken, Stockholm; — Andersson, Karl, herr, Stockholm; — Apotekarnes Mineralvattens Aktiebolag, Stockholm; — Aronsson, Anna, fru, Stockholm; — Arvedsson, J. E., med. doktor, Stockholm; — Askerlund, S., herr, Stockholm; — Aspegren, J., stadsingenjör, Södertälje.

Bandel, W. A., köpman, Stockholm; — Barfoth, Kristina, fru, Stockholm; — Behm, Ulf, stud., Skansen, Stockholm; — Behrnets, J. E. hofjägare, Fiskartorpet, Stockholm; — Benzinger, F., konsul, Stockholm; — Bergianska trädgården, Albano; — Bergman, Anna, fru, Stockholm; — Bielke, Sten, grefve, Tureholm: 2 st. fiskgjusar; — Blombergs bok- och pappershandel, Stockholm; — Boethius, Lars, herr, Nytomta, Karlberg; — Bonnier, Albert, bokförlag, Stockholm; — Bruzelius, J., disponent, Stockholm; — Bruzelius, N. J., apotekare, Stockholm; — Börjesson, Gustaf, speceriaffär, Stockholm.

Carlsson, C. O., lykttändare, Stockholm; — Cedercrantz, E., fröken, Stockholm; — Cloettas chokladfabrikers afdelningskontor, Stockholm.

Djurgårdsförvaltningen, Stockholm.

Eckerström, Alex., inspektor, Stockholm; — Eichelberg, V., fru, Stockholm; — Englund, Frithiof, kand., Stockholm; — Englund, Nils, stud., Råsunda; — Eriksson, G., herr, Stockholm; — Eriksson, M., fru, Stockholm.

Forsberg, G., karamellfabrik, Stockholm; — Franzén, Mimmi, frukt- och blomsterhandel, Stockholm; — Fredriksson, J. H., maskinist, Stockholm.

af Geijerstam, Karl, herr, Stockholm; — af Geijerstam, Matti, fru, Stockholm; — Gentelini, K., ingenjör, Löfholmen; — Grane & C:o, aktiebolag, Stockholm; — Gullich, J., fabrikör, Stockholm; — Gustafsson, A., vaktmästare, Stockholm; — Gylling, O., intendent, Malmö; — Göteborgs Kexfabriks-Aktiebolags afdelningskontor, Stockholm.

Haage, E., fru, Stockholm; — Hagman, T., lagermästare, Liseberg, Älfsjö; — Halldén, Oscar, fotograf, Stockholm: 1 pilgrimsfalk; — Hebbel, Emil, herr, Djursholm; — Hed-

ström, E. A., källarmästare, Stockholm; — Hellberg, H., fru, Stockholm; — Hellström, Brita, fru, Stockholm; — Hellström, Rut, fröken, Stockholm; — Hermelin, Robert, friherre, Vällsnäs, Nykil: 1 rörhöna; — Hirsch, Axel, herr, Stockholm; — Hjelmberg, A. W., fyrvaktare, Otterby; — Holmerius, Ernst, herr, Klippan, Södertälje; — Hultmans Choclad- och Konfektfabriks Nya Aktiebolags filial, Stockholm; — Hultström, K., fröken, Stockholm; — Högfeldt, P. J., godsägare, Nyborg, Bålsta: 1 orrhöna; — Högman, K., löjtnant, Drottningholm.

Jacobsson, G., direktör, Stockholm; — Jansson, A., hofjägare, Stockholm; — Johansson, E., herr, Stockholm; — Jäders bruk.

Karlsson, K. G., herr, Stockholm; — Karlsson, Selma, fru, Stockholm; — Karlström, Maja, fröken, Stockholm; — Kjäll, J. E., herr, Stockholm; — Knape, A., fröken, Stockholm; — Kraft, M., fru, Vreta Kloster, Sya; — Küsel, E., revisor, Saltsjö-Dufnäs: 2 par kalkoner, 3 st. ankor, 3 st. tamgäss och en gåsunge.

La Fleuriste, blomsterhandel, Stockholm; — Lagerman, Axel, med. doktor, Stockholm; — Landelius, Maria, fröken, Stockholm; — Landén, A., fru, Stockholm; — Leuhusen, K., friherre, Stockholm; — Liljefors, Bruno, konstnär, Järna; — Lindström, N. H., direktör, Bergianska trädgården, Albano; — Percy Luck, handelsaktiebolag, Stockholm; — Lundgren, Anna, fru, Stockholm; — Lundholm, Robert, grosshandlare, Stockholm; — Lööve, Berndt, vaktmästare, Stockholm.

Mannerskantz, F., major, Värnanäs: 1 rådjurshind; — Mellström, Rolf, artist, Stockholm: 1 lunnefågel; — Morath, Anna, fru, Skärsätra, Lidingö.

Nilsson, M. J., målarmästare, Bergö, Ulfö; — Nilsson, Vera, fröken, Stockholm; — Nordquist, Arvid, handelsaktiebolag, Stockholm; — Nordstjärnans Mineralvattenfabrik Aktiebolag, Stockholm; — Norstedt & Söner, P. A., Stockholm; — Norin, Olof, kand., Stockholm; — Nyström, Bertil, stud., Sparreholm; — Nyström, Torsten, stud., Sparreholm.

Palmér, M., fröken, Stockholm; — Persson, Emma, fru, Vifstavarf, Vifsta; — Persson, John, herr, Önsta, Bro; — Petre, Torsten, herr, Stockholm: 1 vagn; — Petzold, Tor, stud., Saltsjö-Dufnäs.

Qvistlund, J., bankdirektör, Mogård, Hjortsberga.

Richter, J. F., herr, Norrviken; — Råberg, David, hofjägare, Drottningholm; — Rössel, J. C., direktör, Stockholm.

Sandell, Robert, grosshandlare, Stockholm; — Seymer, N. A., grosshandlare, Stockholm; — Sjöholm, E., djurvårdare, Skansen, Stockholm; — Sjöholm, Wilh., sekreterare i Svenska Missionsförbundet, Stockholm; — Snöbohm, Birger, löjtnant, Visby; — Spångberg, Gunnar, blomsterhandel, Stockholm; — Strokirk, V., grosshandlare, Stockholm: 1 isbjörnunge; — Ström, E. T., vaktmästare, Stockholm; — Ström, Lars Magnus, herr, Stockholm; — Svan, O., hofjägare, Kaknäs; — Svedling, Sofia, fru, Stockholm; — Svensson, Bror, herr, Gnesta.

Tegnér & Wilken, aktiebolag, vinhandel, Stockholm; — Tjäders fröhandel, Stockholm.

Vinberg, H., grosshandlare, Stockholm; — Vinimportaktiebolaget, Stockholm.

Wahlbergs blomsterhandel, Stockholm; — Wahlberg, G., herr, Solhem, Spånga; — Walgren, F., kand., Stockholm; — Wahlström & Widstrand, bokförlag, Stockholm; — Westerberg, Lars, stud., Stockholm; — Westin, Folke, herr, Lillsjödal; — Wiberg, Gustaf, bagare, Stockholm; — Wibom, John, konsul, Saltsjöbaden; — Widqvist, W., musikdirektör, Stockholm; — Wingård, B., herr, Hälsingborg; — Wulff, Thorild, doktor, Stockholm; — Wöhler, W., direktör, Klintehamn: 2 st. grisslor.

Zwiller, M., herr, Stockholm.

Åhlins blomsterhandel, Stockholm; — Åhlén & Åkerlunds afdelningskontor, Stockholm.

Östling, G. A., herr, Stockholm.

Bilaga.

Pensionsreglemente för Nordiska Museets tjänstemän.

1. Rätt till pension vid afgång från tjänst tillkommer samtliga ordinarie tjänstemän vid Nordiska Museet (styresman, ekonomichef, intendenter, amanuenser och bokhållare) under de villkor och med de undantag som här nedan säges.
2. Pension är till sitt belopp antingen hel eller afkortad.

Hel pension utgår med en femtedel af 60 procent af det sammanlagda belopp hvartill lön och tjänstgöringspenningar uppgått under de fem år som förflutit närmast före afskedstagandet.

Afkortad pension, som utgör viss del af hel pension och utgår till den som under minst 15 år innehaft tjänst vid Nordiska Museet, beräknas till så stor del af hel pension som svarar mot det mindre antalet tjänsteår i förhållande till det för erhållande af hel pension föreskrifna antalet, och utgör sålunda:

för manlig tjänsteinnehafvare:

vid afgång efter 34 tjänsteår utgår $^{34}/_{35}$ af hel pension
» » » 33 » » $^{33}/_{35}$ » » »
» » » 32 » » $^{32}/_{35}$ » » »
o. s. v.

för kvinnlig tjänsteinnehafvare:

vid afgång efter 29 tjänsteår utgår $^{29}/_{30}$ af hel pension
» » » 28 » » $^{28}/_{30}$ » » »
» » » 27 » » $^{27}/_{30}$ » » »
o. s. v.

Där vid beräkning af pensionsbeloppet detta icke slutar å helt tiotal kronor skall detta ökas till närmast högre tiotal kronor.

3. Rätt att komma i åtnjutande af hel pension inträder:

för manlig tjänsteinnehafvare vid uppnådda sextiosju lefnadsår och trettiofem tjänsteår,

för kvinnlig tjänsteinnehafvare vid uppnådda sextio lefnadsår och trettio tjänsteår.

4. Skyldighet att afgå från tjänsten inträder:
   a) vid uppnående af den i punkt 3 här ofvan stadgade lefnadsålder, Nordiska Museets nämnd obetaget att låta anstå med afskedet därest och så länge tjänsteinnehafvaren pröfvas kunna i tjänsten på ett tillfredsställande sätt gagna institutionen, dock att tillstånd till kvarstående endast gifves för ett år i sänder och icke i något fall utsträckes utöfver uppnådda 70 år för manlig och 65 år för kvinnlig tjänsteinnehafvare;
   b) för tjänsteinnehafvare, som icke uppnått den i punkt 3 stadgade lefnadsålder, där han, efter att under 5 på hvarandra följande år i följd af sjukdom, vanförhet eller lyte varit ur stånd att tjänstgöra, finnes vara för framtiden oförmögen till tjänstgöring;
   c) för manlig tjänsteinnehafvare, som uppnått en lefnadsålder af minst 62 år, därest han af sjukdom eller minskad arbetsförmåga är urståndsatt att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden äfven utan att hindret varat i fem år.
5. Har tjänsteinnehafvare, som afgår på grund af de i punkt 4 intagna bestämmelser, uppnått det i punkt 3 för rätt till hel pension stadgade antal tjänsteår, utgår till den tjänsteinnehafvaren hel pension; i annat fall vare han, därest tjänsteårens antal icke understiger femton, berättigad erhålla pension till afkortadt belopp i förhållande till det mindre antalet tjänsteår.
6. Tjänsteinnehafvare, som afgår från tjänsten utan att vara skyldig därtill enligt bestämmelserna i punkt 4, vare icke berättigad till pension.
7. Rätt till pension tillkommer ej den som för fel eller försumlighet blifvit afsatt från tjänsten.
8. Tjänsteår för erhållande af pension beräknas för tid, under hvilken tjänsteinnehafvaren innehaft ordinarie befattning eller extra ordinarie anställning med regelbunden tjänstgöring vid Nordiska Museet. Vid tjänsteårsberäkning skall afdrag göras för tid under hvilken ledighet från tjänsten ägt rum af annan anledning än semester, sjukdom, offentligt uppdrag eller resa, som med vederbörligt tillstånd företagits till egen utbildning.
9. Pensionen utgår från och med månaden näst efter den, under hvilken afgång från tjänsten ägt rum, till och med den månad under hvilken pensionstagaren aflider.
10. I tvistiga fall äger Nordiska Museets nämnd rätt att ensam tolka ofvanstående bestämmelser.

Redogörelse

för

Kungl. Lifrustkammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1915.

Till KONUNGEN.

Till åtlydnad af föreskriften i nådiga brefvet af den 28 september 1906 får jag härmed afgifva följande berättelse rörande Lifrustkammaren och därmed förenade samlingars tillväxt och förvaltning under år 1915.

Samlingarnas tillväxt.

Hufvudsamlingarna hafva under året ökats med 526 nummer, hvilken glädjande stora ökning endast möjliggjorts genom de många och storartade gåfvor samlingen fått emottaga.

Gåfvor:

Af direktör C. G. Strokirk, Härnösand: en sälbössa från Tynderö, Medelpad, med pipa af Söderhamnstillverkning.

Af H. M. Konungen genom öfverintendenten Böttiger: en sabel som tillhört Konung Gustaf IV Adolf, förfärdigad 1793 af hofsvärdfejaren Abraham Tillberg i Åbo; samt en stutsare med rik guldinläggning, signerad Nussbaum à Drottningholm.

Af Konstslöjdmuseet i Göteborg: ett gillerlås till armborst, kinesiskt från omkring Kristi födelse.

Af framlidna H. M. Änkedrottning Sofias sterbhus, genom chefen för H. M. Konungens hofförvaltning: tecknet för Konung Karl XV:s jagtklubb; tecknet för Drottning Sofias förening, ett stort, ett i miniatyr; Oscar II:s svenska jubileumsminnestecken, ett stort, ett i miniatyr; Oskar II:s norska jubileumsminnestecken, ett stort, ett i miniatyr; Oskar II:s och Sofias guldbröllopsminnestecken, samtliga burna af H. Maj:t.

Af framlidna Änkehertiginnans af Dalarna sterbhus, diverse klädespersedlar ur Änkehertiginnans kvarlåtenskap, nämligen en klädning af hvit silkesmusslin, broderad med ängsblommor, bestående af tunique, två lif, skärp och blommor till bröst och hår; en klädning af blå och hvit silkesmusslin, bestående af kjol, tunique, två lif, skärp och blommor till bröst och hår; ett svart sammetslif med hofärmar; en liten blå sidenparasoll ur hertiginnans trousseau; en baschlik, ett par låga svarta sidenskor, ett par hvita genombrutna trådstrumpor; ett par svarta sidenkängor, ett par perlbroderade sammetstofflor; en liten kamkofta med hvitbroderi och valenciennespetsar, ur trousseau'n; sex handbroderade näsdukar, ur trousseau'n; två solfjädrar; en mössa af rättvikspetsar.

Af Civilingeniör Josef Holmin, Stockholm: ett svärd från början af 1500-talet, funnet i Lidan vid arbeten för brobyggnad i Lidköping 1914.

Af Fröken Helène Löwen, Kallfors: en jagtväska af grönt silke och guld, som tillhört hertig Fredrik Adolf, samt en fyrpipig resepistol af Liègetillverkning från 1700-talets slut.

Af Kapten H. Holm, Stockholm: en käppknapp af silfver från början af 1700-talet, och ett beslag till praktseldon från 1700-talet.

Af Grefvinnan v. Hallwyl, Stockholm: en lodbössa från 1700-talets midt med David Bars' i Stockholm namn och stämpel; en bössa med turkisk pipa från 1600-talet, monterad på 1700-talet af Gerhard i Stockholm; en bössa med pipa från år 1665 och lås signeradt I. H. S. ÖREBRO; en lodbössa med snapplås af Söderhamnstillverkning; en stutsare förfärdigad af FELIX MEIER IN WIEN för svenska sändebudet grefve Thure Gabriel Bielke och med ett särskildt intresse för samlingen, då den tidigare tillhört den nu förvärfvade Thureholmsrustkammaren (se nedan).

Af Fröken Marie Biörnstierna, Stäketsholm: en spets till en dalpil funnen i borgruinen vid Almarestäket.

Af Fröken Anna Deijenberg, Stockholm: ett par skor, som tillhört Drottning Desideria.

Thureholmsförvärfvet.

En enastående tillökning har samlingen vunnit genom förvärfvandet af den grefliga Bielkeska rustkammaren på Thureholm, som dels inköpts med donerade medel, dels erhållits genom direkt gåfva. Sålunda ha för en summa af kr. 12,000: — skänkta af en välgörare som önskar vara okänd, kunnat

inköpas alla i rustkammaren förvarade vapen, utredningspersedlar, verktyg, kuriosa m. m. Hvarjämte såsom gåfva af grefvarne Thure och Sten Bielke, fröken Anna Bielke, grefve Thure Gabriel Bielke samt friherrinnan Beck-Friis, född Bielke, öfverlämnats fältmarskalken grefve Lennart Torstensons vagn, och med af andre sekreteraren i Utrikesdepartementet Harry Ax:son Johnson donerade medel kunnat inköpas det turkiska tält som tillfallit grefve Nils Bielke såsom byte under kriget mot turkarne i Ungern 1687.

Utom på grund af det stora historiska värde många af dessa föremål själfva ega, har förvärfvandet af Thureholmsrustkammaren den allra största betydelse, emedan därmed kunnat sammanhållas en af de få återstående svenska rustkamrarne, och t. o. m. åt densamma kunnat återgifvas dess ursprungliga omfattning i det samlingen genom grefve Axel Bielkes testamente af år 1876 redan ägde en väsentlig del af dess praktfullare vapen. Knappast kan häller tänkas något mer representativt, fullständigare och utsöktare att uppställa såsom prof på en äldre tiders svensk rustkammare. Och då, ehuru förhandlingarne därom icke hunnit under året slutföras, förhoppning finnes att äfven erhålla inredningen i det rum där rustkammaren varit uppställd, skall det blifva möjligt att göra denna utställning till ett kulturhistoriskt monument af alldeles enastående slag.

Inköp:

Ett par fäktvärjor; ett martini-henrygevär af italiensk tillverkning; tvänne dräkter, en kappkrage, tre st. hattar och två par skodon, som tillhört Änkehertiginnan af Dalarna; en bössa från 1700-talet, signerad DAVID BARS; en bössa från 1700-talet, signerad KELLERMAN NORRTELJE; ett par stöflar från 1700-talet; en bössa från 1700-talet med stämplar för bössmeden Adam Anton Gerhard i Stockholm; ett elddon från 1700-talet förfärdigadt af bössmakaren Nussbaum i Drottningholm; en stutsare af rustmästare A. Hagströms berömda tillverkning; en stutsare af Markman i Eskilstuna; en tysk dubbelbössa med tändnålsmekanism; ett kruthorn, ett krutmått, ett beslag till hagelpung och en tändhattsdosa, som tillhört Konung Karl XV; två st. dosor utdelade med kröningsbalsam vid Konung Karl XIV Johans kröning.

Boksamlingen har ökats med 62 st. verk.

Gåfvor:

Af Dr F. R. Martin: F. Grisone, Ordini di cavalcare, Venedig 1571; af öfverintendenten Dr John Böttiger: Wilczek, Erinnerungen eines Waffensammlers; af intendenten Cederström 15 st. verk; af författarne: A. Ulrich: Minnen . . . från det äldre Säter; Sir Guy Laking: The Wallace collection, Catalogue, Oriental arms and armour.

Byte:

med följande institutioner:

Stockholm, Statens historiska museum,
Nationalmusei konstafdelning,
Nordiska Museet,
Hälsingborgs museum,
Kalmar läns fornminnesförening,
Linköping, Östergötlands museum,
Lund, Kulturhistoriska museet,
Kristiania, Norsk folkemuseum,
Boston, Museum of fine arts,
Dresden, Kgl. Sammlungen,
Leipzig, Städtisches Kunstgewerbemuseum,
New York, Metropolitan Museum,
Zürich, Schweizerisches Landesmuseum.

Inköp:

18 st. verk.

Afbildningssamlingen.

Gåfva:

Af f. statsrådet H. Hammarskiöld: afbildning af Peder Mickelsons ryttarehammare från år 1618.

Inköp:

Suite du regulateur du sellier (12 st. gravyrer öfver seldon från 1818); 52 st. afritningar af vapenstämplar från svenska privatsamlingar; 127 st. fotografier, däraf 120 st. af vapen i svenska privatsamlingar utställda på Lifrustkammarens utställning år 1914.

Lån ur samlingen.

Till Nordiska Museets utställning af arbetets historia hafva 82 st. af de under inv. n:r 3,898 upptagna verktyg, som hafva tillhört Konung Adolf Fredrik, blifvit utlånade.

Deposition.

Jämlikt nådigt bref af den $^{2}/_{7}$ 1915 har samlingen i deposition på ett års tid från Statens historiska museum emottagit den s. k. Konung Erik XIV:s

serviett (n:r 3,121); Konung Karl XII:s bänk (n:r 3,937), och Konung Karl X:s begrafningsregalier (3,348).

Arbetet i samlingarna.

Liksom inköpen väsentligen inriktats på alster af den inhemska vapentillverkningen, har äfven det vetenskapliga arbetet varit egnadt åt utredningar på detta område.

Konserveringsarbetet har under året kunnat upptagas i större utsträckning och särskildt inriktats på iståndsättande af de äldre dräkterna.

Arbetet med samlingarnas ommärkning har äfven under året fortgått, dock med uppehåll under tiden 1 maj—16 aug., förorsakadt af fil. stud. Anders Billows sjukdom. Samtidigt med ommärkningsarbetet hafva de magasinerade delarna af samlingen blifvit helt omordnade och hafva de åtgärder tillgängliga medel medgifvit vidtagits för att skydda sakerna mot damm och mal. Äfven har ett energiskt arbete bedrifvits för utrotande af redan förefintlig mal. Då samlingens medel och personal icke äro tillräckliga för detta arbete, har det varit nödvändigt anskaffa medel och arbetskraft på enskild väg.

Till samlingarnas inventarieförteckningar hafva orts-, person- och sakregister utarbetats af friherre Georg Fleetwood.

Publikationer.

Af »Vägledning för besökande i Lifrustkammaren och därmed förenade samlingar» har utgifvits en väsentligt förökad och omarbetad upplaga, den 4:de efter samlingarnas deponerande i Nordiska Museet. På grund af de nu särskildt höga tryckningskostnaderna har den utgifvits endast i 6,000 ex.

För att väcka och underhålla intresset för samlingarna har föreståndaren på eget förlag och risk påbörjat utgifvandet af en mindre periodisk skrift »Kungl. Lifrustkammaren. Märkligare nytt». Den utgår i en upplaga på 1,500 ex.

Besök och studier.

För allmänheten har samlingen varit öppen alla dagar med undantag af långfredag och juldag. Fritt sön- och helgdagar samt fredagar, måndagar mot en krona, öfriga dagar mot femtio öre. Afgifterna berättiga äfven till besök i Nordiska Museets samlingar, hvarför fullständig statistik öfver besökandeantalet i enbart Lifrustkammaren icke kan erhållas. Från och med detta år kan ej heller, på grund af en förändring vid upptagandet af entréafgifterna till Nordiska Museet, såsom förr erhållas exakt uppgift på besöken under fridagarna.

För personer, som sedermera skola förevisa samlingen, har af föreståndaren hållits särskilda förevisningskurser om fyra timmar hvardera, förlagda till söndagar. Under våren för befäl och underbefäl vid Stockholms garnison, i fem kurser med 101 deltagare, under hösten för historieläraringar vid högre flickskolor i Stockholm i sex kurser med 91 deltagare.

Inspektor, nämnd och föreståndare.

För behandling af Lifrustkammarärenden har Nordiska Museets Nämnd haft 2 sammanträden.

Föreståndaren har under tiden 10—16 och 20—31 december åtnjutit 19 dagar af sin semester, och har tjänsten under tiden upprätthållits af fil. stud. Anders Billow; under tiden 1—15 juni arbetat med katalogisering af samlingarna på Skokloster; under tiden 17 juli—15 september åtnjutit af Nämnden beviljad tjänstledighet för vetenskapligt arbete, af hvilken tid likväl minst en vecka tagits i anspråk af förhandlingarna angående köpet af Thureholmsrustkammaren, och har under tiden tjänsten upprätthållits af e. o. amanuensen vid Nordiska Museet Sigurd Erixon.

På uppdrag af Chefen för Ecklesiastikdepartementet har föreståndaren gemensamt med cheferna för Statens historiska museum, Nationalmusei konstafdelning och Nordiska Museet utarbetat ett förslag till reglering af samlingsområdena mellan de fyra samlingarna.

Föreståndaren har deltagit i stiftandet af Skandinavisk museumsförbund under möte i Köpenhamn den 20—25 september.

Ekonomi.

Debet.

Balans från år 1914:			
Tillgångar			7,330: 23
Uppbörd:			
Statsanslag: åttonde hufvudtiteln: Lifrustkammaren:			
för tillsyn, underhåll och vård af samlingarna	6,200: —		
för iståndsättande af vissa föremål	300: —	6,500: —	
Intressemedel		266: 23	
Försäljningsmedel:			
Katalog	1,933: 47		
Vykort	53: 16	1,986: 63	
Tillskott från Nordiska Museet		5,693: 43	14,446: 29
		Summa kr.	21,776: 52

Utgifter:	Kredit.	
Aflöningar	10,840: 77	
Samlingarnas ökande	1,459: —	
Konservering	278: —	
Samlingarnas vård och expenser	543: 76	
Tryckningskostnader	3,132: 55	
Lappkatalogen	1,086: —	
Samlingarnas ommärkning	565: 86	
Extra bevakning	206: 66	
Installationskostnader	293: 43	18,406: 03
Balans till år 1916:		
Utlånta medel		3,370: 49
	Summa kr.	21,776: 52

Behof och önskemål.

Många tidigare önskemål och behof för samlingen kvarstå ännu ouppfyllda, men framför alla andra hafva under året tvänne framträdt med större tydlighet.

Främst frågan om införande af etikettering af samlingen, så att äfven de besökande, som icke kunna köpa katalog — och deras antal är i en i så breda lager populär samling som Lifrustkammaren mycket stort — må erhålla önskade upplysningar om de utställda föremålen. Först med en etikettering kan samlingen verkligen fylla sitt folkupplysande ändamål. Det är ock ett önskemål såväl från samlingens sida, som från allmänhetens, af denna ofta framställdt såväl enskildt som i pressen. Införandet af en sådan etikettering är emellertid en ekonomisk fråga, ej blott på grund af engångskostnaderna därför, utan kanske mest på grund af den minskning denna etikettering med säkerhet skall medföra på försäljningen af kataloger. Denna försäljning inbringar omkring kr. 2,000: — om året och utgör en afsevärd post i samlingens budget. Då samlingen icke kommer i åtnjutande af några entréafgifter, kan ej heller det eventuellt ökade antal besökande, som etiketteringen torde komma att medföra skaffa ersättning för sådan inkomstminskning. Införandet af etikettering fordrar därför särskildt anslag.

Det andra önskemålet är ett ändamålsenligare ordnande af konserveringsarbetet. Sedan år 1912 har med af riksdagen årligen beviljadt anslag af kr. 300: — bedrifvits konservering af samlingens äldre föremål. Anslagets storlek bestämdes på sin tid med hänsyn till att detta konserveringsarbete behöfde stå under den noggrannaste sakkunniga kontroll och att föreståndaren icke ansåg den öfriga tjänsten medgifva konserveringsarbetets öfvervakande

under mer än ett par af de mindre arbetstyngda månaderna. Det har emellertid redan från början visat sig svårt att för så kort tid finna kompetenta arbetskrafter till konserveringens utförande, samt att med så stora tidsmellanrum kunna återfå de arbetskrafter som vunnit öfning just på detta speciella arbete. Under de sista åren, då öfriga arbeten i samlingen ställt allt större kraf på föreståndarens tid, har det visat sig nästan omöjligt upprätthålla konserveringsarbetet, och detta har därför till största delen fått ligga nere. Under år 1915 har emellertid, med på grund däraf sparade medel, kunnat för längre tid anställas en person med hög kompetens på området, som utfört och vid behof äfven ledt större konserveringsarbeten, så att föreståndaren endast behöft planlägga och inspektera arbetet, ej såsom förut inlära och ständigt tillse äfven själfva detaljutförandet. Detta har i hög grad befordrat konserveringsarbetets lugna bedrifvande och i någon mån aflastat föreståndarens allt för stora arbetsbörda. Skall arbetet med framgång kunna i framtiden bedrifvas, föreligger behof af att kompetent person kan anställas för längre tid, exempelvis per år. Väsentligt dyrare torde detta knappast heller blifva, då ju samma konserveringsarbete i ena eller andra fallet måste utföras.

Stockholm i mars 1916.

Underdånigast

Rudolf Cederström
Intendent och föreståndare för Lifrustkammaren.

Samfundet för Nordiska Museets främjande

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot, såväl stiftande som ständig, erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklådspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom eger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 5 kr. för vuxna, 3 kr. för barn och till Skansen 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock fr. o. m. den 15 dec. till midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. telefon 4. Riks telefon 13 10.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklådspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Pärmar, afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne samt till ett pris af *1 kr.* för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Gamla Kungsholmsbrogatan 26, Stockholm C.

STOCKHOLM 1917. KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER. 160551